

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALİ ERDEM

**ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİNİN, ÜNİVERSİTELERİN İDARİ ve
MALİ ÖZERKLİKLERİ ile AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLERİ ÜZERİNE
ETKİLERİ**

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Bilgi KÜÇÜKCAN

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2007

İ Ç İ N D E K İ L E R

ŞEKİLLER ve TABLOLAR LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
ÖZET (Türkçe).....	ix
ÖZET(İngilizce)- ABSTRACT.....	xi
ÖNSÖZ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YIRMİ BİRİNCİ YÜZYIL ÜNİVERSİTELERİ (Üniversite Modelleri)

1. Üniversitelerin İşlevleri.....	8
2. Özerklik ve Akademik Özgürlük.....	9
2.1. İdari Özerklik.....	10
2.2. Mali Özerklik.....	11
2.3. Özerkliğin Sınırı.....	14
2.4. Akademik Özgürlük.....	16
3. Üniversite Yönetim Modelleri.....	17
3.1. Kıta Avrupası Yönetim Modeli.....	18
3.1.1. Meslektaşlar Yönetimi Modeli.....	18
3.1.2. Humbolt Üniversiteleri.....	19
3.1.3. Bologna Süreci.....	20
3.2. Anglo Sakson Yönetim Modeli.....	27
3.2.1. Multiversite.....	28

3.2.2. Girişimci Üniversite.....	29
3.2.3. Girişimci Yönetim Modeli ve Mütevelli Heyet Yönetim Modeli.....	29
3.2.3.1. Girişimci Üniversitelere İlişkin Belirtiler.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ (ÜSİ)

1. ÜSİ'ye Genel Bir Bakış.....	32
2. Kar Amaçlılık.....	33
2.1. Kar Amaçlı Öğretimin Kısa Tarihi.....	34
2.1.1. İngiltere.....	35
2.1.2. Fransa.....	36
2.1.3. Almanya.....	37
2.1.4. ABD.....	39
3. Günümüzde Üniversitelere Hükmeden Temel Değişim Belirtileri.....	43
4. Sanayinin (Sermayenin) Şekillendirdiği Üniversiteler.....	45
5. Üniversiteler Üzerindeki Kavramsal Operasyon.....	47
6. Üniversite Sanayi İşbirliği ve Yapılanmaları.....	49
6.1. Üniversite Sanayi İşbirliği, Kısıtlar, Gerek ve Yeter Şartlar.....	52
7. Üniversite-Sanayi İşbirliği ve Türkiye.....	55
7.1. Üçlü Sarmal Modelleri.....	60
7.1.1. Devletin Rolü.....	61
7.1.2. Üniversitelerin Rolü.....	62
7.1.3. Sanayinin Rolü.....	62
7.2. Üçlü Sarmal Modelleri ve Yeni Taraflar.....	63
7.3. ÜSİ ve TÜBİTAK.....	64

7.3.1. Tübitak- Teknoloji ve Yenilik Odaklı Girişimleri Destekleme Programı (Teknogirişim).....	67
7.4. ÜSİ ve KOBİ'ler(Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler).....	68
7.5. ÜSİ ve Teknoparklar	69
7.5.1. Teknoparkların Doğuşu ve Gelişimi.....	70
7.5.2. Teknoparkların Kuruluşu.....	71
7.5.3. Teknoparkların Temel Hedefleri ve Sağladığı Yararlar..	72
7.5.4. Kuluçka Merkezleri ve Teknoparklar.....	77
7.6. Bölgesel İnovasyon Sistemleri.....	80
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85
ÖZGEÇMİŞ	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1 : Özerklik bağlamında Üniversite Yapılanması ve Akademisyenler.....	9
Şekil-2: Büyükten Küçüğe ÜSİ Yapılanmaları.....	50
Şekil-3: Ar-Ge Çalışmalarının GSYİH'ye Oranı (TÜİK Ar-Ge istatikleri).....	57
Şekil-4 : 2000-2004 Arası Sektörler Bazında Ar-Ge Harcamaları (TÜİK Ar-Ge istatikleri).....	58
Şekil-5 : 2000-2004 Arası On Bin Çalışan Başına Ar-Ge İnsan Kaynağı (TÜİK Ar-Ge istatikleri).....	59
Şekil-6 : Devletçi Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliği Modeli (Etzkowitz, 2002).....	60
Şekil-7: Liberal Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliği Modeli (Etzkowitz, 2002).....	61
Şekil-8 :Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliğinde Üçlü Sarmal Modeli (Etzkowitz, 2002).....	61
Şekil-9 : ÜSİ ve İlgili Çıkar Grupları.....	63
Şekil-10 : Üniversitelerin Özerklik Mücadeleleri (Dış Aktörler ve ÜSAMP).....	65
Şekil-11 : ÜSİ ve TUBİTAK.....	66
Şekil-12 : STK'lar- ÜSİ ve TÜBİTAK.....	67
Şekil-13: Bilimsel Yayın Sıralaması Bakımından Türkiye'nin Dünya Sıralamasındaki Yeri (ISI Veritabanı).....	73
Şekil-14 : Türkiye Kaynaklı Bilimsel Makale Sayısı (ISI Veritabanı).....	74
Şekil-15 : Türkiye'de Milyon Kişi Başına Düşen Makale Sayısı (ISI Veritabanı).....	74
Şekil-16 : ÜSİ, İnovasyon Sistemleri ve İlgili Taraflar.....	82

TABLULAR LİSTESİ

Tablo-1: Ülkeler İçin Göreceli Özerklik Endeksi(Tosun,2003:5).....	15
Tablo-2 : Rektörlerin Göreve Gelişlerine Göre Ülkeler (Tosun,2003:17).....	16
Tablo-3 : Bologna Süreci İçinde Yapılan, Toplantı Yıllarına Göre Katılımcı Ülkeler.....	26

KISALTMALAR LİSTESİ

ÜSİ	: Üniversite-Sanayi İşbirliği
IMF	: International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
WB (DB)	: Dünya Bankası
AB	: Avrupa Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development - Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
IMHE	: Institutional Management in Higher Education - Yüksek Öğretimde Kurumsal Yönetim
AYA	: Avrupa Yüksek Öğretim Alanı
EUA	: Avrupa Üniversiteler Birliği
ENQA	: The European Network for Quality Assurance in Higher Education - Avrupa Yüksek Öğretim Kalite Güvencesi Ağı
TKY	: Toplam Kalite Yönetimi
CNRS	: Centre National de la Recherche Scientifique - Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi
EURASHE	: European Association of Institutions in Higher Education - Avrupa Yüksek Öğretim Kurumları Birliği

UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
CEO	: Chief Executive Officer – Baş Yönetici Müdür
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
TEYDEB	: Teknoloji ve Yenilik Destek Programları
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
ÜSAMP	: Üniversite-Sanayi Araştırma Merkezi Projesi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
TYD	: Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
TPE	: Türkiye Patent Enstitüsü
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi
MPM	: Milli Prodüktivite Merkezi
TMMOB	: Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

SSM : Savunma Sanayi Müsteşarlığı

BTP : Bilim ve Teknoloji Parkları

ULİS : Ulusal İnovasyon Sistemleri

ÖZET

Türkiye’de, üniversite-sanayi işbirliği, çok fazla ele alınan, işlenen bir konu olmamıştır. Fakat son yıllarda bu konu, artan bir oranda gündemi işgal etmekte ve farklı platformlarda tartışılmaktadır. Konuyla ilgili gelişim süreci de düşünülerek, gerek konuyla ilgili az sayıda çalışmanın olması, gerek tartışmalara katkıda bulunulması ve gerek araştırma sonunda, elde edilen çıkarımlar ışığında yeni bakış açıları kazandırılması gibi etkenler, konuyu araştırılabilir değerde kılmıştır.

Araştırma konumuz ile ilgili literatür içinde önemli boşluklar vardır. Bu araştırma ile birlikte bu boşluk bir nebze de olsa doldurulmaya çalışılacaktır. Aslında konu, Türkiye’nin içinde olduğu dönüşüm süreci sonucu, ne olacağı merakla beklenen bir konudur. Son zamanlarda, özelleştirmenin ivme kazanması ve hizmette yerellik ilkesinin sık sık telafuz edilmesi ile sanayinin birçok alanda kendini göstermesi, dönüşümün en belirgin iki örneğidir. Araştırma konusuyla ilgili, **akademik özgürlük ve idari özerklik** üzerine doğrudan etkide bulunan dinamikler araştırılarak, yeni bir kuramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

Bu araştırmanın amacı;

- Üniversite-sanayi işbirliği sürecinin, üniversitelerin idari özerklikleri ve akademik özgürlükleri üzerindeki etkilerini belirlemek,
- Süreçte hangi mekanizmaların etkin olarak kullanıldığını incelemek,
- İşbirliği ile ilgili çeşitli yaklaşımlar ışığında sorunları saptamak,
- Üniversitelerin sanayinin denetimine nasıl girdiğini vurgulamak,
- İşbirliği kapsamında atılan adımlardan çıkarılan sonuçlardan ne tür dersler alınabileceğini, açıklamaktır.

Araştırmada, ne kadar öznel bir yaklaşım oluşturmanın önünde engel gibi görünse de, çözümlene ve planlama için, literatür taramasından yararlanılacaktır. Araştırma konumuz, literatür bağlamında fazla gelişkin olmadığından ve hakkında sınırlı tartışmaların olmasından dolayı, geciktirilmiş literatür taraması yapılmasa da, öznelliğe gölge düşürecek nitelikte değildir. Gerek literatür yardımı gerek bilgi birikimi ile sistematik bir şekilde işlenecektir.. Hem nitel hem de nicel verilerden yararlanılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Üniversite, Sanayi (Piayasa), İdari ve Mali Özerklik, Akademik Özgürlük, Türkiye’de Yüksek Öğretim, Avrupa ve Amerika’da Yüksek Öğretim, Globalleşme.

ABSTRACT

Relationship between university and industry had not been well researched topic in Turkey until last few years. But, this topic gave a start to be discussed in many platforms with being more and more important day by day. This research came out with thinking of development period of relations between university and industry to make a add all this discussion and give new perspective to all persons who are interesting with this topic.

There is an important gap in literature in connection with our research base. The gap in literature will try to be up in conjunction with this research. The research topic actually is eagerly anticipated subject for the near future of Turkey's transformation. There are two strong marks of transformation about higher education of Turkey in recent years: First one is; to pick up speed of privatization, second one is; to openly give voice to local administration services. In connection with research base; the dynamics which have directly effect on academic freedom and self-administration (autonomy) will be searched and they will try to be pivoted on a new theoretical frame.

Aim of this research;

- To determine, what kind of effects will come on the scene on academic freedom and self-administration (autonomy) with relationship between university and industry.
- To analyse, which machineries are actively to be using in this process.
- To confirm problems in light of different approaches in connection of relationship.
- To stress on, how industry get under control the universities.
- To explain, what kind of warning has to be taken from the steps which are taken within the context of relationship.

We will use the search of literature, although to be a barrier front of to make a form of subjective approach. The literature is not improved enough, consequently the topic will be approached with knowledge and existing literature. In this context, we will draw benefit from quantitative data and qualitative data.

KEYWORDS: University, Industry, Self-Administration (autonomy) and Financial Autonomy, Academic Freedom, Higher Education in Turkey, Higher Education in Europe and in USA, Globalization.

ÖNSÖZ

Yapmış olduğum bu çalışmanın başlangıcı ve son buluşu noktası arasındaki her safhada benden desteğini ve güvenini eksik etmeyen, başta tez danışmanım saygıdeğer Yrd. Doç. Dr. Bilgi KÜÇÜKCAN olmak üzere, en az tez danışmanım kadar bana yol gösteren, yer yer acımasız eleştirileriyle de olsa beni çalışmaya motive eden, aynı zamanda tez jürimde bulunan, saygıdeğer Yrd. Doç. Dr. Sonay BAYRAMOĞLU ÖZUĞURLU ve Yrd. Doç. Dr. Adil KORKMAZ'a teşekkürü borç ve görev bilirim. Tüm bunların dışında, çalışmanın gidişatını düzenli ve sürekli olarak yaptığı toplantılarla takip eden, tecrübelerini bizimle paylaşarak bize yön gösteren saygıdeğer Prof. Dr. Ali ÖZTEKİN'e teşekkür ederim. Hemen unutmadan belirtmek isterim ki, gerek çalışmanın şekillenmeye başladığı ilk zamanlar ve gerekse çalışma süreci içinde çalışmanın yöntemi hakkında yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer Doç. Dr. Metin ÖZUĞURLU'ya teşekkür ederim.

Çalışma süreci içindeyken pek zaman ayıramadığım, Babam Mehmet ERDEM'e, Annem Meryem ERDEM'e, Abim Eray ERDEM'e, Ablalarım Adalet ve Sakine ERDEM'e, kuzenlerim; Sema, Seda, Cem ve Ali ERDEM'e, göstermiş oldukları anlayış ve destekten ötürü teşekkür ederim. Gerçek anlamda ilgilenemediğim ve çok sevdiğim yeğenlerim, Sıla, Selin, Sadık, Hüseyin, Seyit Eren ve Mehmet'ten özür diler, en kısa zamanda telafisini sağlayacağıma dair söz veririm. Bunlara ek olarak meslektaşım Serkan DORU'ya, tüm çalışma arkadaşlarıma ve Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına sabır ve desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Bu kadar uzun teşekkür ve minnet silsilesinden sonra şunu belirtmek isterim; yoğun ve stresli bir yanı olsa da, keyifli olan yanı daha ağır basan bir çalışma oldu.

GİRİŞ

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana üniversite sayılarında önemli değişiklikler olmuştur. Üniversiteler, **işlevsel anlamda**; evrensel bilginin üretildiği, bireylere uzmanlık eğitimi veren ya da bireyleri nitelikli işgücü haline getiren, bununla birlikte toplumsal ve evrensel duyarlılığı arttıran, ülke refahına doğrudan ya da dolaylı katkıda bulunan, eğitim ve araştırma faaliyetlerini yürüten, **yönetmel anlamda**; hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları sınıfındadır. Türkiye’de tarihi süreç içinde, eğitim talebinin kitleselleşmesinden ve siyasilerin popülist politikalarının bir sonucu olarak sayıları artan üniversiteler, her dönemde özerkliğin sınırları sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle üniversitelerin (Vakıf Üniversiteleri hariç) mali özerkliklerinin olmaması, her şeyin devletten beklenmesine yol açmış ve Devlet’in rolünün ne olacağı bir türlü yerli yerine oturtulamamıştır.

Diğer yandan, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, özellikle 1990’lardan sonra, üniversite-sanayi (piyasa) işbirliği (ÜSİ) gündeme gelmiştir. Bu noktada, üniversitelerin sanayinin denetimine gireceği ve bilimin ticari bir meta haline getirilebileceği kaygısı ile karşı karşıya kalınmıştır. Üniversite-sanayi (piyasa) işbirliğinin, üniversitelerin idari ve mali özerkliklerini nasıl etkileyeceği ve sanayinin, bu kurumlarda nasıl temsil edileceği sorunu günümüze kadar tazeliğini koruya gelmiştir

Aslında üniversite-sanayi işbirliği ile karşılaşılacak sorun, bir yetki kullanımı ve otonomluk sorunundan ziyade, üniversite bileşenleri üzerinde meydana gelebilecek yıkım olarak düşünülmelidir. Bu araştırma, konuyu genel hatlarıyla bu çizgide ele alacak ve irdelenecektir.

Üniversite-sanayi işbirliği, ifade özgürlüğünün neredeyse var olduğu tek yer olan ya da dışardan öyle görünen, evrensel bilginin üretilmeye çalışıldığı, bireylere uzmanlık eğitimi veren ya da bireyleri nitelikli işgücü haline getiren, bununla birlikte toplumsal ve evrensel duyarlılığı arttıran, ülke refahına toplumsal çıkarımları bazında (en azından daha bilinçli yurttaşlar yetiştirilmesi) doğrudan ve dolaylı katkıda bulunan, eğitim ve araştırma kurumları olan *üniversitelerin* kurucu özelliklerinden, *akademik özgürlük* ile *idari ve mali özerklik* ilkelerini ne yönde etkilemektedir?.

Günümüzde, üniversite-sanayi işbirliği, batıda da yaygın olarak gündemi işgal etmektedir. En genel hatlarıyla ÜSİ; Sanayi kuruluşları, sanayinin gelişmesi, küreselleşme bağlamında sermayenin hareketliliği, rekabetin dünyada ivme kazanması ve her alanda kendini göstermesi, bilim ve teknolojinin neredeyse tam olarak iç içe geçmesiyle, varolabilme, ayakta kalabilme, rekabet edebilme, karını maksimize edebilme arayışlarına girmiştir. Bunları yaparken de en düşük maliyetli, en yüksek kaliteli işgücünü kullanma yolunu seçmiştir. İşte tam da bu noktada, üniversiteler akla gelmektedir. Sanayi ile işbirliği faaliyetleriyle, özellikle akademik anlamda özgür, özerk, evrensel kavramlarıyla bütünleşmiş olan üniversitelerin bu yapılarına zarar verecek bir hal almaya başlamıştır. Sanayinin üniversiteler üzerindeki denetimleri, sistem içinde küçük değişiklikler yapılarak oturtulmaya çalışılmaktadır.

Bu değişiklikler;

Akademik alanda; lisans ve yüksek lisans ders programlarına artık daha çok, piyasaya dönük derslerin yerleştirilmeye çalışılması, özellikle üniversiteler için çok önemli olan araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin sanayiye hizmet etmesiyle, bunun yanında, kurslar, sertifika programları, konferans, kongre gibi faaliyetler sonucu, sanayinin üniversite içine sokulmasıyla,

İdari (yönetim) alanda ise; üniversitelerin tepe yönetiminden, en küçük yönetim birimi olan bölümlere kadar olan örgütlenme hattı içinde bulunan denklemlere sanayinin de eklenmesiyle, yapılmaktadır.

Yukarıdakiler ışığında süreç, üniversitelerin idari özerklik ve akademik özgürlük ilkelerine ters ve aykırı etkilerde bulunmaktadır. İdari özerlik; kurumların kendi üyelerinin demokratik usulle oluşturdukları organlar eliyle yönetilmesi ve denetlenmesi ile üniversite organlarının öğretim üyeleri ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlar tarafından hukuki meşruiyeti olan bir gerekçe olmaksızın görevlerinden uzaklaştırılmayacağı anlamına gelmektedir. Akademik özgürlük; üniversitede akademik ünvana sahip tüm insanların baskı ve yönlendirme olmaksızın özgürce eğitim ve araştırma yapmaları anlamına gelmektedir. Bu ilkeler üzerindeki aşınmaların doğuracağı sonuçlar oldukça ağır olacaktır.

Sanayi, ÜSİ'nin ilk yıllarında (kısa vadede) masum istekleriyle ve sağladığı finans desteğiyle, üniversiteler tarafından kucaklanmakta, fakat asıl ve yıkıcı sonuçlarını uzun vadede göstermektedir. Uzun vadede, yönlendirilmiş proje ve araştırmalardan kurtulamayan, toplumsal olandan çok belli kesimleri ekonomik anlamda tatmin etme peşinde koşan, idari, mali özerklik ve akademik özgürlükleri bağlamında oldukça sınırlanmış, sanayinin doğrudan ya da dolaylı denetimine girmiş akademisyenler ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, üniversitelerin idari ve mali özerklik ile akademik özgürlüklerin nasıl sanayinin denetimine girdiği irdelenecek ve bu oluşum içinde, üniversitelerin ve akademisyenlerin durumları belirtilerek, çalışma, üniversiteleri etkileyen hakim sistemler ve Türkiye'de varolan yapılanmaların analizi ile sonbulacaktır.

Bu bağlamda, üniversitelerin gelişim ve dönüşüm süreçlerine kısada olsa değinmekte yarar vardır. 1088'de kurulan ve öğrenci denetiminde olan Bologna Üniversitesi ile 1160'da kurulan ve öğretim üyelerinin denetiminde olan Paris Üniversitesinden, günümüz kıta-avrupası ve anglo-sakson üniversite modellerine gelineye kadar olan süreçte, üniversiteler denetim ve finansörler açısından çeşitli deneyimler edinmiş, mücadeleler vermişlerdir. Denetim alanında; öğrenci denetiminden, öğretim üyelerinin denetimine, halka açık bir hal alarak müteveli heyetlerin, devletin ve sanayinin denetimine girmişlerdir. Finansör sağlama alanında ise; öğrenci kaynaklı bir yapıdan, prenslikler ve kiliseden kaynak sağlamaya başlanmıştır. Daha sonraki süreçte ise devletten ve sanayi kesiminden kaynak sağlanmış ve hala sağlanmaktadır.

Üniversitelerin gelişim ve dönüşüm süreçleri incelendiğinde, denetim ve finansörler konusunda, toplumsal, siyasal ve ekonomik dinamiklerden bağımsız olmadıklarını ve dönem içindeki dinamik güçlere karşı mücadele ettiklerini söylemek doğru olur. Üniversiteler önceleri kilise skolastiğine karşı bir direnç içindeyken daha sonra devlet aygıtına karşı direnç göstermiş son olarak da sanayiye karşı direnç içine girmişlerdir. Üniversitelerin göstermiş oldukları dirençlerle ayakta tutmaya çalıştıkları değerleri; özerklikleri ve akademik özgürlükleri olmuştur.

Özerklik ve akademik özgürlüğü anlayabilmek için tarihi süreçte ortaya çıkışlarını kısaca ele almak yerinde olacaktır.

Özerklik mücadelesi, ilk başlarda artan öğrenci sayısına bağlı olarak özellikle idari açıdan kiliseye karşı verilmiş, daha sonra gerek idari gerek mali açıdan devlet aygıtına karşı, 20. yüzyılda etkisini her geçen gün artan oranda göstermeye başlayan sanayiye karşı verilmeye başlanmıştır.

Özerkliğin iki boyutundan söz etmek yerinde olacaktır. Bunlar idari özerklik ve mali özerklik boyutlarıdır. Özerklik, bir topluluğun, bir kuruluşun kendine özgü yasalarla kendi kendini yönetme hakkıdır. Yüksek öğretimde özerklik, iki boyutu da içerecek şekilde şöyle tanımlanabilir; yüksek öğretim kurumlarının, iç işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin kararlar almada ve eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde, kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsızlıkları anlamına gelir (Demir, 1996, s. 66).

Akademik özgürlük; XVIII. yüzyılda İngiliz düşünürlerinin sivil toplum olarak adlandırdıkları ortamda doğmuş ve aydınlanma çağından itibaren resmi kurumları etkilemeye başlamıştır (Timur, 2000, s. 341). Akademik özgürlük en genel anlamda; akademik bir çevre üyelerinin bilgiyi elde etme, onu geliştirmelerindeki ve iletmelerindeki özgürlükleri anlamına gelmektedir.

Dünya yüksek öğretim tarihini, XX. yüzyıl başlarından itibaren ele alınacak olursa; 1900-1925 yılları arasında ilk kez modern üniversiteler kurulmaya başlanıyor. Bu yıllarda üniversiteler, bilimselliğe önem veren bir çizgideyken, 1925'ten sonrası yaşanan toplumsal ve ekonomik olaylar, her alanda olduğu gibi devlet baskısının ve denetiminin kendini yoğun olarak hissettirdiği bir ortamda bulmuştur kendini. 1950-1975 arası köklü değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle Amerikan üniversiteleri artık İdea'ya göre değil, toplumsal ihtiyaçlara göre örgütlenmeye başlamışlardır. Amaç ve ruh birliğinde çıkmış her uzvunun farklı özel bir işlevi olan ve sanayinin denetiminin yoğun olduğu çoğulcu bir örgüt (multiversite) haline gelmişlerdir.

Türkiye'de yüksek öğretimin tarihi genel hatlarıyla ele alınacak olursa;

- 1933 reformları ile hedeflenen W. Von Humbolt modeli olmuştur.
- 1946 yılındaki 4936 sayılı Üniversite Yasası W.Von Humbolt modelini destekler nitelik taşımaktaydı.

- 1981 yılı 2547 sayılı Yükseköğretim kanunu ile multiversiteye geçiş için önemli adımlar atılmıştır.

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, sosyal, politik ve ekonomik anlamda geniş kapsamlı bir modernleşme projesiydi. Modernleşmenin inşaa edicileri ve taşıyıcıları eğitilmiş ve bilinçli bir toplumsal yapı olduğuna göre, üniversitelerin önemi açık bir şekilde görülmektedir. Cumhuriyet'ten günümüze, üniversite sayıları olağanüstü şekilde artmıştır. Bunun iki önemli sebebi vardır. Birincisi; her dönemde ve ortamda varolan talepkar kitle, ikincisi ise; Türkiye'de özellikle çok partili yaşama geçişten (1945-1950) günümüze değin süregelen popülist politikalarıdır. AK parti hükümet'inin 15 yeni üniversite kurması konusundaki iradesi, uygulanan popülist politikalara iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Türkiye yüksek öğretim tarihi içinde, darbe üniversitelerine değinmek yerinde olacaktır. Darbe üniversiteleri, askeri ve sivil bileşenleri içinde sivil taraflarca oluşturulmuştur. Sivil taraf, yüksek öğretim alanında devletçilikten yana değildi. Esas niyet; Milli Eğitim Bakanlığı'nın oldukça geniş kontrolü altında, daha ziyade bürokratik ağırlıklı bir modeldi (Timur, 2000, s. 339-340). 1981 yılı 2547 sayılı yüksek öğretim kanunu ile yüksek öğretim yapımız, ABD'ninkine benzetilmeye çalışılmaktaydı. Tıpkı ABD'de olduğu gibi, sanayi ile işbirliği ağının geliştirilmesi ve sanayi denetiminin ve güdümünün arttırılması hedeflenmekteydi.

Eğitimde çeşitliliği öngören, anglo-sakson modelin bir ayağını oluşturan, ticarileşmiş 3. basamak eğitim kurumları, dünyada çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bunun önünü Türkiye'de, tek tip üniversite mantığı kesmektedir. Bu nedenle, kurumsal çeşitlenmeye gidemeyen ve bu yolda oldukça sert eleştirilere ve engellemelere maruz kalan Türkiye, teklik engelini aşmak için, kurum içi işlevlerini çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Meslek yüksek okulları, yüksek lisans programları, tezsiz yüksek lisans programları, yaz okulları, sertifika programları, teknoparklar, v.b. (Özguçurlu, 2003, s. 265,266).

Gerek dünyadaki gelişim gerek Türkiye'deki gelişim süreci, ÜSİ'nin oluşum sürecinin başladığını ve hızlandığını göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye'deki yapıyı hızlandırıcı uluslararası mekanizmalar ve ülke içerisinde işin operasyonel kısmını üstlenmiş, ulusal aktörler boy göstermektedir.

Uluslararası aktörler; IMF, Dünya Bankası, AB ve NATO gibi kuruluşlar, kamusal alanların özelleştirilmesi ve tüm kurumlarda bu yapının gerçekleştirilmesini istemekte, kredi ve üyelik için ön koşul olarak Türkiye'nin önüne sürmektedir. Bu konuya ilişkin olarak, Türkiye'de ÜSİ'yi özendirici bir çok girişimde bulunmaktadır.,

Ulusal aktörler; TÜBİTAK, TÜSİAD ve YÖK gibi kuruluşlar ise süreci operasyonel kısmını üstlenmiş görünmektedirler.

Sonuç olarak, üniversiteleri etkileyen oluşum ve dönüşümleri iki ana başlık altında toplanabilir. Birincisi, iktisadi alandaki dönüşümler, ikincisi ise siyasi ve toplumsal alandaki değişim ve dönüşümlerdir.

İktisadi alandaki dönüşümlerin başında, neoliberalizm arkasından fordist bir üretim yapısından esnek bir yapıya geçiş gelmektedir. **Neoliberalizm**, en genel anlamda; "Saf pazar mantığının, yoluna çıkabilecek tüm kolektif yapıları ortadan kaldırmaya yönelik bir süreç" (Tekin, 2003, s. 144) olarak tanımlanabilir. Neoliberal akım ile birlikte genel olarak sermaye kuruluşları, özelde ise sanayi, üniversitelerin her uzvu üzerinde etkilerini hissettirmektedir. **Fordist bir üretimden esnek bir üretime geçiş ise**, sürekli değişen istihdama yönelik eğitim sürecini ve değişimini beraberinde getirmektedir. Artık kitle eğitiminden ziyade, sürekli değişen hüner ve bilgiye sahip işgücününün eğitilmesi ve üretilmesi gündemdedir. Bu bağlamda üniversiteler de işlevlerini günün koşullarına göre sürekli değiştirmek durumunda kalmıştır.

Siyasi ve toplumsal alandaki değişim ve dönüşümler; küreselleşme ile ulus devletlerin değişen rolleri, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş ve modernlikten post modernliğe geçiş, olarak sıralanabilir. **Küreselleşme ile**, devlet hizmet sağlayıcı değil, hizmetleri düzenleyici bir konuma girmektedir. Üniversiteler, devlet kaynaklı olmaktan çıkmaya başlayıp, farklı finans arayışlarına girmektedirler. Finans sağlayıcılar da verdikleri paranın hesabını sormaktadırlar. Böylelikle denetim fonksiyonu dolaylı da olsa finans sağlayıcılarının eline geçmektedir (Tekeli, 2003, s. 125). **Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş**; bilgi sanayi kuruluşlarının yönlendirmesi ile ticari bir meta gibi üretilmeye başlanmaktadır. Modernlikten postmodernliğe geçiş ile, herşey herkese göre değişir hale gelmeye başlamakta, bilginin toplumsallaşması ve varlığı olanaksız hale gelmektedir. Bu durum, üniversitelerin işlevlerinden olan, toplumsallaşma sürecine olan katkısını olumsuz etkilemektedir.

Tüm bu özet bilgiler ışığında, bu araştırma temel olarak aşağıdaki varsayımlara cevap aramaktadır:

- Neoliberal dönüşüm sürecinde, üniversitelerin finans kaynağı devletten sanayiye kaymaktadır.
- Üniversiteler sanayinin denetimine girmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YIRMİBİRİNCİ YÜZYIL ÜNİVERSİTELERİ

1. Üniversitelerin işlevleri

Dünyada yüksek öğretim hizmetlerinin sunulmasında çok farklı aktörler bulunmaktadır. Üniversitelerin genel hatlarıyla işlevlerine değinmeden hemen önce, yükseköğretim hizmetlerinin sunumundaki başlıca aktörlerden olan üniversiteleri, verdikleri hizmet yönünden, kar amacını ön planda tutup tutmamalarına ve mekan yönünden ayrımlara tabi tutup kısaca sıralayalım (Aktan, 2007, s.7):

a) Verdikleri hizmet yönünden:

- Eğitim-öğretim ağırlıklı üniversiteler,
- Araştırma üniversiteleri,
- Kitlesele eğitim yapan üniversiteler,
- Kısa süreli mesleki eğitim sağlayan kurumlar,
- Uzaktan eğitim kurumları, /sanal üniversiteler,

b) Kar sağlama gayesinin ön planda olup olmaması yönünden:

- Kar amacı gütmeyen devlet üniversiteleri,
- Kar amacı gütmeyen özel üniversiteler /vakıf üniversiteleri,
- Kar amacı gütmeyen sivil toplum kurumları üniversiteleri,
- Kar amacı güden (özel) üniversiteler,
- Kar amacı güden şirket üniversiteleri,
- Ticari amaçla uzaktan eğitim yapan kuruluşlar,

c) Mekan yönünden:

- Ulusal üniversiteler,
- Sınır-ötesi üniversiteler'dir.

Üniversitelerin çeşitli işlevleri olmakla birlikte, en önemli bazı işlevleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

Bunlar;

- Eğitim,
- Araştırma,
- Hizmet,
- Toplumsallaşma sürecine katkısı,
- Kültürün yorumlanması ve yeniden üretilmesi süreçlerindeki rolü,
- Politik bilincin şekillenmesindeki rolü.

Üniversiteler tüm bu yukarıdaki işlevlerini eşgüdümlü bir şekilde yerine getirdikleri sürece, evrensel ilkeler ışığında varlıklarını sürdürebileceklerdir. Ama artık günümüzde, yukarıda sayılan işlevler birbirinden kopmuş durumda ve böyle bir yapılanmaya zemin hazırlanmaktadır. Bu yapılanmaya bağlı olarak, özede yükseköğretim genelde ise eğitim-öğretimin her alanında **çeşitlilik** karşımıza çıkmaktadır.

2. Özerklik ve Akademik Özgürlük

Üniversitelerin özerklikleri denince akla, idari ve mali özerklik ile akademik özgürlük, şeklinde üç ayaklı bir yapı gelmektedir. Üniversiteler; akademik özgürlük temelinde, idari ve mali özerklik ayakları üzerine sağlam bir şekilde oturtulmalıdır. Akademisyenler ise, üniversite içinde idari ve mali özerklik ve akademik özgürlük ile diğer tüm dış aktörlerin etki ve denetiminden korunmalıdır (Şekil-1). Bu anlamda bu kavramlar üzerine birbirilerini içerir nitelikte birçok farklı tanımlama yapılmaktadır.

Şekil-1 : Özerklik bağlamında Üniversite Yapılanması ve Akademisyenler.

2.1. İdari Özerklik

Özerklik; Bir topluluğun, bir kuruluşun kendine özgü yasalarla kendi kendini yönetme hakkı, muhtariyet, otonom. Veya bir kişinin, bir topluluğun kendi uyacağı yasayı kendisinin koyması” şeklinde ifade edilmektedir. Kurumsal özerlik: Kurumların kendi politika ve önceliklerini belirleyerek, kendi tercihleri doğrultusunda gelişmeleri özgürlüğüdür. Yükseköğretimde özerklik üniversitede kimlerin öğrenim göreceği, kimlerin öğreteceği, nelerin öğretilmesi, nelerin araştırılacağı, üniversiteden kimlerin mezun olacağı konularında karar almada üniversitenin bir kurum olarak ne derece yetki sahibi olduğu anlamında kullanılmaktadır. Bir başka tanımlamaya göre, yüksek öğretim kurumlarının iç işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin kararlar almada ve eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsızlıkları anlamına gelir (Demir, 1996, s.66). Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre özerk; Ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme yetkisi olan kuruluş.

1982 Anayasasının 130. maddesine göre devletin varlığı ve bağımsızlığına, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunmamak üzere üniversiteler ile öğretim üyeleri ve öğretim yardımcıları her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Yine Anayasanın aynı maddesine göre üniversitelerin bütçeleri genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak denetlenir. Anayasa maddesinde belirtilen, “her türlü” ibaresi özerkliğin gücünün genişliği, devletin bağımsızlığı, birliği ve bütünlüğü aleyhinde olmamakla da bu gücün sınırları çizilmektedir.

Buna göre, Türkiye’de üniversite özerliği bilimsel açıdan, bir öğretim elemanının inandığı gerçekleri, akademik üstlerin veya üniversite dışındaki herhangi bir makamın görevden uzaklaştırma veya sorumlu tutma korkusu olmadan söyleyebilme, yazabilme ve yayımlayabilme olanağına sahip olabilme şeklinde açıklanmaktadır. Mali açıdan ise, merkezi güç tarafından çizilmiş belli sınırlar içerisinde kalmak koşulu ile söz konusu olabileceği ifade edilmektedir (Korkut, 2001, s.237).

Özerk ve özerklik kavramı üzerine bu kadar açıklamadan sonra, idari ve mali özerklik konuları şu şekilde ele alınabilir.

Aktan'ın belirttiği üzere (2003, s.55) **idari özerklik**, kuruluşun yürütülebilir kararlar alma ve bu kararları uygulayabilme yetkisini kendilerinde bulmaları anlamına gelmektedir. Üniversitelerin idari özerkliği denince, bu kurumların kendi üyelerinin demokratik usulle oluşturdukları organlar eliyle yönetilmesi ve denetlenmesi ile üniversite organlarının öğretim üyeleri ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlar tarafından hukuki meşruiyeti olan bir gerekçe olmaksızın görevlerinden uzaklaştırılmayacağı anlaşılmaktadır. ÜSİ ile özellikle denetim konusunda daha sonra ise gerek akademisyenlerin seçim kriterleri gerek yönetim organlarının oluşması önemli düzeyde erozyona uğramıştır.

Üniversite Yönetimi: Üniversite içi karar alma, uygulama mekanizmaları ile yetki ve sorumlulukların dağılımı en hızlı değişimi geçirmektedir. Meslektaş dayanışması ve geniş katılımlı kurullara dayanan klasik tarz yerini icracı otoritesinin kuvvetlendirilmesine ve üniversite dışı birey ve temsilcilerin yönetimde söz sahibi olmasına bırakmaktadır. Geleneksel “katılımcı/paylaşan” yönetim (shared governance) yavaş, her etapta sorgulayan, statükoyu koruyan, geçmişe endekli, sonuçtan çok süreci önemseyen karakterinden dolayı yarışmacı ortama uyumsuz bulunmaktadır. Bu nedenle, yetki ve sorumlulukları belirgin olarak ortaya koyan, etkin ve verimli çalışabilen, kamuya hesap verebilen **güçlü üst yönetim** ve ekonomiyle bağları kuvvetlendirecek, yerel ihtiyaçları yansıtabilecek, iç verimi arttırabilecek endüstriyel veya ticari tecrübesi olan **sosyal paydaşların** doğrudan veya dolaylı olarak yönetime katılması gündemdedir (Vardar, 2003). Bu talepler ise kendini tam olarak **Girişimci Üniversite** modelinde bulmaktadır.

2.2. Mali Özerklik

Yine Aktan'ın belirttiği üzere (2003, s.55,56) **Mali özerklik**, bir kamu tüzel kişileri için kaynağın temininden ziyade, kendi kaynaklarından serbestçe yararlanarak kendi harcamalarını yönetmesi durumudur. Türkiye idare sistemini oluşturan çeşitli kamu tüzel kişilerinden biri olan üniversitelerin, kendi yönetimleri alanında bir takım mali kaynakları olduğu gibi, bu kaynaklar üzerinde bazı durumlarda siyasi organların müdahalesi olmadan tasarruf yetkileri de olmalıdır. İşte bu tasarruf yetkisi, üniversitenin mali özerkliğinden kaynaklanmalıdır. Bu anlamda mali özerklik 3 boyutludur.

Bunlar:

- Kendi bütçesini hazırlama,
- Kendi mâli kaynaklarını oluşturma,
- Kendi mâli kaynaklarını kullanma'dır.

Son yıllardaki yönelimle çok kaynaklı gelir yapısı hedeflenmektedir. Üniversiteler, mali özerklik bağlamında ne kadar güçlendirilirse, özerklik ve özgürlük alanları o kadar sağlam ve geniş zemine oturur. Bu anlamda üniversitelerin kaynaklarının nerelerden sağlandığını şu şekilde sıralanabilir:

- Devlet,
- Bağışlar,
- Sanayi,
- Üniversitelerde teknik bilgi odaklı üretim yapan odakların kurulması, işletilmesi ve en genel anlamda desteklenmesiyle oluşturulan kaynaklar(Teknoparklar).
- Üniversiteler içinde kurulan döner sermaye işletmeleri.

Yukarıda sayılmış finans kaynaklarına bağlı olarak, hedeflenen yapı torba bütçeye geçiş olarak kendini göstermektedir. Doğal olarak daha özerk ama daha fazla hesap verebilen bir anlayışın mali yapıya da egemen olduğu söylenebilir. Ancak günümüzde sağlanan araştırma desteklerine bakıldığında, torba ödeneklerden çok yönlendirilmiş projelere bir kayma söz konusudur. Bu bağlamda, Kuzey Amerikada yerleşmiş olan, Avrupada henüz yeni olan ve ülkemizde ise tohumlarını yeni saçmaya başlayan, **hedefi tanımlanmış (earmarked) araştırmalar** ön plana çıkmaktadır.

Son yıllarda, yükseköğretim kurumlarının idari ve mali konularda, çağdaş bir yapıya kavuşturulmaları gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu anlamda üniversitelerin mali yönden özerk olmaları önemli yer teşkil etmektedir. Türkiye’de uygulanmakta olan, bir önceki yıla göre pazarlık ve anlaşma ile arttırılan ve çok sayıda kalemden oluşan “klasik bütçe sistemi”dir. Bu sistem artık verimsiz bir sistem olarak görülmektedir. Klasik bütçe gerek tahsisi gerek kullanımı açısından, bürokratik işlemlerin çok yoğun olduğu, sınırlayıcı, engelleyici olmakla birlikte üniversite yöneticilerini motive etmekten uzak akademik ortamla bağdaşmayan bir yapıdadır.

YÖK'ün web sayfasında da belirtilmiş olan, “kamu kaynaklarının yüksek öğretim kurumlarına tahsisinde yeni sistem geliştirilmesi” projesinin amacı, Türk yükseköğretim kurumlarında uygulanabilecek yeni bütçe sistemini araştırma, incelemek ve geliştirmektir. Çeşitli komisyonların incelemeleri ve gelişmiş ülkelerin, tek kaleme tahsisi öngörülen “torba bütçe” hakkındaki tecrübeleri ışığında, Türkiye'nin “klasik bütçe” dışında yeni bir bütçe sistemine ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır.

“Torba bütçe” uygulamalarında, üniversitelere tahsisi öngörülen kamu kaynakları formüle dayalı bir model ile, açık ve şeffaf bir şekilde belirlenmesini ve belirlenen kaynakların YÖK tarafından üniversitelere tek kalemden oluşan (torba) bütçe olarak tahsisini öngörmektedir. Üniversiteler de “torba bütçe” deki kaynaklarla diğer başka kaynakları tek kaleme birleştirerek, gücünü önceliklerine göre kullanabileceklerdir.

Önerilen sistem, kaynakların üniversiteler tarafından daha esnek kullanımına izin vermenin yanında, kamu kaynaklarını kullanmada sorumluluk da getirmektedir. Bu çağdaş finansman sistemini yükseköğretim sistemimizde uygulayabilmek için yapılması gereken önemli değişiklikler arasında stratejik planlama süreçlerinin başlatılması, yönetim bilgi sistemlerinin kurulması, kalite kontrol ve performans değerlendirme sistemlerinin kurulması ve etkin bir mali kontrol ve yönetim yapılarının kurulması bulunmaktadır.

Önerilen kaynak tahsis sisteminin önemli özellikleri arasında, bütçenin açık ve şeffaf şekilde hazırlanması ile üniversitelerin akademik personel dışında profesyonel yöneticileri de istihdam etmelerine olanak sağlaması yer almaktadır. İşte bu noktada bilimsel olanla ticari mantalitenin buluşması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bundan önceki anlatımlarımızda da belirttiğimiz üzere, üniversitelere özel kesimden gelecek olan alt yapı ya da üst yapısal tüm destekler kısa vadede değil ama uzun vadede kendini gösterecek ve zamanla sanayi güdümü ve denetimine girmiş üniversiteler kar çarkında benliklerini yitireceklerdir. Bu nedenle daha yarışmacı, topluma ve üst kuruluşlara hesap verebilen (bilimsel anlamda) denetim mekanizmalarını geliştirici tüm öneriler değerlendirilirken özellikle ticari mantalitenin bir şekilde üniversiteler içine sokulması yollarına ilişkin tedbirlerin alınması doğru gibi görünmektedir.

Son yıllardaki gelişmeler sağladığı faydalar yanında; üniversitelerin kaynak yaratma çabaları ve bu yolda başkaca aktörlerle olan ilişkileri, mali özerklik üzerine

oldukça aşındırıcı bir etkide bulunmuştur. Finansör olarak ilişki ve işbirliği ağının taraflarını oluşturan sanayi kuruluşları, özellikle mali kaynakların kullanımı konusunda belirleyici olmaktadır.

2.3. Özerkliğin Sınırı

Yukarıda belirtilen hususlar bağlamında dünyanın hiçbir ülkesinde üniversiteler kendi başlarına karar almaya yetkili olmadığından günümüzde tamamen özerk üniversite yoktur; bu nedenle özerklik kavramını sınırsızlaştırmak doğru değildir. Doğru olan, özerklik yerine, özerkliğin derecesinden veya **göreceli özerklikten** (bağlı özerklik) bahsetmektir.

Özerklik sorununa ilişkin çeşitli görüşler dile getirilmektedir. Kimilerine göre özerklik, demokratikleşme süreci ve seçim olgusunun varlığıyla eşdeğerken kimilerine göre bu kavramın, demokratikleşme veya katılımı hiçbir ilgisi yoktur.

“İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD)”na bağlı “İnstitutional Management in Higher Education (IMHE)” tarafından 1980’de 12 OECD ülkesindeki 52 yükseköğretim kurumunda yönetimle ilgili 20 konuda kararların hangi mercilerce alındığının değerlendirilmesi suretiyle yapılan çalışma sonucu “Bağlı Özerklik Endeksi (Relative Index of Autonomy) adlı nicel bir gösterge geliştirilmiştir. Aşağıda bazıları belirtilmiş olan konular ışığında, OECD araştırması kapsamına giren ülkelerdeki üniversitelerin Göreceli Özerklik Endeksi’ne göre sıralamaları tablo-3’te belirtilmiştir (Tosun, 2003, s.5).

Ele Alınan Konular:

- Üniversite yöneticisinin görevlendirilme yöntemi ve yetkileri,
- Profesörlerin ve diğer öğretim üyelerinin atanması,
- Öğretim üyelerinin bir üst maaş kademesine geçirilmesi,
- Yeni bir fakülte kurulması yetkisi,
- Öğretim üyesi kadrolarının fakülteler arasında dağıtılması,
- Öğretim üyesi kadrolarının diğer birimler arasında dağıtılması,
- Bir fakülte içindeki sarf malzemelerinin öğretim ve araştırma faaliyetlerine tahsisi yetkisi,

- Bir fakültede yeni bir eğitim programının başlatılması,
- Bir araştırma projesinin kabulü.

Ülke	Göreceli Özerklik Endeksi
Birleşik Krallık (üniversiteler)	100
Belçika (özel üniversiteler)	93
İrlanda	87
İtalya (özel üniversiteler)	73
Birleşik Krallık (politeknikler)	60
İsveç	59
İtalya (devlet üniversiteleri)	46
Norveç	45
Danimarka	43
Hollanda	43
Fransa	42
Avusturya	32
Federal Almanya	29
İsviçre (kantonal üniversiteler)	29
İsviçre (federal üniversiteler)	20

Tablo-1: Ülkeler İçin Göreceli Özerklik Endeksi (Tosun, 2003, s.5).

Buna göre üniversitede özerklik özellikle kaynak kullanımına ilişkin göreceli (bağlı) bir kavramdır. Dünyada, üniversitede özerklik genel olarak “mali özerklik” ve “bilimsel özerklik” olarak ele alınmaktadır. Dünyanın herhangi bir ülkesinde tam anlamıyla “mali özerkliğe” sahip üniversite bulunmamaktadır. Çünkü üniversiteler yaşamları için gerekli olan parayı kendileri karşılayamamaktadır. Devlet (veya bağlı bulunan özel kuruluş), oranı değişen miktarlarda üniversitelere yardım etmekte, katkıda bulunmaktadır. Bugünkü anlayışa göre mali yönden özerk üniversite, devletin kontrolü altında bütçesini serbestçe düzenler ve yönetir, mali çerçevede tüzel bir kişiliğe sahiptir (Korkut, 2001).

Tablodan görüldüğü gibi, kaynak tahsisi konusunda hükümetin belirlediği politikalar dahilinde güçlü yetkilere sahip bölgesel ara kuruluşların bulunduğu ve

üyelerinin büyük çoğunluğunu üniversite mensubu olmayan kişilerin oluşturduğu Council'ler tarafından atanan rektörlerce (vice-chancellor) yönetilen Birleşik Krallık üniversiteleri, bu tür ara kuruluşlar bulunmayan ve rektörleri seçimle iş başına gelen Alman üniversitelerine kıyasla yaklaşık dört misli daha özerktir.

Bugün, dünyanın birçok ülkesinde üniversiteler artık gelir kaynaklarını çeşitlendirmeye ve artırmaya çalışmaktadırlar. Üniversiteler, kendilerine tahsis edilen kamu kaynaklarının yanı sıra sahip olduğu tesis, araç, özellikle bilgi birikimi ve nitelikli insan gücünü serbest pazar ekonomisi anlayışıyla “girişimci” bir yaklaşımla değerlendirerek kaynak yaratmaya çalışmaktadırlar.

Rektörlerin Göreve Gelişlerine Göre Ülkeler

Rektörün seçimle belirlendiği ülkeler	Finlandiya, Fransa, Japonya, Kore, İsviçre, Türkiye
Rektörün atamayla belirlendiği ülkeler	Avustralya, Hollanda, İsveç, İngiltere, ABD
Rektörü seçimle belirlerken atama yöntemine geçen ülkeler	Avusturya, Danimarka, Norveç

Tablo-2 : Rektörlerin Göreve Gelişlerine Göre Ülkeler (Tosun, 2003, s.17).

Tüm açıklananlar ve ileriki konularda yapılacak açıklamalar ışığında, artık yükseköğretim sistemlerinde, Anglo Sakson modeline bir yönelişin varlığı açıkça görülmektedir. Eğer özerklik kavramı, demokratikleşme ve seçim ile eşdeğer ise tablo-4'te de görüldüğü gibi bu sistemi var eden ve en iyi uygulayan ülkeler neden seçim değil de atamaya ağırlık vermektedirler. ABD'deki üniversitelerin kurum, bölüm ve birim yöneticileri atamayla gelmektedir. Buna gerekçe olarak da, merkezden alınan kararların atanmışlar tarafından daha iyi ve etkin bir şekilde yerine getirilebileceği gösterilmektedir (Rosovsky, 2000). Buna karşı dengeleyici bir güç olarak **mütevelli heyetler** aktif bir rol oynamaktadır.

2.4. Akademik Özgürlük

Bu açıklamalardan sonra, bilimsel bilginin temeli ve üniversiteyi vareden akademisyenler için kendilerinden ayıramayacakları bir yelek olan akademik özgürlük

kavramına değinebiliriz. Akademik özgürlük; üniversitede akademik unvana sahip tüm insanların baskı ve yönlendirme olmaksızın özgürce eğitim ve araştırma yapmaları anlamına gelmektedir (Aktan, 2003, s.56).

1988’de yayımlanan LİMA bildirgesine göre: "akademik özgürlük", akademik bir çevre üyelerinin tek tek ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma veya yazma yoluyla edinmelerinde, geliştirmelerinde ve iletmelerindeki özgürlükleri anlamına gelir (Demir, 1996, s.65, yogm.meb.gov.tr/LimaBildirgesi.htm). Rosovsky (1994) göre akademik özgürlük, akademik yaşamın özü, bir insanın kendisini sürekli yetiştirmesi için fırsat vermesi, hatta istekte bulunmasıdır. Bu entelektüel sermayeyi yaşam boyu artırmak ve yenilemek için bulunmaz bir şanstır.

Gerek Anglo-Sakson ülkelerinde, gerekse Batı Avrupa ülkelerinde, üniversitelerin evrensel işlevlerini (eğitim-öğretim, araştırma ve topluma hizmet) herhangi bir etki ve baskıya uğramadan yerine getirebilmeleri için gerekli önlemler alınmıştır. Anglo-Sakson ve Kıta-Avrupası sistemlerinde her ne kadar önlem alınsa da ileriki konularda da değineceğimiz gibi, birçok sakınca baş göstermiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ve henüz bu modeller arasında seçim yapma ve sentez oluşturma konusunda karara varamamış sistemlerin ise önlemler alabilme konusunda yeterince etkin oldukları söylenemez. Bugün dünyada, üniversitelerde akademik özgürlük, öğretim üyelerinin akademik özgürlüklerinin korunması ve üniversitenin değişen politik koşullardan etkilenmemesini sağlamak olarak algılanmaktadır. Tabi bunlara ek olarak ileride de değineceğimiz gibi dış etmenler içerisine de konulabilecek devlet ve en geniş anlamda sermaye karşısında üniversitelerin bir kül olarak korunmaları gerekmektedir (Erdem, 2003. s.303).

3. Üniversite Yönetim Modelleri

Üniversite yönetimleri bağlamında çeşitli kaynaklarda da belirtildiği üzere karşımıza iki tür model çıkmaktadır. Bunlar: **Kıta-Avrupası ve Anglo-Sakson Yönetim modelleri**’dir. Bu iki ana modele ek olarak, farklı bir sınıflamaya göre; Yüksek öğretimde yaşanan önemli küresel gelişmelerden biri olan üniversite yönetimi, üniversitenin vizyon, misyon ve değerlerinin belirlenmesi, stratejik amaç ve hedeflerinin tespit edilmesi, karar alma mekanizmaları, yetki ve sorumlulukların

çerçevesi, özerklik ve sorumluluk, kaynak kullanımı ve dağıtımı, üniversite dışındaki paydaşlarla işbirliği ve saire konuları içeren bir kavramdır. Buna bağlı olarak yüksek öğretim kurumlarında yaygın olarak uygulanan üç ayrı modelden söz edilebilir. Bunlar:

- **Mütevelli heyet yönetim modeli** (managerial model/ management by board of trustees),
- **Meslektaşlar yönetimi modeli** (collegial governance/ collegiality),
- **Girişimci yönetim modeli** (entrepreneurial governance) ‘dir.

3.1. Kıta Avrupası Yönetim Modeli

Milli Eğitim Bakanlıklarının oldukça geniş kontrolü altında daha ziyade bürokratik ağırlıklı bir modeldir. Üniversiteler doğrudan eğitim bakanlığına veya bunun eşdeğeri olan bir bakanlığa bağlıdır. Almanya gibi, federal yapıda olan ülkelerde üniversiteler buldukları eyaletin eğitim bakanlığına bağlıdır. Rektör, genellikle bir seçiciler kurulu tarafından genellikle o üniversitenin profesörleri arasından seçilir ve ilgili bakan veya devlet başkanı tarafından atanır. Bazı ülkelerde, örneğin Almanya’da eyalet eğitim bakanının seçilen rektörü veto etme yetkisi vardır. Rektörlerin görev süreleri nispeten kısa ve yetkileri sınırlıdır. Bakanlık üniversiteler üzerinde genel koordinasyon, standart oluşturma ve bütçe hazırlamadan, bazı ülkelerde, dolaylı da olsa, eğitim-öğretimin içeriğine ve özellikle profesör düzeyindeki atamalarda nihai yetkiye kadar uzanan, ülkeden ülkeye değişen oranlarda denetim, gözetim hatta yer yer bazı tasarruf yetkilerine sahiptir(Erdem, 2003, s 301).

3.1.1. Meslektaşlar yönetimi modeli

Bu model incelendiğinde, görülmektedir ki, kıta-avrupası yönetim modeli içinde kendine yer bulmaktadır. Model, sınırlı yetkilerle donatılmış yöneticilerin (Rektör, Dekan, Bölüm Başkanı v.b.) seçim ile belirlenmesini ve Senato, Üniversite Konseyi, Fakülte ve Bölüm Kurulları ile de yatay bir yönetimi öngörmektedir. Bu modeli uygulayan ülkelerde yöneticilerin seçimi ve yöneticiler ile kurumlar arasındaki yetki paylaşımı açısından önemli farklılıklar gözlenmektedir. Örneğin bazı ülkelerde Rektör, tek dereceli bir seçim ile belirlenmekte, seçmen kitlesi tüm akademik ve idare personel ile öğrencilerden oluşmakta (Yunanistan), bazı ülkelerde ise sadece akademik personelden oluşmaktadır (Finlandiya). Tek dereceli seçim uygulanan ülkelerde atama

genellikle bir üst mercinin (Eğitim Bakanı, Başbakan veya Cumhurbaşkanı) onayını gerektirmektedir. Almanya, Fransa, İsviçre gibi diğer bazı ülkelerde ise iki dereceli bir seçim sistemi uygulanmaktadır. Önce seçiciler kurulu (genellikle Senato) üyeleri belirlenmekte ve Rektör bu kurul tarafından seçilip atanmaktadır. Her iki sistemde de rektörlük görev süresi 4 veya 5 yıla sınırlandırılmakta, ancak Rektör ikinci bir dönem için seçilip atanabilmektedir (Fransa dışında) (YÖK, 2006).

Meslektaşlar yönetimi modeli, (collegial model) günümüzde giderek önemini kaybetmekte ve bu yönetim modelinde ciddi ağırlığı olan meslektaş organlarının (değişik fakültelerin temsilcileri ile oluşturulan üniversite senatoları ve yönetim kurulları, fakülte kurulları,) yönetimde etkinliği azalmaktadır.

3.1.2. Humbolt Üniversiteleri

Üniversitelerin, yükseköğretim modelleri incelerken, **W. Von Humbolt ve KANT'a** değinmeden geçmek doğru olmaz.

W. Von Humbolt: *Araştırma Üniversitelerinin* kurucusu olarak tarihe geçen Humbolt, içinde olunan uygarlık krizinin farkındaydı. Sanayileşmenin ve kapitalizm yerleşeceğinden de emindi. Bu nedenle de araştırma üniversiteleri üzerinde durmuştu (Timur, 2000, s.69). “*Humbolt Üniversiteleri, idealist bir felsefi kavrama dayanan, araştırmayla öğretimi birleştiren ve öğretimi bu denge içinde gerçekleştirdiğini düşünen evrensel bir modeldir.*” (Timur, 2000, s.323). Esas olarak, felsefeyi temel alan, aydınlanmacı araştırma üniversitelerin öngörülmesi ilk olarak Kant tarafından yapılmıştır. Tarihe Humbolt Üniversiteleri olarak geçmesinin altında yatan temel neden ise ilk kez W. Von Humbolt tarafından önerilmesi olmuştur (Ergur, 2003, s.204).

KANT: Üniversitelerin özgürlüklerden uzaklaştığı döneme denk gelmiştir. Ona göre, üniversiteler 3 üst ve 1 alt fakülteden oluşmalıydı (Timur, 2000, s.70).

Üst Fakülteler: **Hukuk, Tıp ve Teoloji**, → devlete vaat ettikleri fayda ikincil şeydir.

Alt Fakülte: **Felsefe** → Öğrenmenin ilk ve temel koşulu olan asıl şeydir.

3.1.3. Bologna Süreci

20. yüzyıl gelişmelerinden hareketle Avrupa, 21. yüzyılın bilgi çağı olacağı gerçeğinden **Bilgi Avrupası**'ni oluşturmak amacıyla eğitim alanında yenilikçi yönü olan bir dizi kararlar almıştır. Gücünü bilgiden ve bilimden alacak olan Bilgi Avrupa'sında, Avrupa coğrafyasındaki ülkeleri hem birbirleri ile uyumlu, birbirlerini tamamlayıcı, hem de rakiplerinden üstün kılacak bir yüksek öğretim sistemi oluşturulması hedeflenmiştir (http://www.ua.gov.tr/portal/page?_pageid=218,42507&_dad=portal&_schema=POR-TAL).

Bu bağlamda, Bologna süreci, Avrupa Birliği'nin 1999 yılında yayınladığı "**Bologna Bildirgesi**" ile başlayan bir yüksek öğretim yenilenme hareketi olmuştur. Hedef 2010 yılına kadar Avrupa Ülkeleri'nde kendi içinde uyumlu, birbirlerini karşılıklı olarak anlayan, tamamlayan ve rekabet gücü yüksek bir "Avrupa Yüksek Öğretim Alanı" oluşturulmasıdır. Bu süreç ülkelerin ulusal şartları ve kültürleriyle uyumlu olmak kaydıyla, Avrupa genelinde ortak deneyimlerin paylaşılması, ortak hedeflere ulaşmak üzere işbirliği yapılması ve birbirinin deneyiminden faydalanılması yoluyla gerçekleşecektir. Bologna Süreci adı verilen bu süreç, daha önce yapıldığı gibi yeni bir sistemin uyarlaması değil, var olan sistemlerin ortak bir paydada buluşturulmasından ibaret olan, reform denilemeyecek bir "yenilenme" hareketidir. Çünkü ortada önerilen yeni bir 'sistem' bulunmamakta, kurumlararası hareketlilik, müfredatların geliştirilmesi, derecelerin tanınması, stratejik planlama ve tanınmayı sağlamak için ortak öğretim süreleri oluşturulması gibi bir dizi 'yenilik' önerilmektedir. Bu yenilikler, var olan sistemlerin köklü dönüştürülmesi ile değil, karşılıklı öğrenme içinde gözden geçirilmesi ve birbirine yaklaştırılması ile hayata geçirilmektedir (http://www.anatomidernegi.org/belge/bo-logna_sureci.pdf).

Bologna deklarasyonundan itibaren sürece dahil olan ülkelerin yükseköğretimden sorumlu bakanları iki yılda bir değişik ülkelerde toplantı yapmakta ve hedeflere ne ölçüde yaklaşıldığını tartışmaktadır. Ancak sürecin başında benimsenen orjinal hedefler ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli genişletilmektedir. Bu toplantılarda alınan kararlar bildiri şeklinde yayınlanmaktadır.

Aşağıda, Sorbon Ortak Deklarasyonundan başlayarak, Bologna süreci çerçevesinde yapılan en son toplantı olan Londra Toplantısı da dahil olmak üzere, süreç

içerisinde alınan kararlar veya hedeflenen ilkeler anahatlarıyla sıralanmıştır. (<http://www.bologna.gov.tr>)

- Sorbon Ortak Deklarasyonu
- Bologna Deklarasyonu
 - Lizbon Deklarasyonu
 - Salamanca Kongresi
- Prag Bildirisi
- Graz Deklarasyonu
- Berlin Bildirisi
- Bergen Bildirisi
- Londra Toplantısı

Bologna toplantısı ve takip eden diğer eğitim bakanları toplantılarında alınan kararlardan hemen önce 1988’de Üniversiteler Anayasası olarak da adlandırılan Bologna Magna Charta Universitatum belgesi ve 1998’deki Sorbon Deklarasyonuna da değinmekte yarar görmekteyiz. Şimdi sırasıyla bu belge ve toplantıları ele alalım:

Bologna ‘Magna Charta Universitatum 1988

Üniversiteler Anayasası, iki sayfalık bir metin, 388 Avrupa üniversite rektörü tarafından onaylanmıştır.

- Üç temel görüş mevcut;
 - Geleceği, kültürel, bilimsel ve teknolojik gelişmeler belirleyeceği,
 - Üniversitelerin bir fonksiyonunun da topluma hizmet etmek olduğu,
 - Çevreye duyarlı kuşaklar yetiştirilmesi gerekliliği görüşleri vurgulanmıştır.
- Dört temel prensip benimsenmiştir;
 - **Özerklik**
 - **Öğretim ve araştırma birlikteliği (Humbolt)**
 - **Öğretim ve araştırmada özerklik**

- İnsancıl anlayış (http://www.mu.edu.tr/t/universite/-uluslar-arasi/bologna_senato.ppt, www.magna-charta.org/pdf/mc_pdf/mc_german.pdf).

Sorbon Bildirgesi; 25 Mayıs 1998’de, dört Avrupa ülkesinin (İngiltere, İtalya, Fransa ve Almanya) Eğitim Bakanları, Avrupa yükseköğretim sisteminin yapısında bir bütünselliğe gidebilmek amacıyla, “Sorbon Bildirgesi ” üzerinde uzlaşmışlardır. Bildirge ile;

- Avrupa Yükseköğretim Alanında (AYA) derecelerin ve dönemlerin genel çerçevedeki uyumu,
- Lisans ve lisansüstü ortak derece sistemi,
- Öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliği,
- Avrupa’nın bilgi toplumuna dönüşümü amacı,
- Ekonominin dışında entelektüel, kültürel, sosyal ve teknik ortaklıkların kurulmasında üniversitelerin bir araç olması gerekliliği,
- Hareketliliğin desteklenmesi,
- Yüksek öğretimde iki kademeli sisteme geçiş,
- Özgünlük ve esneklik aracı olarak ECTS’in kullanımı açıklıkla ifade edilmiştir (<http://www.yok.gov.tr/egitim/ab/avrupa.pdf>).

Bologna Deklarasyonu; 19 Haziran 1999’da, 29 ülkenin katılımıyla, Bologna Bildirgesi’ni imzalayarak 2010 yılına kadar Avrupa Yüksek Öğretim Alanı kurmak ve bu sistemi dünya çapında teşvik etmek üzere anlaşmaya varılmış ve şu ilkeler benimsenmiştir.

- Kolay okunabilen ve karşılaştırılabilir bir derece sisteminin uygulanması,
- Temel olarak üç seviye yüksek öğrenim: lisans, lisansüstü, doktora,
- Kredili bir sistem oluşturulması (AKTS),
- Dolaşımın önündeki engellerin kaldırılması,
- Kalite güvencesinde Avrupa boyutunu oluşturmak,

- Yükseköğretime Avrupa boyutu kazandırılması, (<http://www.bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/BolonyaDeklarasyonu.doc>, http://www.anatomidernegi.org/belge/bolog-na_sureci.pdf).

Lizbon Deklarasyonu; 17-18 Mart 2000'de katılımcı eğitim, öğretim ve gençlikten sorumlu Bakanların tartışmaları, aşağıdaki konularda yoğunlaşmıştır:

- Hayat boyu öğretim için Avrupa stratejisi,
- Eğitim, öğretim ve gençlik için faaliyetlerin organizasyonunda yenilik ve etkinlik,
- Sosyal uyum ve vatandaşlığın etkin olarak kullanılması,
- Hareketlilik, uyum sağlama ve iş istihdamı (http://ec.europa.eu/education/policies/2010/et_2010_en.html, http://digm.meb.gov.tr/belge/AB_LizbonDekl.htm).

Salamanca Kongresi; 2001'de gerçekleştirilen Salamanca kongresindeki gelişmeler;

- Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA) kurulmuştur (Eski adıyla Rektörler Konferansı CRE). Günümüzde 300 üniversite bu Birlik'de temsil edilmekte ve yüksek öğrenimin geleceği şekillendirilmektedir.
- Benimsenen İlkeler:
 - **Özerklik-Sorumluluk** (*Autonomy with accountability*)
 - Bir kamusal sorumluluk olarak eğitim (*Education as a public responsibility*)
 - **Araştırma tabanlı yüksek öğrenim** (*Research-based HE*)
 - Farklılıkların düzenlenmesi (*Organizing diversity*)
 (http://www.bologna.gov.tr/documents/files/Bologna_sabah_sunumu_son.pps#257,2, TARİHSEL GELİŞİM).

Prag Toplantısı; 19 Mayıs 2001'de, 33 ülkenin yükseköğretimden sorumlu Bakanlarının katılımıyla Bologna süreci ışığında şu ilkeler benimsenmiştir :

- Hayat boyu eğitim,
- Bologna sürecine öğrencilerin dahil edilmesi,

- 2010 yılına kadar Yükseköğrenim alanı oluşturulması ve dünyada çekiciliğinin artırılması,
- Sosyal boyutun gözetilmesi, (<http://www.bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/PragBildirisi.doc>,http://www.bologna.gov.tr/documents/files/Bologna_sabah_su-numu_son.pps#257,2,TARİHSEL GELİŞİM).

Graz Kongresi; 2003 Graz Kongresinde belirlenen hedefler;

- Üniversitelerin toplumsal sorumluluğu vurgulanmalı,
- Araştırma ve Eğitim aktiviteleri üniversitelerin vazgeçilmez / birbirine tercih edilemez fonksiyonları olarak görülmeli,
- Kurumsal yapıların güçlendirilmesi suretiyle akademik kalite artırılmalı,
- Bologna süreci ileri doğru zorlanmalı,
- Öğrenci odaklı ve esnek öğrenme imkanları (yaşam boyu öğrenim) sağlayan bir sistem uygulanmalı,
- Yükseköğrenimde hareketlilik ve sosyal boyut artırılmalı
- Kalite güvencesi için Avrupa genelinde bir Çerçeve Politikası oluşturulmalı; üniversiteler iç yapılarında kalite kültürünü geliştirmek ve uluslararası düzeye taşımak sorumluluğundadırlar.
- Üniversiteler reformların merkezinde olmalı, (<http://www.bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/GrazDeklarasyonu.doc>)

Berlin Toplantısı; 18-19 Eylül 2003'te, Bologna Süreci çerçevesinde, Berlin'de 3. Bakanlar Konferansında belirlenen ve 2 yıl içinde gerçekleştirilmesi hedeflenen 3 öncelik alanı şu şekilde sıralanabilir :

- Doktora eğitiminin üçüncü derece sistemi olarak sürece dahil edilmesi,
- Ortak derecelerin desteklenmesi,
- Bologna sürecinde kaydedilen ilerlemelerin raporlanması, (<http://www.bologna-berlin2003.de/>).

Bergen Toplantısı; 2005’de Bergen’de yapılan Bologna Bakanlar konferansında her ülkeden, aşağıdaki alanlara ilişkin ilerlemeler ile ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlamaları konusunda karara varılmıştır.

Bu alanlar :

- Kalite güvencesi için ENQA standart ve klavuzlarının uygulanması,
- Dereceler için Yüksek Öğretim Alanı (2010) gözetilerek, ulusal çerçevelerin uygulanması,
- Ortak derecelerin doktora dahil olmak üzere, teşviki ve tanınması,
- Esnek öğrenme için fırsatlar yaratılması (<http://www.bologna-bergen2005.no>).

Londra Toplantısı; 2007 Londra toplantısı ile ;

- Kalite güvencesi,
- Derece sistemi,
- Eğitim sürelerinin tanınması alanlarına,
- Yaşamboyu öğrenim,
- Ortak derecelerin oluşturulması ve tanınması eklenmiştir (http://www.-yok.gov.tr-/duyuru/londra_bildirisi_final2.pdf).

Avrupa Birliğinin eğitim alanında sürdürdüğü çalışmalar özellikle Bologna süreci ile daha hızlanmış ve 2000-2006 yılları arasında Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları adı altında gerçekleşmiştir. Bu programlar Socrates II (genel eğitim Programı), Leonardo da Vinci (mesleki eğitim programı) ve gençlik programlarıdır. Türkiye de 2004’ten bu yana bu yönde önemli katılım ve gelişimler göstermiştir.

Bologna süreci içinde yapılan, toplantı yıllarına göre katılımcı ülkeler.

TARİH	1999	2001	2003	2005
BOLOGNA SÜRECİNE KATILAN ÜLKELER	Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere	Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Lihtenştayn, Türkiye	Arnavutluk, Andora, Bosna Hersek, Vatikan, Rusya, Sırbistan, Karadağ, Makedonya	Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna

Tablo-3: Bologna Süreci İçinde Yapılan, Toplantı Yıllarına Göre Katılımcı Ülkeler.

Bologna İzleme Grubu üyesi 45 ülkenin yanısıra bazı uluslararası kurumlar da sürece katılmaktadır. Bunlar;

- Avrupa Komisyonu
- Avrupa Konseyi - danışman üye
- Avrupa Üniversiteler Birliği - danışman üye
- EURASHE - danışman üye
- ESIB - Avrupa Öğrencileri Ulusal Birlikleri - danışman üye
- UNESCO-CEPES - danışman üye
- ENQA - danışman üye

- Education International Pan-European Structure - danışman üye
- UNICE - danışman üye (<http://www.bologna.gov.tr/index.cfm?action=detay&ID=35&PUBLISH=43&lang=TR>).

Bologna süreci içinde alınan kararlar incelendiğinde, süreçten etkilenen tarafları belirtmekte yarar vardır. Bu taraflar:

- Ülkelerin Eğitim Bakanlıkları,
- Yüksek Öğretim Kurumları,
- Üniversiteler,
 - Öğrenim Birimleri (Dekanlıklar, Bölümler),
 - İdari Birimler,
 - Öğretim üyeleri,
 - Öğrenciler,
- *İşverenler (kamu, özel),*
- *Dış paydaşlar olarak STK'lardır.*

Bu taraflar incelendiğinde ve Türkiye'deki yapılanma düşünüldüğünde, TÜBİTAK'tan elde edilen verilerde de görüldüğü üzere, STK'lar ve piyasa bileşenleri aynı çember içinde belirtilmiştir. Piyasa kavramıyla, Türkiye bazında anlaşılması gereken KOBİ'ler, sanayi kuruluşlarıdır. Yukarıdaki yapılanmada ise STK'lar dış paydaşlardan biri olarak piyasa (sermaye, sanayi, vb...) dışında bir taraf olarak belirtilmiştir. Dünya yüksek öğretim sistemlerindeki yönelimin Anglo-Sakson sisteme doğru olduğu düşünüldüğünde piyasanın, toplumun genel menfaatlerini gözeten diğer mekanizmaları da kapsayacağı (STK'lar gibi...) pekte şaşılacak bir durum değil ama bir an önce gerekli tedbirlerin alınması zorunluluğunu doğuran bir durumdur.

3.2. Anglo Sakson Yönetim Modeli

Bu model, bölüm sistemine dayanır. Mütevelli heyetler ya da atamayla gelmiş yöneticiler eliyle yönetilirler. Bu model Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada Avustralya, İrlanda Cumhuriyeti ve İsrail'de uygulanmaktadır. Bu ülkelerde eğitim bakanlıklarının üniversiteler üzerindeki etkileri, dolaylı veya yok denecek kadar sınırlıdır. Yükseköğretim sistemleri ve üniversiteler ara veya tampon kuruluşlar eliyle

yönetilmektedir. Bu tür ara kuruluşlar ülke (veya eyalet) ve kurumsal olmak üzere iki düzeydedir. Bu kurullarda, o üniversite mensubu ya hiç yoktur yada çok az sayıdadır. Yükseköğretim kurumları üniversite mensubu olmayan kişilerden oluşan yönetim kuruluyla yönetilmektedir. Rektör, ara kuruluş tarafından atanır, görev süresi uzun ve yetkileri geniştir. Rektör, yönetim kurulunun belirlediği yetkiler dâhilinde, üniversitenin hem akademik lideri, hem de başlıca icra organıdır. Rektörde, o kurumun mensubu olma ve profesör olma şartı aranmaz. Rektörlüğün boşaldığı medya organlarında ve bilimsel dergilerde duyurulur. Başvuran rektör adaylarını, üyelerinin çoğunluğu yönetim kurulu üyelerinden oluşan (ancak içinde mutlaka öğretim üyeleri, mezunlar ve bazı hallerde de öğrenci temsilcileri bulunan) komite tarafından, gerektiğinde mülakat yapılarak ve bir çalışma programı istenerek değerlendirilir. Değerlendirme sonucu yönetim kuruluna sunulur. Yönetim kurulu, sunulan adaylardan birini atamak zorunda değildir. Kurul, rektör olarak sunulan adaylardan birini seçebileceği gibi, komitenin önerdiği adaylar dışında birini de rektör olarak seçebilir. Rektörün görev süresi, sorumlulukları, yetkileri, alacağı ücret ve diğer imkânlar yönetim kurulunca tespit edilir ve bu hususlar bir sözleşmeyle tespit edilir. Akademik, idari, mali tüm yetkiler nihai olarak kurum düzeyindeki ara kuruluşlardadır. Üniversitenin yıllık faaliyet programı, bu programa uygun gider bütçesi, akademik ve idari yöneticilerle, öğretim elemanlarının atanması yönetim kurulunda sonuçlanır. ABD’de ve özellikle İngiltere’de ciddi bir kriz ve ihtilaf çıkmadığı sürece yönetim kurulu akademik konulara karışmaz (Erdem, 2003, s.300,301). Sonuç olarak, idari mekanizmadan sorumlu ve tam yetkili ama akademik konulara karışmayan ara kuruluşlar ve yönetim kurullarının varlığından söz edilebilir. Görüldüğü gibi, “aracı ya da tampon kuruluşlar” ın, idari ve mali açıdan yetkileri oldukça geniştir.

3.2.1. Multiversite

Artık üniversiteler, toplumsal hayatın bütün karmaşıklığına denk düşen, hakikat arayışından ziyade, ileri kapitalizmin, post modern toplumun ve önemli bir akademisyen katmanının yeni gereksinimlerini karşılayan bilginin üretimine adanmış bir pratik olarak (*multiversite*) varlıklarını sürdürmektedirler (Aktay, 2003, s.96-99). Artık günümüzde bir çok alanda olduğu gibi yükseköğretim alanında da, kurumsal bir çeşitlenme çabası söz konusu olmuştur. Ülkemiz genel anlamda *kurumsal çeşitlenmeye* gidemediği ya da bunu gerçekleştirmediği için kurum içi işlevlerinde çeşitlenmeye gitmektedir. Fakülte, bölüm, birimler ders programlarında ve içeriklerinde değişiklikler

yapmak, yaz okulları, tezsiz yüksek lisans programları açmak gibi çeşitlendirmelere gitmektedirler. Artık Kamu sırtında kambur gibi görünen üniversiteler, kendilerine kısmen de olsa bu yollarla kaynak sağlamaya çalışmaktadırlar. Devlet bu yükü sırtından atmak isterken, bir yandan üniversiteler kendi çabalarıyla yeni kaynak arayışlarına girmekte diğer yandan devlet belirli ölçülerde de olsa aracı kuruluşlar da diyebileceğimiz kurum ya da kuruluşlar oluşturmaktadır. Aşağıda açıklanacak TÜBİTAK bunun en belirgin örneğidir.

C. KERR (1995) bu konuda şöyle bir çıkarımda bulunmuştur; “bir üniversite ideali”, bütünlüğe kavuşturma, bütünsel yaklaşım anlayışı geliştirmek artık çok zordur. Uzmanlaşma ve pazar şartları ile eğitimin evrensel iddialardan uzaklaşmasıyla gelişen bir süreç. Bütünsel yaklaşım istemi, totaliter bir istemdir.”(Kerr ‘den Aktaran Timur, 2000, s.257-260). C. KERR bu açıklamalarıyla, günümüz koşullarında, çeşitlendirilmiş bir yüksek öğretim sisteminin daha gerçekçi olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

3.2.2. Girişimci Üniversite

Girişimci üniversite, gerek kaynak yaratma gerek kaynakları kullanma konusunda piyasa işleyiş sistemiyle yakınlık göstermektedir. Üniversite yönetim kademeleri oluşturulurken, adaylar akademik kriterlerden ziyade sağlayacakları girdi bazında değerlendirilmektedirler. Girişimci üniversite, yetki ve sorumlulukları belirgin olarak ortaya koyan, etkin ve verimli çalışabilen, kamuya hesap verebilen güçlü üst yönetim ve ekonomiyle bağları kuvvetlendirecek, yerel ihtiyaçları yansıtabilecek, iç verimi arttırabilecek endüstriyel veya ticari tecrübesi olan sosyal paydaşların doğrudan veya dolaylı olarak yönetime katılması kapsayan bir yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Girişimci üniversite hakkında yeri geldikçe ek bilgiler ileriki başlıklarda verilecektir.

3.2.3. Girişimci Yönetim Modeli ve Mütevelli Heyet Yönetim Modeli

Bu iki model, içerikleri ve uygulanırlıkları açısından, anglo-sakson yönetim modeline daha yakın ve yatkın durumdadırlar.

"**Girişimci model** "de (entrepreneurial model) (İngiltere, Avustralya, Hollanda v.b.), çoğunluğunu üniversite dışından atanan üyelerin oluşturduğu bir "Yönetim Kurulu" idari ve mali sorumluluğu ve yönetimi üstlenmekte, rektörü seçip atamakta,

"Üniversite Senatosu" ise akademik yönetimi üstlenmektedir. Benzer şekilde rektör tarafından atanan dekanlar ve dekanlar tarafından atanan bölüm başkanları kendi birimlerinde tam yetki ile idari ve mali yönetimi, bu birimlerin akademik kurulları ise akademik yönetimi üstlenmektedir (YÖK, 2006).

"**Mütevelli heyet modeli**" nde üniversite, tümüyle üniversite dışından atanan üyelerden oluşan bir mütevelli heyeti (Board of Trustees) tarafından idare edilmektedir. Bu modelde akademik kurulların karar yetkileri oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu model ABD ve Kanada üniversitelerinde yaygın olarak uygulanmaktadır. (YÖK, 2006.)

Yukarıdaki, yeni ve gözde yönetim modellerinde, üniversite yönetiminde rektör'e daha fazla yetki devri yapılmakta, hesap verme sorumluluğu ise üniversite dışından paydaşların katılımı ile oluşturulan Üniversite Yönetim Konseyi ya da Kurulu'na bırakılmaktadır.

Artık, revaçta olan, işbölümüne uygun davranabilen, başka ülkeler ve üniversitelerle partnerlik yapabilen üniversite anlayışıdır. Bu tür üniversitelere **girişimci üniversite** de demek doğru olur.

3.2.3.1. Girişimci Üniversiteler üzerindeki Belirtiler

Bilindiği üzere yaşanan süreç bağlamında üniversitelerdeki asıl sorunlar, üniversitelerin girişimci bir mantaliteyle pazar organizasyonu (Şirketler) gibi yapılanmaları sonucunda uğrayacakları bilimsel erezyonun yıkıcı sonuçları ile birlikte bilimsel bilginin akıbeti ve üniversitelerin sanayi denetimine tamamen teslim olmalarıdır.

Üniversitelerde girişimci mantalitenin en belirgin özellikleri ana hatlarıyla şu şekildedir:

- Pazar kökenli yönetim modellerinin, eğitimde mükemmellik adı altında üniversitelere girmesi,
- Kurumsal işleyişin, tüketici yönelimli bir bakış açısıyla yeniden düzenlenmesi,
- Rektör'lerin birer takım lideri ya da CEO gibi görülmesi,

- Yeni eğitim yöntemlerinin yaygınlaşması (küçük grup çalışmaları, sertifika programları, vb...)
- Sanayi (pazar, piyasa, şirket, sermaye) ile üniversitelerin ilişki, işbirlikleri ve öğretme süreçlerinde sanayiyle ilişkilerin boy göstermesi. Buna örnek olarak, özel sektöre has özellikleri olan TKY'nin (Toplam Kalite Yönetimi) benimsenmesi. 1980'li yıllarda TKY kendini önce kamusal alanlarda ve hizmetlerde, son yıllarda ise üniversitelerde göstermeye başlaması, bu bağlamda üniversite eğitimi sonunda, üniversiteler TKY bağlamında ileri giderek, mezunlarının iş yerlerindeki performanslarından ders çıkarmaya davet edilmektedir.
- Akademik kadro oluşumlarının en temel taşı olan Jürilerin oluşumu ve işleyişindeki değişiklikler. Bu değişikliklerde çok ileri gidilerek, jüriye dışarıdan da üyelerin alınmaya başlanması. Halbuki Jüri'ler mesleki bilincin en dorukta olduğu ve üniversitelerin otonomilerinin biçimlendiği kurullardır (Tekin, 2003, s.152-159).

Yapılmış olunan tüm bu açıklamalar ışığında denilebilir ki, yaşanan bu krizin belirleyici özelliği, öğrenme süreçlerinin ve sistemlerinin, üniversitelerin kuruluş amaçlarına atıfta bulunamaz hale gelmesidir. Habermas bu krizin, pazarın dizginlenememesinden kaynaklandığını dile getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ (ÜSİ)

1. ÜSİ'ye Genel Bir Bakış

Dünyadaki yükseköğretim sisteminin genel eğilimi olan yapı artık, üniversitelerin, ilişki ve işbirlikleri bağlamında, sürecin paydaşlarıyla yakın ilişkilerde bulunduğu, sanayinin güdümü ve denetiminin yoğun olarak hissedildiği, üniversitenin işlevlerinin ayrılmaya başladığı, pazarlanabilirliğin ve sürdürülebilirliğin birinci planda olduğu bir yapıdır. Bu bağlamda ÜSİ'yi gündeme getiren, üniversiteler açısından devlet'in kaynaklarındaki kısıntılara karşı finansman arayışları, sanayi kuruluşları açısından ise daha güvenilir ve sağlam zeminde araştırmalar ve inovasyon faaliyetleri yaparak rekabet edebilir bir konumda varlığını sürdürmektir. Bu bağlamda devlet ise bu iki taraf ya da ilişki ve işbirliğinin kurulmasıyla paydaşlar arasında aracı kurum ya da kuruluşlar oluşturarak, toplumsal, ekonomik kalkınma ve gelişmeyi sağlamak için düzenleyici bir rol üstlenmektedir. Bu bölüm içerisinde ayrıntılı bir şekilde anlatılacak olmasına karşın ÜSİ ile ilgili kısa bir giriş yapmakta yarar vardır.

Bilindiği üzere, araştırma ve inovasyon faaliyetleri doğaları gereği, kurum ya da kuruluşların entelektüel sermayeleri ne kadar zengin olursa olsun, nihai ürün elde edilinceye kadar ciddi harcamalar gerektirmektedir. Harcamaların yapılması ve ürünün ortaya çıkması sonucu da bir takım riskler içermektedir. Ürünlerin ticarileşmesi gibi... Bu tarz riskler arttıkça, araştırma ve inovasyon faaliyetlerine yeterli oranda yatırım yapılamamaktadır. Bu bağlamda, düzenleyici, yönlendirici, fonlayıcı ve koruyucu devlet bir takım önlemler almalıdır ki, üniversiteler için varlık sebepleri olan değerler korunabilsin. Özellikle toplumsal refah ve güvenliği kapsamayan yatırımların yoğunlaştığı ülkelerde, devlete, destek ve teşvikten önce bu yönde kültürel taban ve ulusal bilinç oluşturma gibi, birinci öncelikli bir problemi çözme görevi düşmektedir. Devlet, ancak bu problemi çözdükten sonra, teşvik, denetim ve yönlendirme görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmektedir. Dolayısıyla bu süreçte devlet'e belki de en zor rol biçilmiş olmaktadır.

Türkiye'deki yapılanma bağlamında, Ar-Ge'ye ve inovasyona yönelik sınırlı bir finansman desteği varken, buna ilgili kurum ya da kuruluşların pay alma hırsı,

sorunlara kısa vadeli çözümler üretilmesi, bu alanlarda kararlı politikaların olmayışı ve paradan para kazanma felsefesi de eklenince tablo gerçekten vahim bir hal almaktadır. Şu da bir gerçektir ki, ÜSİ bağlamında bu alanlara ayrılan destek, işbirliğini oluşturmak adına, her geçen gün artmakta, gerekli yasal zemin ve özendiriciler hazırlanmaktadır.

ÜSİ'nin gerekliliğine dair bir çok somut ve güncel veri mevcuttur. Örneğin, *“Türkiye'nin yaptığı yurt dışı alımlarla, her sene 20.000 yabancı araştırmacının yıllık istihdam ücretini karşılamakta olduğu gibi.”* (Durgut ve diğerleri, 2003). Yurtdışı alımlardan kurtularak çarkı yurtiçi piyasalara çevirmek, toplumun refah ve güvenliğini, ülkenin bilim ve teknoloji gelişimini sağlamak anlamında çok büyük bir katkı olacaktır. Ama önemli olan şeyleri, temel yapı taşlarını, kurumları feda ederek gelişmek ya da kalkınmak değil, önemli olan koruyarak, sürdürülebilir olmaktan ziyade geliştirilebilir olmak temel alınarak kalkınmak, gelişmektir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki yaşanan süreç ve değişen yapılar nedeniyle, üniversite-sanayi işbirliği ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bu ihtiyaç beraberinde, üniversiteler üzerinde, sanayinin denetimini de arttırmaktadır. ÜSİ'nin sağlanması yönünde devletin sağlayacağı destek hiç şüphesiz bu yapılanma için hayati önem taşımaktadır. Buna ek olarak sağlanan destek kadar önemli bir diğer gereksinim ise, ÜSİ'nin oluşumundan ziyade süreç sonunda çıktılarını, karşılıklı ilişki ve etkileşimlerin objektif değerlendirmesini sağlayacak ve karşılıklı sınırları koruyacak yasal zeminin hazırlanması gerekliliğidir.

2. Kar Amaçlılık

ÜSİ'nin gerçekleşmesi ve yayılması altında yatan temel nedenlerden biri de kar amaçlılıktır. Diğer nedenlere ise ÜSİ yapılanmaları içinde değinilecektir. Özellikle Anglo-Sakson üniversiteleri, son 50 yılda, yüksek öğrenimi tam anlamıyla farklı bir “sektör” gibi görmeye başlamışlardır. İlk başlarda kısılan, kesilen ya da yetersiz kaynaklar dolayısıyla işlevlerini yerine getiremeyen yükseköğretim kurumları, bu sorunlarını aşmak için çeşitli yollar deneyerek kaynak arayışına girmişlerdir. Başlar da masum bir arayış olarak kendini gösteren kaynak arayışları, ve sonucu olarak oluşturulan bütçelerin büyük miktarlara ulaşması, diğer yüksek öğrenim kurumlarını da harekete geçirmiştir. Böylelikle, kaynak yaratma ve çeşitli aktörlerle ilişki ve işbirliğine

girme eğilimi sürekli ve ardı ardına büyüyen halkalar şeklinde hemen tüm üniversiteleri içine almıştır. Sonuç olarak, sadece ihtiyaç duyulan kaynak arayışı, artı bir değer elde etme sonucunu doğurmuş, üniversite yönetim birim ve bileşenleri ise sanayi kuruluşlarının temel taşı olan, **kar sağlama amacıyla** tanışmışlardır. Sürekli ve ardı ardına büyüyen kar amacı halkaları, artık ABD (Anglo-Sakson) dışına çıkararak, tüm dünyada etkisini göstermeye başlamıştır. ÜSİ'nin bu denli gelişmesi ve genişlemesi, gerek araştırma süreci, gerekse araştırma bulgularının yayımlanması sürecinde, sanayinin, üniversiteler üzerindeki güdümünü ve denetimini önemli ölçüde arttırmaktadır.

2.1. Kar Amaçlı Öğretimin Kısa Tarihi

Kar amaçlı öğretimin (piyasa yönelimli öğretimin) esas çıkış noktası olan ABD yüksek öğretim sistemi (Anglo-Sakson Sistemi) tarihine değinmeden hemen önce, neoliberal politikaların ya da farklı bir söylemle küreselleşmenin etkisi altına aldığı, Avrupa yüksek öğretim sistemini piyasa yönelimi bağlamında kısaca ele alalım.

1998 ekim ayında Paris'te toplanan Dünya Yüksek Öğretim Konferansı'nda, dünyada yüksek öğretim gören öğrenci sayısının, 1973'de 13 milyon iken, 1998'de 80 milyonun üstüne çıktığı belirtilmiştir (Timur, 2000, s.315). Neoliberal iktisat politikasının yeni adı olan küreselleşme olgusunun yüksek öğretime en büyük etkisi, ilk planda artan eğitim harcamalarına devletlerin yeni ortaklar araması şeklinde somutlaşmıştır. Bu bağlamda:Yeni öğrenci profilleri ortaya çıkarken, mali külfetin öğrencilere yıkılması konusunda baskılar yapılmış ve aynı etkiler üniversiteleri kapitalizmle bütünleştirme yönünde yeni örgütlenme arayışlarıyla da kendini göstermiştir.

ABD'de varolan bu sistem, Avrupa'da ilk kez İngiltere'de gerçekleşmiştir. 1979'da Thatcher'in iktidara gelmesiyle, neoliberal rüzgarları estirmeye başlayan bir ülkenin bu alanda öncü olması şaşırtıcı değildir.

2.1.1. İngiltere

1919'da devlet ile üniversiteler arasında, özerkliği koruyucu "tampon" bir kuruluş olarak görev yapan "University Grant Komittee" aracılığıyla devlet'ten üniversitelere, üniversitelerin toplam kaynaklarının % 37'lik bir kısmı aktarılmıştır. 1960'lı yıllardaki nüfus patlamasıyla bu oran %90'lara çıkmıştır. Böyle olunca, üniversitelerin özerklikleri tehlikeye girmiş, Komite ise "tampon olma" niteliğinden çıkarak vesayet kurumu olma yoluna girmiştir (Timur, 2000, s.316).

Bu yolda ilk kez 1976 yılında bir indirimle gidilerek %5'lik bir indirim yapılmıştır. İşte tam da bu ortamda M. Thatcher'in neoliberal politikaları devreye girmiştir. Thatcher sadece bütçe kısıntıları yoluna gitmemiş, yüksek öğretimde yapısal değişimleri de getirmiştir (Timur, 2000, s.316).

Thatcher politikaları sonucu Komite, University Founding Council adını almış ve bu kuruma iş dünyasından üye girmesinin yolu açılmıştır. Bu kurumun oluşturulmasındaki amaç, üniversiteyi sanayi ile bütünleştirmek olmuştur. Bu anlamda özerklik gerçek anlamda zarar görmeye başlarken, bu süreci hızlandırıcı bir başka etken olarak da, 1988'de öğretim üyelerini işten atabilmek için çıkarılan yasa ile özel bir kurumun (ofsted) kurulması olmuştur (Timur, 2000, s.317).

Sonuç olarak İngiltere'de son 20 yılda; Üniversite öğrenci sayısı %100 artarken, yüksek öğretim ödeneği %45 artmış ve öğrenci başına düşen harcamalarda % 40'lık bir düşüş yaşanmıştır. Bu gelişmeler sonucu, öğrenci, öğretim üyelerinin elele gösterdikleri korporatist direnişler, artık 1960'lardaki gibi yeni bir ideal ya da dünya peşinden koşmak için değil, eski haklarını tekrar elde etmek için gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Timur, 2000, s.318).

Sonuç olarak, yüksek öğretimde adaletsizlik yükselişe geçmiş, fonlar rekabet güçlerini arttırma peşinde koşan sanayi kuruluşlarına aktarılmış, üniversite kampusleri, sanayi kuruluşlarının nitelikli beyinleri istihdam ettikleri arka bahçeleri haline dönüşmüştür.

2.1.2. Fransa

1993’de Fransa’daki üniversitelerin, toplumdan soyutlanmış yapısını, bir çok bilim adamına göre, bir an önce topluma açmak, yüksek öğretim kurallarıyla ekonomiyi barıştırmak gerekiyordu. Yani üniversitelerin yararlılığının sağlanması ve artırılması gerekiyordu (Timur, 2000, s.318).

Fransa’da merkeziyetçi bir yapı varken, üniversite özerkliği ülkeye uzak bir kavram olmuştur. Fransız üniversitelerine “özerklik” kavramı 1968 olaylarından sonra çıkarılan bir kanunla girmiştir. E. Faure hazırlandığı için daha çok Faure kanunu olarak anılan “yönlendirme kanunu”, özerkliğin yanında üniversitelere “demokratik katılımı” da getiriyordu. Bu kanunun ilk maddesinde, “üniversiteler sanayi ve teknolojik devrimin gerektirdiği demokratik evrime uyarlanmalıdır” denilmekteydi (Timur, 2000, s.319). Bu tür yasaların işlevselleştirilmesi ve hayata geçirilmesi için gerekli olan siyasi iradenin o dönemlerde olmayışı, kanunun çıktığı sene dikkate değer bir açılım getirememesi sonucunu doğurmuştur. Bu anlamda sırasıyla:

- 1984 Savary kanunu,
- 1986 Devaquet tasarısı, birbirini izler nitelikte tartışılmıştır.

Genel olarak Fransız sistemi, öğretim ile araştırmanın birbirinden ayrılması temeline dayanmaktadır.

Araştırma, üniversite bünyesinde kopartılmış bir şekilde Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi (CNRS) bünyesinde gerçekleştirilmekteydi. Öğretim ve araştırmayı, bir arada üniversite çatısı altında birleştirmeye çalışan bir çok girişim (öğretim ve araştırma birimleri-EUR), pratikte enformel birimler ortaya çıkararak, öğretim ve araştırma arasındaki ayrımı daha da keskinleştirmiş ve netleştirmiştir; kürsü sisteminden bölüm sistemine geçilmesi, Bakanlık ve üniversiteler arasında uyumu sağlamak üzere Üniversite Konsey’inin kurulması gibi... (Timur, 2000, s.319,320).

1984 Savary kanunu ile, üniversiteleri iktisadi hayata açmak, artan talebe daha profesyonel bir eğitim vermek amaçlanmıştır. Artık üniversiteler, istihdam ve bölgesel kalkınma politikasına katkıda bulunmak misyonunu açıkça yüklenmiş olmuştur. Bu anlamda, kurumsal reformlar da yapılmıştır. Yüksek öğretimden sorumlu Bakanlığın kurulması, 3 organdan oluşan yönetim yapısının kurulması gibi...(Timur, 2000, s.321).

1986 A. Devaquet tasarısı, ekonomiyle bütünleşmeyi hızlandıran, üniversitelere girmeyi zorlaştıran, üniversitelere ulusal diplomalar verme yanında özel diplomalar verme yetkisini de sunmuş, kısacası öğretimi paralı hale getirmeyi amaç edinmiştir. Güçlü muhalif sınıfın baskısı, tasarının geri çekilmesine yol açmıştır. İktidarlar bu konuda radikal adımlar atmaktan kaçınmışlardır (Timur, 2000, s.321).

1988’de, sosyalistlerin iktidara gelmesiyle, eğitim bakanı L. Jospin’in “kontrat siyaseti” ile özerklik gerçek anlamda doğmuştur (Timur, 2000, s.322).

1991’de M. Rocard iktidarı zamanında işverenler örgütüyle (CNPF) Eğitim Bakanlığı “üniversitenin özel teşebbüsle nişan merasimi”ni üç günlük bir programla kutlamışlar ve bunun her yıl yapılması yönünde karar almışlardır (Timur, 2000, s.322)

Sonuç olarak, küreselleşme zorlamaları, yüksek öğretim alanında, Fransa’daki devletçi geleneği sarsmış olsa da henüz yenmiş durumda değildir.

2.1.3. Almanya

II. Dünya savaşı sonrası hızlı bir kalkınma gerçekleştiren Almanya’da, üniversiteler de aynı tempoda gelişmiştir. Yönetim açısından, devletçi yapılarıyla Fransız üniversitelerine benzemektedirler. Fransa’dan, federal yapılı bir devlet olması dolayısıyla ayrılmaktaydı. Alman üniversiteleri özellikle mali açıdan ve diğer bir çok alanda federe devletlere bağımlı durumdaydılar. Akademik sıfatlar yine ulusal planda değil, yerel (Land) düzeyde alınmaktaydı. Profesörlüğün gerçekleşmesi, katılımcı bir yapıda olurken, üniversite senatosu tamamen profesörlerden meydana gelmekteydi (Timur, 2000, s.323,324).

1960’ların devrimci rüzgarları, Almanya’yı da etkilemiştir. 1968 öğrenci beklentilerinin bir sonucu olarak, Federal Asistanlar Konferansı gerçekleşmiş ve böylelikle öğrenci-asistan işbirliği temelinde, üniversite karar alma sürecine profesörlerin yanında bu iki kategori de eklenmiştir. Bu yolla profesörlerin tekeli kırılmıştır. 1986 kanunu yeniden yapılanma ve ortak yönetim (katılım) eğilimini terk etmiştir. Bu süreç özellikle Almanya’nın birleşmesinden sonra şiddetlenmiştir. 1990’larda Almanya’da da yüksek öğretim alanında reform girişimlerine tanık olunmuştur. 1997’de on binlerce öğrenciyi boykota iten, 970 bin kapasiteli Alman üniversitelerinin 1900 bin öğrenciyle doldurulması ve bu yolla yaşanan kalite kaybı

olmuştur. Yani öğrenciler kaybettikleri maddi koşulları geri istemekteydiler. Hedef, üniversite bütçelerinin %90'ını karşılayan yerel (Land, federe) yönetimleri olmuştur. Bazı eyalet yönetimleri, artan talebe bağlı olarak altından kalkamadıkları bu yükü, öğrencilere yıkma eğilimindeydi. Yani paralı eğitime geçiş düşünülüyordu. İlginç olan ise, merkezi yönetimin iradesinin de bu yönde olması olmuştur (Timur, 2000, s.324,325).

Almanya'da küreselleşme bağlamında, üniversitelere ilişkin sorunlar, ulusal öncelikler listesinin başında gelmektedir.

Avrupanın itici güçleri olan bu ülkelerin yüksek öğretim sistemlerinin gelişimlerine kısaca değindikten sonra, "Birliği" ekonomik bir birlik sınırları aşacak şekilde, yeni bir anayasayla hukuki, siyasi ve sosyal düzenlemelerle de sosyal bir "birlik" haline getirme çabaları, yüksek öğretim sistemleri alanında da böyle bir yapılanmaya gidilip gidilmeyeceği sorusunu akla getirmektedir.

Bu bağlamda, küreselleşme olgusunun, kapitalist rekabeti kızıştırdığı ve ulus devleti aşan bölgesel birlikleri davet ettiği bilinen bir husustur. Artık, Avrupa ülkelerinde de üniversitelerle ilgili gelişmeler, özelleşme ve kapitalistleşme planında ABD'deki yapıya benzerlikler göstermektedir. Buna bağlı olarak Kıta-Avrupası yönetim modeli, Anglo-Sakson yönetim modeline doğru bir yöneliş sergilemektedir. Bu durumu Avrupa Parlamentosu üyesi olan İsveçli bir dekan şu şekilde dile getirmiştir; "Avrupa üniversiteleri rekabetçi olmalıdır. Ulusal sistemlerin devlet yönelimli monolitik bir parçasını oluşturan, Avrupa üniversiteleri artık çağlarını kapatmışlardır." (Timur, 2000, s.326). Bu açıklamalarla yönelimin altı çizilmiştir.

Avrupa üniversitelerinin ortak eğilimleri, Bologna süreciyle başlayan, Avrupa Yüksek Öğretim Alanının oluşturulması hedefiyle, "**Avrupa Üniversitesi**" şeklinde bir tasarımı üretmiştir. Bu konuda somut adımlar atılamamıştır.

1992'de yapılan, Avrupa İktisadi Topluluğu Anlaşmasının bazı maddelerini yorumlamaktan öteye geçmemiştir. Bu bağlamda başvuru olan 128. maddeye göre; Avrupa Konseyi, komisyonun önerisi üzerine ve iktisadi ve sosyal komiteye danıştıktan sonra, "profesyonel formasyon" konusunda "genel ilkeler" saptamak zorundaydı. 1992 yılında, Avrupa Adalet Divanı bu maddeyi yükseköğretimi de kapsayacak biçimde

yorumlamıştır (Timur, 2000, s.327,328). Buna bağılı olarak, son yıllardaki, öğrenci ve öğretim üyelerinin uluslararası hareketliliği gerek projeler gerek eğitim programları bağlamında dikkat çekici oranda artmıştır. Bu yolla, uluslararası tanınma kriterleri yapılan ikili anlaşmalarla daha da kolaylaşmaktadır. Belki de “Avrupa Üniversitesi” tasarısını fiiliyatta gerçekleştirmek için atılan en önemli adımlar bu tür proje ve programlardır.

2.1.4. ABD

Avrupa yüksek öğretim sistemine kısaca değindikten sonra, tüm dünyada etkisini artan oranda gösteren ABD’deki Anglo-Sakson modelinin tarihi gelişimine de ana hatlarıyla değinmekte yarar vardır.

Anglo-Sakson modelinin temel taşı olmakla birlikte, ABD’nin de modelin çıkış noktası olması nedeniyle, tarihi süreç bu bağlamda ele alınmıştır.

ABD üniversiteleri, geleneksel olarak kar amacı gütmemiş olsalar da, uzun süreden beri pek çok üniversite başka amaçla kullanılabilecek bir fazla, artı değer elde etmek amacıyla öğretim programlarını tasarlayagelmişlerdir.

1892 yılında iş ve ev yaşamından feragat edemeyenler için **mektupla öğretim** okulunun kurulması ve bu yapılanmanın örnek alınarak yaygınlaşmaya başlaması, bu gelişim ışığında, öğrenci sayılarını arttırmak için, reklam faaliyetlerinin artırılması ve bu yolda pazarlamacıların tutulması ile yapı oturtulmaya çalışılmıştır (Bok, 2007, s.83).

Birkaç dersten sonra, dersleri bırakan öğrencilerin harçları geri ödenmemiştir. Üniversiteler elde ettikleri gelirleri başka derslere aktarmışlardır. Bu anlamda iki görüş kendini göstermiştir: (Bok, 2007, 84)

1-) Mektupla öğretim alan öğrencilerin en az kapasitedeki öğrenciler kadar başarılı olabildikleri,

2-) Mektupla öğretim alanların düzeyi, kampüste öğretim gören öğrencilerden çok daha düşük olduğu.

İkinci görüş haklı çıkmış ve mektupla öğretim gerilemeye başlamıştır. Bu bağlamda gerek harçların toplanması gerek eğitim sürecinin işlemedeki hız ve

gerekse eğitimcilerle ödenen ücretlerdeki miktarlar çok şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır.

Bu girişimi izleyen diğer girişim ise, sadece akşamları ve hafta sonları zamanları olanlar için, kampüs içi **sertifika programları** yapılmaya başlanmasıdır. Bu girişim bu yöndeki çekimsiz görüşleri de tetikleyerek günümüzde oldukça gelişmiş olan programlara start vermiştir. Türkiye'deki çoğu üniversite, bu girişim sürecini günümüzde yaşamaktadır.

Sertifika programları, özellikle özel üniversitelerin kasalarına yılda milyonlarca dolar katarak kendini göstermiştir (Bok, 2007, s.84). Kamu üniversiteleri, her ne kadar kar amacı gütmeseler de, Kamu Yüksek Öğretim Sistemi para sıkıntısı yaşadıkça durum değişmektedir. Sertifika programlarının şüphesiz bir takım faydaları olmuştur. Bunlar:

- Bir çok insan kendini özel yetenek ve ilgili alanları yönünden zaman ve mekan engeline takılmadan geliştirme olanağı bulmuştur.
- Çoğu kimse diploma sahibi olabilme şansı yakalamıştır.
- Çoğu insan başarabileceklerinin farkına varmıştır, vb...

Bunun yanında sertifika programları, talebe göre şekillendiği için üniversite yönetimlerinde gerekli ilgiyi görememiştir. Sertifika programları bölüm dekanları, birer özel sektör yöneticisi gibi kar sağlayabildikleri düzeyde takdir görmüşlerdir. Ayrıca yeterli talebin olmamasından dolayı kapatılmak durumunda kalan programlar da olmuştur. Bunlara ek olarak eğitimcilerin aldıkları düşük ücretler ve öğrencilere burs verilmemesi de farklı bir eleştiri boyutu oluşturmuştur. Talebin bölümler üzerinde belirleyici olması, disiplinlerarası dengesizliği arttıran unsurlardan biri olmuştur.

Lisansüstü düzeylerde ise mesleki okulların, alana ilişkin bilgileri taze tutucu, güncelleyici veya uzmanlaşmaya dönük kendi programları vardı. Bu sonuçtan özellikle profesyonelliğe geçişte yararlanılmıştır.

Kariyerinde profesyonelleşmiş insanlara yönelik programlar ise son yıllarda popüler olmaya başlamıştır. Örneğin Harvard'da normal programlara katılan 18.000 öğrenci varken, 60.000 kişi kampüse birkaç gün, hafta ya da aylığına gelmeye başlamıştır. Bu kesim içinde her kurumdan insanları görmek mümkün olmuştur (Bok, 2007, s.85).

Bu tür programlar, **sponsor fakültelerin**, kasalarına önemli meblağlar taşımıştır. Son yıllarda da açıkça görülmekle birlikte, şirket yöneticilerine yönelik programlar en karlı alanlardan olmuştur. Özellikle **işletme fakültelerinin**:

→ Kendi aralarında,

→ Danışmanlık firmalarıyla,

→ Ve büyük “ şirket üniversiteleriyle” yarışması sonucu bu alandaki rekabet iyice kızışmıştır.

Bu anlamda okullar arası farklılıklar ortaya çıkmaktadır: Marka olmuş önde gelen işletme okulları sadece entelektüel birikim artırıcı kısa süreli programlarla büyük karlar elde edebilirken, daha az ün sahibi üniversiteler ise daha mütevazı davranarak öğrenci çekme yarışına girmekte ve çok düşük karlarla bu rekabet ortamında ayakta durmaya çalışmaktadırlar.

Sertifika programlarını takip eden diğer bir girişim olan, son yıllarda belirli şirketlerin, özel ihtiyaçlarına cevap veren **ismarlama dersler** yeni ve umut veren bir pazar olarak görülmeye başlanmıştır (Bok, 2007, s.87). Gerek alt gerek üst düzey yöneticilere ve onların karşılaştıkları sorunlara yönelik programlar oluşturulmaya başlanmıştır. Burada işletmeler derslere katılacak olanları seçmekte ve ders malzemelerinin hazırlanmasında öğretim üyeleriyle işbirliğine gitmektedirler. ABD’deki kimi görüşler, bu tür işbirliklerine üniversiteler her ne kadar hazır olmasalar da kaygı verici bir yan olmadığını vurgulamaktadırlar. Kaygı vericiliği bir yana, öğretim üyelerinin yeni sorunlarla mücadele konusunda yeni bilgileri görmeleri, üretmeleriyle kendilerini de yeniledikleri söylenmektedir. İşbirliklerinde, işletmelerin müdahalelerinin temelinde, öğrencileri manipüle etmekten ziyade, programın şirketin sorunlarına gerçekten hitap edip etmediğini görmek istemelerinin yattığı dile getirilmektedir.

Tıp fakültelerinde ise, çoğu üniversite en son tanı ve tedavi yöntemlerini öğretmeye yönelik programları uzun süredir yürütmektedir. Çoğu üniversite doktorların lisans yenileyebilmesi için bu tür programlara belirli bir süre katılmalarını şart koşturmaktadırlar. Böylelikle tıp fakülteleri, bu programlardan elde ettikleri karı başka alanlarda kullanabilmektedirler. (biz sadece elde edilen kar ile ilgileniyoruz).

Hem maliyetleri düşük tutmak, hem de cazip programlar oluşturmak isteyen fakültelerin, şirketlerle işbirliğine girmeleri veya onlardan yardım almaları oldukça kolaydır. Reçetelere çeşitli ilaç ve tedaviler yazan doktorlar, bir çok ilaç şirketiyle, ekipman ve alt yapı konusunda çok rahat bir şekilde anlaşabilmektedirler. Sık sık düzenlenen konuşma oturumlarında, konuşmacıların ücretleri sponsor şirketlerce ödenmekte, yapmış oldukları sunumlar yine sponsor şirket personeline hazırlanabilmektedir. Okulun da rızası alınarak, katılımcı doktorlar, çeşitli eğlence ve yemek davetleriyle tatmin edilmeye çalışılmaktadır. Günümüzdeki sürekli eğitim kurslarının 1/3'lik maliyeti şirketlerce karşılanmaktadır (Bok, 2007, s.88-98).

İşte tamda bu noktada, eğitim ve öğretim süreci, şirketlerin ürünleri için bir reklam egzersizi olmaktan nasıl kurutulur diye sorulmaya başlanmakta ve bu soru karşısında yapı içinde yer alan tüm taraflar suçlamaları reddetmektedir.

→ Fakülteler,

→ Şirketler,

→ Finans Kuruluşları.(finans kuruluşları, şirketlerin etki alanlarını kısıtlandırabilecek ve gerekli durumlarda fakültelerin konumunu güçlendirecek tedbirler alabilecek durumdadırlar.)

Verilen cevaplar her ne olursa olsun tatmin edici olmamaktadır. Çünkü; şirketlerin müdahaleleri o kadar yoğun, kar amaçları o kadar aşikar ve doktorların eğitiminin milyonlarca dolar harcadıkları aşikarken, kar amacı gütmediklerini söylemeleri, anlamını yitirmiş kelime öbeği olarak kalmaktadır.

Yukarıda anlatılan, gerek Avrupa gerek ABD'de yaşanan süreçler gösteriyor ki, sanayi ya da en genel anlamda özel sektörün, üniversiteler üzerindeki denetimleri, kullanılan çeşitli yol ve mekanizmalarla kendine meşru bir zemin yaratarak, her geçen gün artmakta ve ağırlaşmaktadır.

3. Günümüzde Üniversitelere Hükmeden Temel Değişim Belirtileri

Üniversitelerdeki değişimleri sıralamadan hemen önce, üniversitelerin temel taşı olan, onu diğer tüm amaçlardan arındıran, bilim, bilim insanı ve bilimsel bilgi üzerine kısa bir açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Bilim: Doğa ve sosyal bilimlerini kapsayan merkezinde Felsefe'nin yer aldığı bütünsel bir bilgi sistemi (Tekin, 2003, s.151). Bu tür bilim anlayışı, günümüz bilim anlayışından epeyce uzak bir anlayış olmaktadır. Bunun nedeni: “*Bilimin teknoloji, teknolojinin de bilim içeriğinin artmış olmasıdır.*” (Özuğurlu, 1999). Bilimin toplumla olan ilişkisindeki zayıflama ve artık akılsal bir dünya görüşünün taşıyıcısı olmaması, aydınlanma ile paralellik arz etmemesi sonucunu doğurmaktadır.

Yukarıdaki tanımlama ve kapsam düşünüldüğünde **Bilim insanı**: Verimliliği, kapitalist güdülerde değil, özgün bilgi üretme süreçlerinde arayan, akademik etkinliği iş olarak değil, düşüncenin içinde yaşayandır (Tekin, 2003, s.152). Yine günümüz koşulları ve sistemleri incelendiğinde görülecektir ki, kapitalist anlayış, yavaş yavaş bakir, işlenmemiş kaynak olarak görülen üniversiteleri de etkisi altına almaya başlamıştır.

Yine aşama aşama yapılan bu açıklamalar ışığında söylenebilir ki, **bilgi**'nin formu değişmektedir. İşte bu noktada nasıl bilgi sorusunu yöneltmek yerinde olacaktır. Artık;

- Uygulamaya dönük,
- Teknik içerikli,
- Üretimi arttırmaya yönelik,
- Pazarlanabilir nitelikte olan,
- Geliştirilebilir olmaktan çok sürdürülebilir olan, bilgi ön

plandadır (Tekin, 2003, s.161-163).

Sonuç olarak denilebilir ki, artık sanayinin (piyasa, sermaye) güdümünde ve denetiminde şekillenen pazarlanabilir, metalaşmış bilgi'den söz etmek yerinde bir tespit olacaktır.

Yukarıdaki açıklamaların tümünün bir sonucu olarak üniversite, gerek fiziki gerek içeriksel ve gerekse kendinin taşıyıcı lokomotifleri olan akademisyenleri anlamında erozyona uğramaktadır.

Genel bir açıklamayla çizilen bu çerçeve içine, üniversiteler'deki değişim belirtileri sıralanacak olursak:

Daha önce belirtildiği üzere, bu belirtileri ortaya çıkaran iki önemli etken, üniversite sayılarındaki değişimin ana belirleyicileri olan, kitlesel eğitim talepleri ve siyasilerin popülist politikaları olmuştur. Kitlesel eğitim talepleri bir yandan üniversite sayılarının artışı yönünde kuvvetli bir etki yaparken diğer yandan üniversiteler içinde yetişen insan sermayesi mantığının gelişmesine neden olmaya başlamıştır. Kitlesel olan bu talepler yer yer değinileceği gibi eğitim ve öğretimin kalitesinde de bir düşüşe sebep olmaktadır.

Bu iki tetikleyici faktörle ile ortaya çıkan belirtiler şu şekilde sıralanabilir:

- Refah devleti anlayışının zayıflaması, buna bağlı olarak kamu kaynaklarındaki azalmalar,
 - Eğitimin kısmi ücretli hale gelmesi,
 - Standartlaştırılmış modüler eğitim,
 - Ders içeriklerindeki değişim,
 - Öğretimde çeşitlilik ilkesinin benimsenmeye başlanması,
 - Yaşam boyu eğitim anlayışı ve bilincinin yaygınlaşması,
 - Eğitimde kalite denetimi gibi söylemlerin artması ve çeşitli uluslararası kuruluşların denetim alanlarında boy göstermeleri,
- Kısılan kamu kaynaklarına alternatif oluşturabilecek finansman arayışının yaygınlaşması (bu bağlamda sanayi ile işbirliğinin en doğru yol olarak görülmesi),
 - Üniversitelerde istihdam edilen akademik kadroların iş güvencesi konusunda yeni ve oldukça esnek yapılar zemininde istihdam edilmeleri,
 - Sürekli akademik kadrolardan ziyade proje yapan kısmi ücretli, sözleşmeli personel gibi uygulamaların Yüksek Öğretim sistemlerine girmesi,

- Üniversiteler, fakülteler, bölümler ve birimler arasında kızgın ve acımasız bir yarışmanın ve rekabetin artması,
- Toplam kalite kuramının gelişmesi,
- Öğrencilerin birer müşteri gibi görülmeleri yanında özellikle yüksek lisans dönemlerinde ucuz emek gibi görülmeleri mantığının yaygınlaşması,
- Hesap verilebilirlik, akredite edilebilirlik gibi dolaylı ve doğrudan denetim mekanizmalarının getirilmesi,
- Yukarıda belirtilen uluslararası denetim kuruluşları yanında piyasa denetiminin de önemli bir yere sahip olması,
- Akademik performansların hangi ölçütlere göre değerlendirileceği ve hangi kurum ya da kuruluşlar tarafından yapılacağına ilişkin sorunların baş göstermesi,
- Akademik Camia'da olması gereken Profesyonel Adanmışlık duygusunun azalmaya başlaması,
- Piyasa yönelimli eğitim ve öğretimin baş göstermesine bağlı olarak akademisyen olmayanlarca ders verilmesinin, akademik heyecana zarar vermesi ve **not enflasyonu'na** sebep olması,
- İş dünyasıyla ilişkilerde geliştirilemeyen etik normlar dolayısıyla, kişisel çıkarların ön plana çıkması ve üniversitelerin prestij kaybına uğraması söz konusu olmuştur (Tekeli, 2003, s.125-128- Ergur, 2003, s.185-214).

Sınırlı sayıda ana hatlarıyla sayılan belirtileri çoğaltmak mümkündür. Ama burada sayılanlar doğru bir kavrayış için yeterlidir.

4. Sanayinin (Sermayenin) Şekillendirdiği Üniversiteler

Üniversiteler'de sanayiyle işbirliği sonucu, devletin yerini, “**yönetişim**” olgusu bağlamında sermaye almaktadır. Devletin eşitlikçi hiyerarşisi yerine, verimlilik, kar, büyüme hedefleyen, işletme-müşteri mantığı güden özel sermaye gelmektedir.

Sermaye'nin şekillendirdiği üniversiteler, fikirlerle yaşamaktan uzaklaşmaya başlamış ve çabuk tüketilebilir fikirler fabrikasına dönüşme sürecine girmişlerdir (Ergur, 2003, s.193). Üniversitelerin temel işlevlerinden olan **eğitim ve araştırma**

birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Üniversiteler artık **talep edilebilir bilgiler** üretmek peşinde koşmaktadırlar. (Ergur, 2003, s.192-193) ÜSİ ile kaynak aktarımında bulunan sanayi endüstri kuruluşları, araştırma konularının seçilmesinde doğrudan ve dolaylı olarak **görünmez ilgi koşullanması** ile yönlendirici olmaktadır. Akademisyenler, artık istem dışı, farkında olmadan bilimin evrensel ilkelerinden koparak, piyasanın kısa vadeli çıkarlarına ilgi duymaya başlamakta ve hizmet etmektedirler. Disiplinler hiyerarşisi dengesi bozulmaktadır. Mesleki eğitim işlevindeki artışa paralel olarak yüksekokullaşmaya gidilmektedir.

Zeynep Gambetti, Gökhan Gökçen'in ve Selin Zırhlı'nın da belirttiği üzere (Radikal, 07/03/2004), üniversite bileşenlerinden oluşan araştırmacılar, araştırma fonlarını özel sermayeden (sanayiden) karşılamaya başlamışlardır ve bu süreç hızla devam etmektedir. Eğitim ve bilim de değişim değeri olan bir meta haline gelecektir. Özel sermaye yaptığı finans desteğinin hesabını soracak ve karşılığını alacaktır. Bu oluşum "**akademik kapitalizm**" olarak, sanayinin üniversiteler üzerindeki denetimini arttıracaktır.

Bu süreçte, hemen tüm sistemlerin bütüncül yapısının bir parçası olan **STK'lar (Sivil toplum Kuruluşları)** dikkate alınmayacaktır. Çünkü para musluğu, verdiği her kuruluşun hesabını sorabilme yetkisini ve hakkını kendinde bulabilen, sanayinin (özel sektör, sermaye, piyasa, şirket,pazar) elinde olacaktır.

Sanayinin denetiminin yoğunlaşması sonucu, Üniversiteler yanlış sorunun sorulabildiği yerler olarak toplumsal yapı içindeki yerini korumada sıkıntılar çekmekte ve fikirlerle yaşamaktan uzaklaşmaktadırlar. Peki fikirlerle yaşamaktan, uzaklaşınca neler olmaktadır:

- Öğrenciler artık birer müşteri gibi görülmeye başlanmakta,
- Disiplinler arası kopukluklar artmaya başlamakta,
- Kütüphaneler belirli ve sınırlı kaynaklarla verimsizleşmekte,
- Bilimi seçenlerin ödemeleri gereken bedelin, bazen ellerinin tersiyle ittikleri ticari fırsatlardan ağır basması ile ticari fırsatlara yönelim başlamakta,
- Birbirinin ayrılmaz bir parçası olan Eğitim ve Araştırma birbirinden ayrılmaktadır (Ergur, 2003, s.195-204).

Tüm bunların sonucu olarak yeni trend: **araçsallaşmış bir eğitim** yapısıyla sanayinin toplumsal süreçlere hakimiyeti olmakla birlikte, üniversitelere düşen; bilgiyi özneliğin düşünsel filtrelerinden geçirerek değil, daha çok uluslararası bütünleşik pazarın süregitmesi için, kesintisiz kodlanan, ideolojik göndermeleri önceden tanımlanmış, malumat kırıntılarıyla özdeşleştiren bir insan tipi geliştirme görevi olacaktır (Ergur, 2003, s.196).

5. Üniversiteler Üzerindeki Kavramsal Operasyon

Üniversitelerin içinde buldukları oluşum ve dönüşüm sürecine bağlı olarak, özellikle son çeyrek yüzyılda, bu alana özgü kavramların bazılarında yaygınlaşma bazılarında ise bir durgunluk görülmektedir. Bunlara ek olarak bazı yeni kavramlarda zihinleri kurcalamaya çoktan başlamıştır. Bahsi geçen kavramsal tespitlere aşağıda değinilecektir. Hemen unutmadan belirtmek gerekir ki, yaygınlaşan terimler derken, genel olarak daha çok üniversitelerin ticarileşmelerine ilişkin kavramlar, durgunluğa mahkum olanlarla ise daha çok üniversitelerin esas varlık sebeplerine ilişkin kavramlar anlatılmaya çalışılmıştır. İçinde bulunulan anlayış, akım, sistem vb. mekanizmaların belirlemesindedir ki kavramsal çerçevelerin, pazar (ticaret, sanayi, sermaye, piyasa, vb.) yönelimli olmaları oldukça doğaldır.

Bu kavramlar ana hatlarıyla çok da derine inmeden ele alınacaktır.

Akademik işçi: Akademik ufku son derece sınırlandırılmış uzmanlar. Yurt dışından dönmek zorunda kalan akademisyenlerle birlikte, yüksek öğretim sistemine **satıcı zihniyetin** girmesi...

Avrupa ve özellikle ABD, **bilim dünyasının efendiliğini** yaparken gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki akademisyenler **bilim köleleri** olarak Avrupa ve ABD'ye göç etmek için adeta can atmaktadırlar.

Üniversitelerin, sanayinin kar çarkında erozyona uğraması ve pazar-müşteri ilişkisi yumağında kaybolması ile birlikte akademisyen kalitesinde meydana gelen düşüş, eğitim ve öğretimin ölçümünde en özerk olması gereken, gerçek bir değerlendirmeyi olanaklı kılan ve akademisyenleri objektiflik bağlamında en çok zorlayan not verme fonksiyonunun bile, ticari bir faaliyet gibi algılanmasına sebep olabilmektedir. Bunun sonucu olarak, **not enflasyonu** karşımıza çıkmaktadır.

Akademisyenler, sanayinin denetiminin yoğunlaşması ve ticari bir çark içerisine girdikleri andan itibaren, hertür faaliyetlerini pazar mantığında olduğu gibi bir çıktı ile taçlandırmak peşinde koşabilmektedirler. Bu bağlamda hemen tüm iş başvurularında, akademik yükselmelerde de etkili olan **referans mektupları'yla** karşılaşılmaktadır. Yukarıda sayılan faktörlere teslim olmuş bir akademisyenin, istekler doğrultusunda referans mektupları yazmaları hiçte şaşırtıcı bir durum teşkil etmez.

En geniş anlamda piyasa daha dar anlamda sanayi ile üniversite işbirliği oluşumunda **uluslararası aktörlerin** yanında bir de **ulusal, işin mühendisliğini üstlenmiş ulusal aktörler** vardır. Yüksek öğretim alanındaki bu üst kurullar (Ulusal Aktörler) , öncelikle uluslararası kuruluşlar için, kavramsal bir müdahalede bulunmakta ve bu kavramları yerleştirmektedirler ki, dış değerlendirme süreçleri ya da dış denetim yolları uluslararası aktörler için açık hale gelsin. Tıpkı son yıllarda Türkiye’de, üniversitelerin en üst bölüm ve biriminden en küçük birimine kadar her uzvunun **stratejik plan, kalite değerlendirmesi ve faaliyet raporları** (Tekeli, 2003, s.139,140) gibi faaliyet ve kavramlarla içli dışlı olmaya başlamaları, üniversite içlerine kadar sokulan kariyer merkezleri aracılığıyla başarılı öğrencilerin özel sektör için avlanması gibi...

Uluslararası anlaşmalarla kurulan, **özel statülü devlet üniversitelerine** (Manas ve Ahmet Yesevi) has yönetim modellerinin arzu eden devlet üniveristelerini de kapsaması gerekliliğini taşıyan, yani isteyen devlet üniversitelerinin, **mütevelli heyetler** eliyle yönetilebileceğini savunan görüşler yaygınlaşmaya başlamıştır (Tekeli, 2003, s.138). 1992’de 23 Devlet 1 tane Özel Statülü Devlet Üniversitesi varken, günümüzde 53 Devlet 23 Özel Statülü Devlet Üniversitesinin olması, bu görüşlerin oluşumları ne ölçüde etkilediğini gözler önüne sermektedir.

Bu oluşumlarla yaygınlaşan ve sıkça dile getirilen, **çabuk tüketilebilir fikirler fabrikası** kavramıyla ticari güdülerin şemsiyesi altında yeni bir üniversite inşaa edilmeye çalışılmaktadır (Ergur, 2003, s.193).

Görünmez ilgi koşullanması ile, araştırmaların sermaye tarafından yönlendirilmesi ve araştırmacıların farkında bile olmadan, sanayi için ucuz ve güvenilir işgücü ya da emek olmaları söz konusu olmaktadır (Ergur, 2003, s.201).

Disiplinler hiyerarşisi dengesi bozulmakta, **uygulamalı bilimler, mühendislik bilimleri** ivme kazanırken, uygulamadan nisbi olarak daha uzak olan **sosyal içerikli beşeri ve toplum bilimleri** biraz daha göz ardı edilebilmektedir (Ergur, 2003, s.202). Fakülte kuruluşları ya da bölüm açılışlarında bu anlayış kendini daha net bir şekilde göstermektedir.

Mesleki eğitim işlevinde artış görülmekte ve kültürel aktarım işlevinde ise düşüş yaşanmakta, bu oluşum **yüksek okullaşma** oranını arttırmaktadır (Özügurlu, 2003, s.266).

Eğitim ve araştırmanın ayrılmaya başlaması sonucu piyasanın gereksinimleri, “**çokseslilik**” ve “**demokrasi**” olarak sunulmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki: kar, büyüme ve her şeyin mübadele değerinin olduğunu benimsemiş, sınır/engel döngüsüyle hareket eden sanayi, fikirlerle yaşamak yerine, fikirleri birer “**kültür sermayesi**” olarak piyasaya sürmeyi seçmiş akademisyenler oluşturmakta ve onlardan güç almaktadır (Tekin, 2003, s.157).

6. Üniversite-Sanayi İşbirliği (ÜSİ) Yapılanmaları

ÜSİ'ler, yaşadıkları gelişim süreci içinde ülkelerin ekonomik, sosyal ve hukuk normları çerçevesinde yapılanmaktadır. Bu yapılanmalara genellikle ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu ve sosyal anlamda belirgin bir seviyeye erişmiş bölgelerde rastlanmaktadır. Buralar istihdamın, üretimin ve sosyal bir etkinlik olan eğitim-öğretimin geliştiği bölgelerdir. Bölgelerdeki sosyal ve ekonomik faaliyetlerin etkileri saklı kalmak şartıyla; ÜSİ'nin yapılanmasında daha çok hukuk kuralları somut ve göreceli olarak kendilerini hissettirmektedir. Hukuk kuralları, ulusal politik uygulamalar doğrultusunda hazırlanmaktadır. Politikalar da, devletlerin ÜSİ'nin gelişimine bakış açılarına göre ortaya konmaktadır.

Gerek sanayi gerek üniversitelerin başlıca başka amaçları olduğundan dolayı, tam anlamıyla Ar-Ge'ye yönelik yapılanmamakta ve Ar-Ge konusundaki imkanlarını tam kullanmamaktadırlar. İşte tamda bu noktada ÜSİ, uzman kimliğiyle;

- Ar-Ge konusundaki kaynakların birlikte yönlendirilmesini,
- İmkanlarının tam kullanılmasını ve

- En yüksek verimin elde edilmesini sağlamak için ortaya çıkmaktadır.

ÜSİ'nin sağlamış olduğu bu çekiciliğin etkisinde kalan bir çok girişimci ve şirket, Ar-Ge çalışmalarını kendilerini daha güvende hissedecekleri üniversite ortamında gerçekleştirmeyi daha cazip bulmaktadırlar. Odağında üniversitelerin bulunduğu bu ÜSİ'ler, yapılarına, büyüklüklerine ve ülke dillerine göre teknokent, teknopolis, teknopark, ortak araştırma merkezi, ilk aşama merkezi ve araştırma enstitüsü gibi farklı isimlerle anılmaktadırlar. Kapsadıkları alan ve kapasiteleri bakımından büyükleri farklılık göstermektedir. Şekil-2'de, aşağıdan yukarıya doğru (büyükten küçüğe) sıralanan ÜSİ yapılanmaları belirtilmiştir.

Şekil-2 : Büyükten Küçüğe ÜSİ Yapılanmaları.

Teknokentler; ÜSİ'lerin kentsel koşullara sahip en büyük modellerini oluşturan Teknokentler, Teknopolisler olarak da adlandırılmaktadır. Gelişmiş üniversitelerle, yüksek teknolojili sanayileri, belli yerleşim alanları çevresinde bir araya getiren Teknokentler, alan olarak daha geniş yer kaplamaları, Ar-Ge girdi-çıktılarının rakamsal fazlalığı, küçük ve orta boy işletmelerin yanı sıra uluslararası düzeydeki yeni ürün amacıyla büyük araştırma yatırımları yapabilen teknolojinin uç noktalarındaki firmaların varlığı ile teknoparklardan ayrılmaktadırlar (Gürüz, 1992, s.364).

Teknoparklar: Uluslararası Bilim Parkları Birliği, teknoparkları, "bir ya da birden fazla üniversite ve araştırma merkezi ile resmi ya da faaliyet bazında ilişkili, bilgiye ve ileri teknolojilere dayalı sanayi firmalarının bünyesinde kurulup gelişmesini sağlamak üzere tasarlanmış; mülkiyete dayalı teşebbüs" olarak tanımlamaktadır. Bu yapılar içinde, Üniversite ve araştırma merkezlerinin, Ar-Ge faaliyetleri, kiracılarının kullanımlarına sunulmaktadır (www.biltek.gov.tr/dergi/97/eylül.).

Ortak Araştırma Merkezleri: Ortak araştırma merkezleri, üniversite-sanayi ortak araştırma gereksinmesinin karşılandığı kurumsal yapılardır. "Her merkez, üniversite tabanlı bir araştırma grubundan oluşmakta ve bu grup, temel araştırmalarla birlikte, bilim ve teknolojinin belli alanlarında sanayiye yönelik uygulamalı araştırma projelerini de yönetmektedir. Bu merkezler, başlangıçta kamusal otorite tarafından desteklenmektedirler. Sürekli destek, bu merkezlere üye olan sanayi şirketleri ve yerel yönetimlerden (eyalet yönetimlerinden) gelmektedir. Ortak araştırma merkezleri, orta vadede sanayi şirketlerinin desteğiyle ayakta durur hale gelmektedir (Atik, 2002, s.18.).

Araştırma Enstitüleri; Araştırma enstitüleri genelde, üniversite statüsünde olmakla birlikte ÜSİ'nin gerçekleştirildiği kuramlardır. Üniversite, teknokent, teknopark ve araştırma merkezlerine bağlı olarak da faaliyet göstermektedirler. Çok sayıda araştırmayı aynı anda yürütemezler. Bağımsız olmayanları bağlı buldukları kurumların kimlikleriyle hareket ederler (Gürüz, 1992, s.364).

İlk Aşama Merkezleri: İlk aşama merkezleri, kuluçka merkezleri, yenilik merkezleri, iş merkezleri, teknoloji geliştirme merkezleri ve inkübatör isimleriyle de tanınmakta olup, genellikle teknopark bünyesinde bulunan ve iç içe olan kuruluşlardır. Bu merkezler yeni doğan şirketleri besleyen, bunlara yönetim konusunda, teknik ve mali konularda danışmanlık veren, yerleşim alanlarının gereksinimlerine uyarlanabilen, esnek, ucuz kiralı ortamlardır (Atik, 2002, s.18.).

Üniversite Araştırma-Geliştirme Konsorsiyumları: Üniversite Ar-Ge konsorsiyumları, üniversite ve sanayinin rekabet öncesi araştırmalar için bir araya gelerek oluşturdukları ÜSİ uygulamalarıdır. ABD'de, Japonya'da, AB ülkelerinde ve Güney Kore gibi yeni sanayileşen ülkelerde son derece yaygın bir biçimde görülmektedir. Kamu fonlarından destek gören bu tür konsorsiyumlarla üniversitelerin ve kamu araştırma kurumlarının belli araştırma projeleri ya da uzun erimli programlar

bazında işbirliğine gidilir. Bu konsorsiyumlar, sayılan ülkelerde, bir devlet politikası olarak, teşvik görmektedir (Atik, 2002, s.19.).

Sözleşmeli Araştırmalar: Sözleşmeli araştırmalar, üniversitelerle sanayi kuruluşları arasındaki ikili ilişkiler çerçevesinde; ama, bütünüyle üniversite bünyesinde yürütülen birer ÜSİ şekli olup, uygulamada da sıkça rastlanmaktadır. Bu tür işbirliklerinde, üniversite ve sanayi kuruluşu arasında belli bir konuya özgü olarak imzalanan sözleşmelerin gerektirdiği araştırmalar yürütülmektedir. İleriki konularda, üniversite ile sanayi ilişkilerinin kuruluş şekilleri anlatılırken değinilecektir.

Görülüyor ki, aynı yapı ve işleve sahip olan ÜSİ'ler, kapasite ve organizasyon bakımından farklı olabildikleri ve ayrı faaliyetlerde bulunabildikleri gibi birbiriyle iç içe olabilmekte ve kendi aralarında yardımlaşma organizasyonları oluşturabilmektedirler. Her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsinler, bu yapılanmalar zamanla, taraf olan sanayi kuruluşlarının ağırlığının somutlaştığı ve onların varlıkları için vazgeçilmez uzuvları haline gelmektedirler. Üniversiteler ise en genel anlamda sanayi kuruluşlarının arka bahçesi haline dönüşmektedir.

6.1. ÜSİ , Kısıtlar, Gerek ve Yeter Şartlar

Bilindiği üzere birçok alanda, üniversitelerin sanayiden, sanayininde üniversitelerden ileride olduğu durumlar vardır. Bu açıdan üniversitenin sanayiye, sanayinin de üniversiteye yapacağı uyarılar, vereceği ilhamlar ve sunacağı girdelerin, diğerinin gelişmesinde ve güçlenmesinde çok önemli katkıların olacağı muhakkaktır. Üniversite-sanayi işbirliğinin kuşkusuz iki tarafa da faydaları olacaktır. Üniversitelerin atıl kapasitelerini değerlendirmelerini, sanayinin ise değişen teknolojiyi ithal ederek değil üreterek takip etmelerini sağlayacaktır. Bu anlamda üniversitelerin daha öncede belirtildiği üzere, kısa vadeli yararlar girdabında özgünlük ve özerkliklerini korumalıdırlar. Bunlara ek olarak, üniversitelerin, yeni kaynakları, merkezi bütçelerden sağlanan kaynaklardan çok daha farklı olarak, üniversite yöneticilerinin, üniversite yararına tasarrufta bulunabilmeleri imkânını sunmaktadır. Bunlar: burs sağlamak, kütüphaneye kitap almak, yeni laboratuvar ekipmanı temin etmek gibi...

ÜSİ'nin sağlayacağı faydalar en genel anlamda şunlardır: İlmin ve maddi kaynakların birleştirilmesi ile eğitim ve üretimin kalitesi ve verimliliği arttırılabilir,

Öğrencilerin istihdam edilmeleri ve iyi uygulama alanlarına inerek iyi şekilde yetişmelerinin önü açılabilir, hem sanayinin hem de üniversitenin sahip oldukları olanaklar en iyi şekilde değerlendirilebilir, yeni bilgilerin teknolojiye aktarılması zaman kaybına neden olmaksızın kendiliğinden gerçekleşebilir, ülke sanayisinin dışa olan bağımlılığı bir nebze de olsa azaltılabilir, üniversitelerin milli sanayi ve ekonomiye yaptıkları girdilerden dolayı toplumsal katkıları arttırılabilir ve toplumun gözünde daha saygın bir konuma gelebilirler. Hemen şu gerçeği belirtmekte yarar vardır. ÜSİ'nin ilk çıkış yıllarında, üniversitelerin prestijleri ve saygınlıkları zaten tartışılmaz bir noktadaydı. ÜSİ'nin gelişmesiyle toplumdaki saygınlık sanki az da olsa aşınmaya başladı, üniversite kendini güncel tartışmalar içinde bulmaya başladı. Üniversitelerin bu sıklıkla tartışmalara taraf olmaya başlaması sanki birşeylerin ters gittiği izlenimini oluşturmaya başladı. Kısaca bazı temel değerler baz alınmadıkça yukarıda sayılan faydaları sağlamak pek de mümkün görünmemektedir. Çünkü sanayiyle işbirliği, dur durak bilmeyen, sınır-engel tanımayan kar sağlama ve onu arttırma güdüsünü beraberinde getirebilmektedir. Nitekim yaşanan gelişmeler de bunu destekler niteliktedir.

Artık günümüzde, bir ülkenin gelişmişlik düzeyini, ekonomik anlamda, kullandığı teknolojiler belirlemektedir. Bütün ülkelerin en modern teknolojilere sahip olmak ve onu en verimli şekilde kullanabilme arzuları buradan kaynaklanmaktadır. Bir teknolojiyi kullanabilmenin ise iki yolu vardır. Bunlar: ya o teknolojiyi üretmek ya da hazır teknolojiyi ithal etmektir. Bu iki seçenek içinde en doğrusu teknolojiyi üretmektir. Fakat gerek mali, gerek bilgi, beceri, insan gücü, hammadde, yardımcı madde gibi kaynakların getirmiş oldukları yük, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bunlara sahip olan ülkeler, istikrarlı, planlı ve sabırlı bir Ar-Ge çalışmasıyla teknoloji üretiminde bulunabilmektedirler.

Hazır teknoloji transferi ise kısa vadede yararlı sonuçlar doğursa da, uzun vadede ülke sanayileri için bir çözüm oluşturmamaktadır. İthalat işlemlerindeki sıkıntılar ise başlı başına farklı bir sorun alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda teknoloji ithal edilirken dikkat edilmesi gereken bazı önemli noktalar vardır. Bunlar: en yeni olanı seçmek, demode olma ömrü en uzun olanı, gelişmiş ülkelerdeki benzeri teknolojilerle rekabet edebilme şansı en yüksek olan teknolojinin seçilmesi gibi...

Gelişmiş ülkeler de teknoloji ithal edebilmekte, ama aynı zamanda ithal edileni geliştirebilmekte ve tekrar pazara farklı bir şekilde sunabilmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde ise teknoloji transferi beraberinde teknik eleman ithalatını getirmekte, sınırlı olan kaynaklar bu yollarla daha da azalamaktadır. Görüldüğü üzere, ister teknolojiyi üretilsin ister ithal edilsin, önemli olan yetişmiş insan gücüne sahip olmaktır. Sanayi kuruluşları ve resmi otoriteler (devlet ve diğer kurum ve kuruluşlar), yetişmiş insan gücü kaynağının üniversiteler olduğunu bilmektedir. Bu kaynağı finansman kaynağıyla, yani sanayiyle birleştirmenin ve işbirliğine itmenin ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayacağı gerçeği yaygınlık kazanmaktadır. İnsan gücü dışında kalan kaynaklar ne kadar gelişirse gelişsin, yetişmiş insan gücü olmadan topyekün kalkınmanın sağlanması ve modern bir toplum haline gelmesini beklemek zor gibi görünmektedir. Tüm anlatılanlardan şu anlaşılmalıdır: Sanayi, üniversitenin üstlenmiş olduğu asıl işlevleri yerine getirmesi konusunda maddi kaynak sağlayacak, böylelikle iyi yetişmiş bilim adamlarından yararlanacak, onlara hükmetmeyecek ve ülke ekonomisi sıçrama yapacaktır.

Tüm bu ana ve özet bilgilerden sonra; bir önceki başlıkta sıralanan ÜSİ türlerinin, amaç, işlev ve büyüklükleri gibi kriterlere göre farklı isimlendirildiği belirtildi. Tüm sistemler ÜSİ yolunu seçerken tespit etmek durumunda oldukları bazı değişken ve unsurlar vardır. ÜSİ'nin geliştirilmesi için gerekenleri formüle etmek gerekmektedir. Bu anlamda ÜSİ için kısıtlar, gerek ve yeter şartlar nelerdir, ele almak yerinde olacaktır. ÜSİ'nin **kısıtları**: Üniversite ve sanayinin mevcut durumları ile mevcut kanunlar ve yönetmelikler, **gerek şartlar**: Ar-Ge için, yetişmiş insan gücü, bilgi birikimi ve finansal kaynak, **yeter şartlar**: Tarafların karşılıklı istek ve arzulu olmaları ve işbirliğini sağlayacak ve sürdürecektir kurumsal bir yapının oluşturulması'dır.

Kısıtlar: her geçen gün artan, üniversite, fakülte, bölüm ve birim sayılarına paralel olarak öğretim üyeleri ve araştırmacı sayılarında aynı oranda bir artışın meydana gelmeyişiştir. Türkiye'de kurulan 15 yeni üniversite aynı kısıtlardan dolayı YÖK tarafından istenmemekteydi. Tarihi gelişim içinde incelenecek olursa: 1980-89 arası öğrenci sayılarındaki % 108'lik artışa karşılık, öğretim üyelerinde % 22'lik bir artış olmuştur. Durum böyle olunca, kendi asli görevlerini bile yerine getirmekte zorluk çeken üniversitelerin, sanayiyle sağlıklı işbirliğine girmesi zor görünmektedir. İthal teknolojilerle ayakta duran, kendini yenileyemeyen ve sınırlı kaynaklara sahip olan küçük ve orta büyüklükteki sanayi kuruluşları, mevcut kaynaklarını sonunu

göremedikleri projelere aktarmak istememektedirler. Diğer kısıtlardan biri de, mevcut kanun ve yönetmelikler'dir. Aslında kanunlar, ÜSİ'yi teşvik bile etmektedirler. Sadece uygulamada bazı sorunlar çıkmaktadır. Döner sermaye işletmelerinin kurulmasından sonra ve son düzenlemelerden önce, öğretim üyeleri hakettiklerini alamadıklarını düşünmekteydiler. Bu nedenle de projeler dışında kalmayı tercih etmekteydiler. Ayrıca öğretim üyeleri üzerindeki ders yükleri de zaman zaman kıstlar arasında gösterilmiştir.

Gerek şartlar: Ar-Ge faaliyetleri ve yeni teknolojiler üretebilmek için gelişmiş ülkeler bütçelerinin büyük kısmını ayırmaktadırlar. Bu nedenle kaynakların bu yönde kullanılması gerekmektedir. Bu kaynaklar, yetişmiş insan gücü, bilgi birikimi, ve finansal kaynak'tır. Bunu başarabilmek için ise artı ve eksileri iyi hesaplanmış, güçlü bir bilim ve teknoloji politikasına ihtiyaç duyulmaktadır. ÜSİ'nin gerek şartları içinde, ülke ekonomisi açısından sağlayacağı bazı faydalar da sıralanmaktadır.

Yeter şartlar: ÜSİ'de tarakların istekli ve arzulu olmaları gerekmekte, devlet ise alt yapı olanaklarını sağlayarak düzenleyici bir üst kurum gibi görev yapabilir. Yani bu işleyişi sağlayacak organizasyonel bir yapı oluşturabilir. Böylelikle, işbirliği çerçevesinde bireysel başvurulardan kurtulularak kurumsal ortaklıklara ve işbirliklerine gidilebilir.

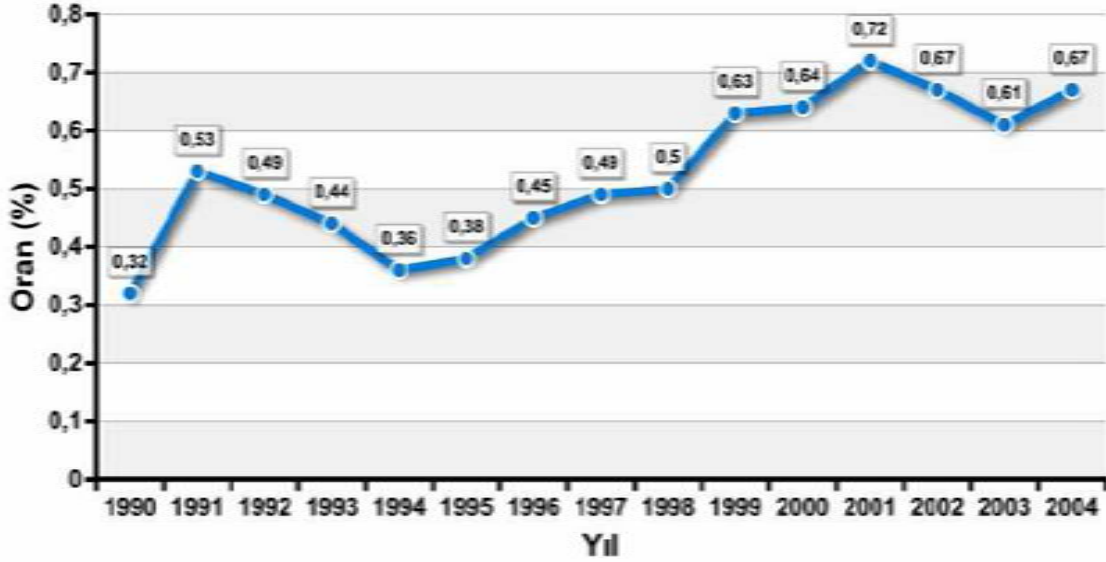
7. Üniversite-Sanayi işbirliği (ÜSİ) ve Türkiye

En genel anlamda, ÜSİ'nin Türkiye gündemine girişi, Avrupa ülkelerinde ulusal politikalara konu olduğu 1960lı yıllara rastlamaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi, Türkiye'deki ÜSİ; Avrupa'da olduğu gibi, uzun süreli bir evrim geçirmeyip, sosyal ve ekonomik yapıyla kaynaşıp özdeşleşme fırsatı bulamamıştır. Yapay bir süreç yaşamıştır. Bu durum, Türkiye'deki ÜSİ sürecinin geç başlamasıyla açıklanabilir. Belki de bu yüzden, geç kalınmışlığı telafi etmek amacıyla; ÜSİ ulusal bazda sistematik olarak yapılandırılmaya çalışılmıştır. Türkiye ÜSİ'yi, ulusal bazda sistematik bir şekilde yapılandırılmaya çalışırken, her ne kadar Kıta-Avrupası modeli bağlamında Bologna sürecine dahil olsa da, dünyadaki yönelim olan Anglo-Sakson modelini örnek ve model almaktadır. Yapılan büyük hatalardan birisi, ABD'deki süreci model alırken yanlış, eksik ya da olumsuzluklardan ders çıkarılmamasıdır. Tüm bunlar bir yana, yine de Türkiye'de, ulusal politikaların ve hukuk kurallarının el verdiği ölçüde; kendi evrimini yaşayan, tekdüzeliği bozan, muhtelif zamanlarda, farklı isimler ve yapılarda doğan ÜSİ'ler bulunmaktadır.

Hatırlanacağı gibi, neoliberal politikaların uygulanmaya başlandığı, gümrük duvarlarının kaldırılarak, ithalatın yaygınlaştırıldığı ve yabancı sermaye yatırımlarına kolaylık sağlanmaya başlandığı 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’deki sanayi kuruluşları eskiden olduğu kadar kolay teknoloji transfer edemez hale gelmişlerdir. Bu nedenle, “üniversite-sanayi işbirliği”, hem sanayi, hem üniversite ve hem de devletin ilgili birimleri tarafından sık sık sözü edilen bir kavram olmuştur. Devlet; TÜBİTAK, TTGV ve KOSGEB gibi kurumlar aracılığıyla bu alana kaynak aktarmaya çalışmaktadır. Özellikle son on yıl içinde sanayi ile üniversiteyi bir araya getirmek, ülkede Ar-Ge kültürü yaratabilmek ve böylece sanayinin teknolojik düzeyini yükseltmek amacıyla bir çok değişik araç oluşturulmuştur.

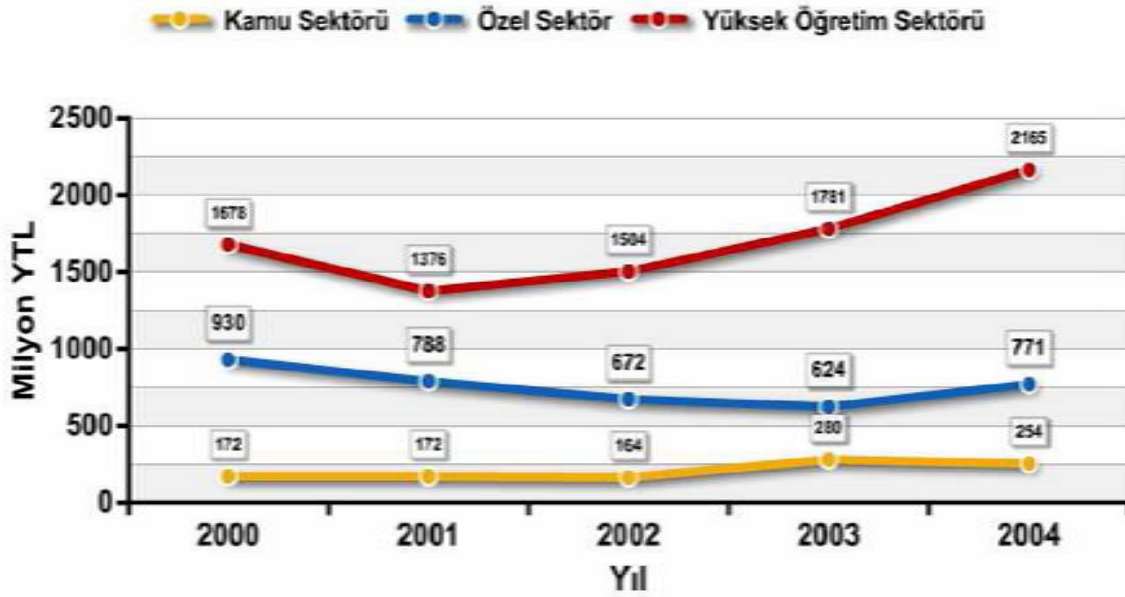
1980’li yıllardaki neoliberal gelişmelere paralel olarak, yüksek teknolojiyi uygulama ihtiyacını karşılamak ve dünyayla rekabeti göğüsleyecek teknolojiye ulaşmak için seçkin üniversiteler, gerçekten çağdaş ve ileri yönetim ve teknolojileri özümseyen ders programları geliştirerek, ÜSİ sürekli eğitim programları çerçevesinde topluma hizmet vermeye başlamışlardır. Mali ve hukuki engelleri ise üniversiteler vakıflar kurarak aşma yolunu seçmişlerdir. Bilindiği üzere, sanayi açısından Ar-Ge faaliyetleri yüksek risk ve maliyetli faaliyetlerdir. Bu maliyetleri düşürmenin yolu olarak ÜSİ desteklenmiştir (Demir, 1996). OECD 2003 verilerine göre; GSMH içinde Ar-Ge faaliyetlerinin oranı, Türkiye’de %0.6, Avrupada %2 ve ABD’de % 3’tür. TÜBİTAK 2005 yılı bütçesi 450 trilyonu. 2010 yılına kadar Türkiye, GSMH içindeki Ar-Ge payını %2’ye, özel sektörün Ar-Ge harcamaları içindeki payını ise %50’ye çıkarmayı hedeflemektedir. Bu hedefler doğrultusunda, Teknoloji ve Yenilik Destek Programlığı Başkanlığı (TEYDEB) Türkiye’nin ekonomik ve sosyal refahını arttırmak için sanayi kuruluşlarının araştırma, teknoloji geliştirme ve yenilikçilik yeteneğini geliştirmesini teşvik etmek için destek programları geliştirmekte ve uygulamaktadır. Bu hedeflerden daha önce de 1993-2003 yılları arası Türk Bilim ve Teknoloji Politikasıyla bu yönde hedefler belirtilmiş, adımlar atılmıştı. Hedefler şöyleydi: *“İktisâden faâl on bin nüfus başına 7 olan, tam zamana eşdeğer araştırmacı sayısının 15’e çıkarılması, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) harcamalarının gayri safi yurtiçi hâsıla içinde % 0,33 olan payının % 1’e çıkarılması, Türkiye’nin, evrensel bilime katkı açısından, dünya sıralamasında 40. sırada olan yerinin 30’unculuğa yükseltilmesi ve özel sektörün, toplam Ar-Ge harcamaları içinde % 18 olan payının % 30’a çıkarılması öngörülmüştü.”* (Göker, 2003, s.2) Aşağıdaki Grafiklerde sırasıyla; 1990- 2004 arası Ar-Ge çalışmalarının

GSYİH'ye oranları (Şekil-3), 2000-2004 arası sektörler bazında Ar-Ge harcamaları (Şekil-4) ve son olarak 2000-2004 arası on bin çalışan başına düşen Ar-Ge insan kaynağı (Şekil-5) verilmiştir:

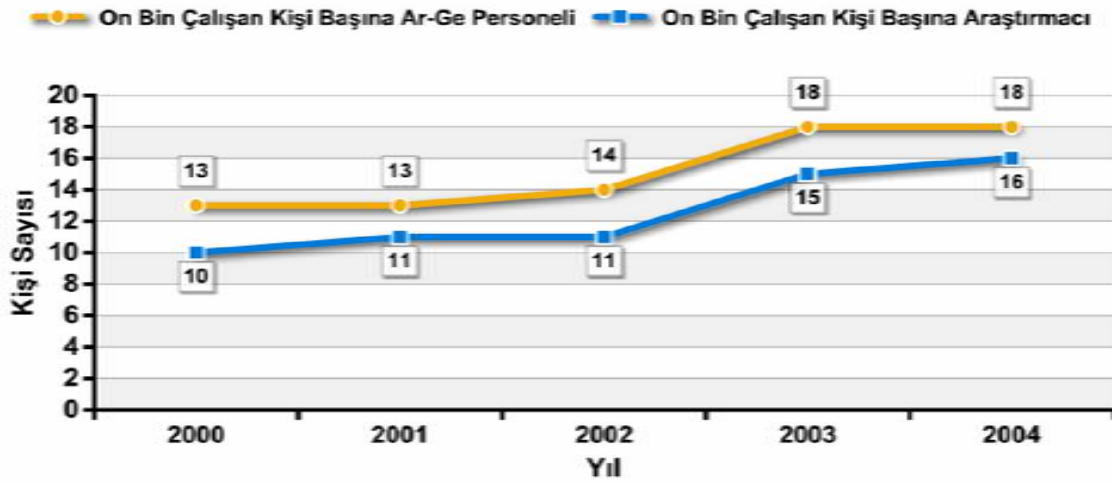
Şekil-3 : 1990- 2004 arası Ar-Ge Çalışmalarının GSYİH'ye Oranı (TÜİK Ar-Ge istatistikleri-<http://www.tubitak.gov.tr/istatistikler>)

Yukarıdaki grafik analiz edildiğinde, Ar-Ge GSYİH'ye oranı düzenli bir gelişme göstermemiştir. Çok keskin olmamakla birlikte belirli bir ölçüde dalgalanma görülmektedir. En yüksek orana, 2001 ile 2002 genel seçimleri arasındaki bir yıllık sürede çıkmıştır. Daha sonra ki gelişmelerle 2004 yılına kadar sürekli bir düşüş göstermiştir. 2004 yılında ise bu oran 2000-2001 yılları arasındaki değer altında olmakla birlikte küçük bir artışla 2002-2003 yılları arasındaki orana çıkmıştır. Türkiye dünyadaki genel değişim ve dönüşüme paralel olarak gerek Bologna sürecine katılımı ile Kıta-Avrupası modellerini gerek Anglo-Sakson sistemin işleyiş ve yapısını kendine model alarak belirlediği ilke ve amaçlarla, 2010 yılına kadar, Ar-Ge faaliyetlerinin GSMH'ye oranını Avrupalıdaki gibi %2'ye ve bu yolla Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ye olan oranını ise %1'e çıkarmayı hedeflemektedir. Bu anlamda ÜSİ ile birlikte bu oranın sağlam bir zeminde gerçekleştirilebileceği kanısı yaygınlık kazanmaktadır.

Şekil-4 : 2000-2004 Arası Sektörler Bazında Ar-Ge Harcamaları (TÜİK Ar-Ge istatistikleri- <http://www.tubitak.gov.tr/istatistikler>)

Sektörler bazında Ar-Ge harcamaları yukarıdaki grafikte açık bir şekilde görülmektedir. Grafikten de okunduğu gibi Ar-Ge harcamalarının en fazla olduğu sektör yükseköğretim kurumlarıdır. Burada hemen şu noktaya açıklık getirmekte yarar vardır. Yükseköğretim kurumlarının, bu grafikte bir “sektör” olarak görülmeleri, ileriki konularda da değinileceği gibi, ticari mantalitenin yükseköğretim kurumları içine nasıl sızdığıın en büyük belirtisidir. Bu hatırlatmadan hemen sonra grafikte görünen diğer gerçekler ise; Yüksek öğretim kurumlarından sonra Ar-Ge harcamaları yüksek olan sektörler sırasıyla, özel sektör ve kamu sektörüdür. Türkiye kamu sektörü ayağını bir yana bırakırsak, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı yükseköğretim kurumları ve özel sektörün yapacağı karşılıklı işbirliği ve ilişkilerinden beklemektedir. Özel sektörün Ar-Ge harcamalarında ki düşüşe paralel olarak yükseköğretim kurumlarındaki oranın artmasının altında yatan temel neden, özel sektör Ar-Ge faaliyetlerinin yavaş yavaş yükseköğretim kurumları eliyle yapılmaya başlanmasıdır. Bu yolda ÜSİ’lerin oluşumu için gerek yasal gerek sosyal içerikli özendiriciler kullanılmaktadır.

Şekil-5 : 2000-2004 Arası On Bin Çalışan Başına Ar-Ge İnsan Kaynağı (TUİK Ar-Ge istatistikleri)

1993-2003 yılları arası Türk Bilim ve Teknoloji Politikasıyla, on bin çalışan kişi başına 7 olan araştırmacı sayısının 2003 yılına kadar 15'e çıkarılması hedeflenmekteydi. Grafikten de görüldüğü üzere, 2003 yılı itibarıyla bu sayıya ulaşılmıştır. 2004 yılında ise bu sayı 16'yı bulmuştur. Burada istikrarlı bir gelişmeden söz etmek mümkündür. 2000-2002 arası bir durağanlık gözlenmekteyken, en büyük sıçrama 2002-2003 arası olmuştur. Daha sonra ise artış hızı kaybederek devam etmiştir. ÜSİ geliştikçe ve geniledikçe bu oranlar hızlı bir şekilde artış gösterecektir. Bu artış, ekonomik yönden tatminin yüksek olduğu yapılanmalar içinde daha çok akademisyenlerin çalışmak istemesiyle açıklanabilir. Denilebilir ki;

- Gelişmekte olan ülkelerde % 60-65 kamu desteklemekte,
- Batıda % 65-70 özel sektör desteklemekte.
- Japonyada ise % 80 özel sektör desteklemektedir (Göker, 2003).

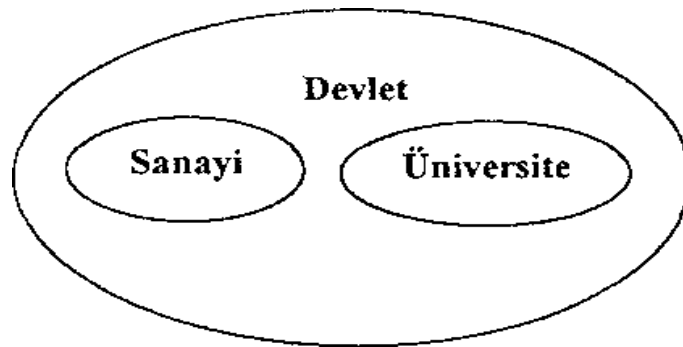
Tüm bu açıklamalardan sonra, mevcut literatür içinde, ÜSİ'nin oluşumu için geliştirilen işbirliği modelleri aşağıdaki gibidir.

7.1. Üçlü Sarmal Modelleri

Pazar ekonomilerinde, bir zamanlar birbirinden çok ayrı olan üniversite, sanayi, devlet arasında bir yakınlaşma, bir örtüşme olduğu tespitinden yola çıkılarak Üçlü Sarmal Modeli kurulmuştur. Temelde, bu yakınsamanın da bir açıklaması olan bu modele göre, bilginin ekonomik bir faydaya dönüştürülmesi sürecinin farklı aşamalarında, bu üç dünyanın kurumları arasında, karşılıklı, ama karmaşık pek çok ilişki cereyan etmektedir. İnovasyon (yenilik) denilen olgu, 1950'lerin doğrusal modeliyle açıklanmak istenenin tersine, söz konusu üç dünya arasında var olan ve ancak bir üçlü sarmalla temsil edilebilecek bu karmaşık ilişkilerin ürünüdür. Bu model, inovasyon sürecinin doğası ve bu üç dünyanın bu süreçteki birbiriyle yakından "ilintili" rolleri konusunda, son derece yetkin açıklamalar getirmektedir (Göker, 2003).

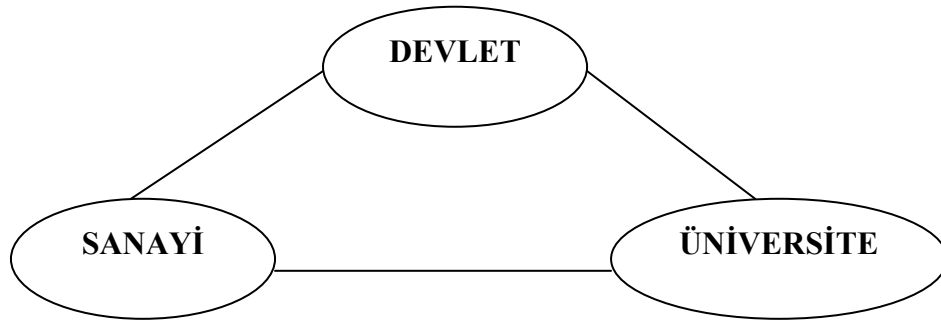
Üniversite-Sanayi-Devlet işbirliğinin üç biçimi vardır;

Bunların ilki şekil-6'da görüldüğü üzere, devletin egemenlik alanının üniversite ve sanayiye kapsadığı, bunlar arasındaki ilişkileri yönlendirdiği modeldir. Bu modelin en açık görüldüğü ülkeler, devletin sahip olduğu firmaların hakim olduğu eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleriydi. Bu modelin daha zayıf versiyonları Latin Amerika ve Norveç gibi bazı Avrupa ülkelerinde de görülmüştür.

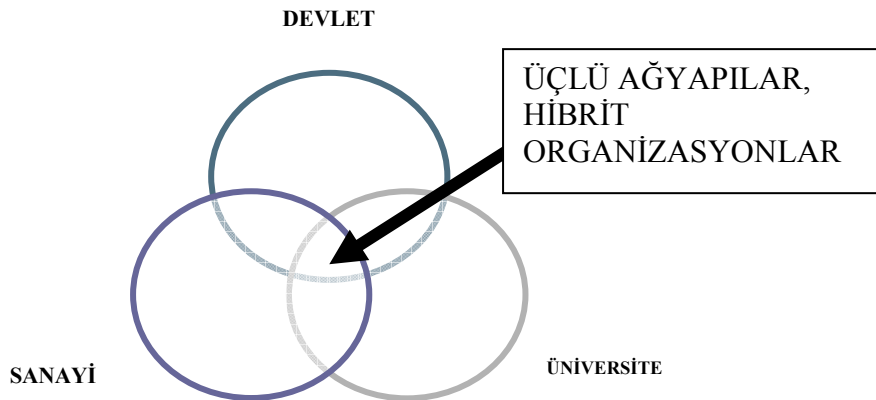
Şekil-6 : Devletçi Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliği Modeli (Etzkowitz, 2002).

İkinci model, birbirlerini katı sınırlarla ayıran, kurumsal ilişkileri büyük ölçüde kısıtlı olan ve birbirine uzak aktörlerden oluşur. Aşağıda şekil-7'de belirtildiği üzere, bu model liberal bir yapı sonucu oluşmuştur. Örnek olarak İsveç politikası verilebilir.

Şekil-7 : Liberal Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliği Modeli (Etzkowitz, 2002).

Üçüncü model ise şekil-8'de görüldüğü üzere üçlü sarmal modelidir. Akademik girişimcilik, şirketler arası stratejik ittifaklar, kamu-üniversite-şirket araştırma işbirliği, tesislerin ortak kullanımı vb. dinamik üçlü ilişkilerin olduğu ve bu ilişkilerin aracı kurumlar, ağıyapılar vb. ile yaratıcı organizasyonlara dönüştüğü bir modeldir. Dünya artık üç aktörün rollerini üst üste bindirdiği, dayanışma ve işbirliğinin, sürekli iletişimin etkin olduğu bu modele kaymaktadır.

Şekil-8: Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliğinde Üçlü Sarmal Modeli (Etzkowitz, 2002).

Bu modeller içindeki aktörlerin rollerinin ne olduğu konusunu ele alacak olursak:

7.1.1. Devletin Rolü

Üniversite, sanayi, devlet işbirliğinde uygun ortam ve iklimi yaratmak ve farklı kültürlere sahip kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaktaki kilit rol daha önce belirtildiği gibi devlet'tedir. Türkiye gibi üniversite sanayi devlet işbirliğinin

çok yeni olduğu ve işbirliğini sağlıklı bir şekilde kuramayan ülkeler için devletin rolü daha da önemli gibi görünmektedir (Durgut ve diğerleri, 2003, s.62).

7.1.2. Üniversitenin Rolü

Türkiye için üniversitenin rolü, yükseköğretime ilişkin Anayasanın 130. maddesinde, "Çağdaş eğitim öğretim esaslarına dayanan bir düzen içerisinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmektir." şeklinde tanımlanmaktadır (T.C. Anayasası Madde:130).

Üniversiteler ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik kalkınmasında önemli görevler üstlenmiş olan temel kuruluşlardır. Üniversitelerin varoluş amaçları daha çok bilimsel bilgi üretimine yöneliktir. Ayrıca değişik bir çok konuda yaptığı araştırmalar ile bilgi üretimi ve sosyokültürel etkileşimle, toplumun gelişimine katkı sağlamaları amaçlanmaktadır. Konu ile ilgili olarak sanayiinin sorunlarının çözümüne yardımcı olmak, eğitilmiş ve kaliteli iş gücü yetiştirmek, sanayi kuruluşlarına Ar-Ge çalışmalarında rehberlik yapmak, temel akademik değerlerinden taviz vermeden sanayileşme ve bilgi toplumu alt yapı desteğini sağlamak temel görevleri arasında sayılabilir. Üniversite yapılanması içinde Ar-Ge çalışmasını yürütebilecek kurumlar arasında; üniversitedeki araştırma merkezleri, üniversite-sanayi ortak araştırma merkezleri, bilim parkları, teknoparklar, yer almaktadır (Karamete, 2001).

7.1.3. Sanayinin Rolü

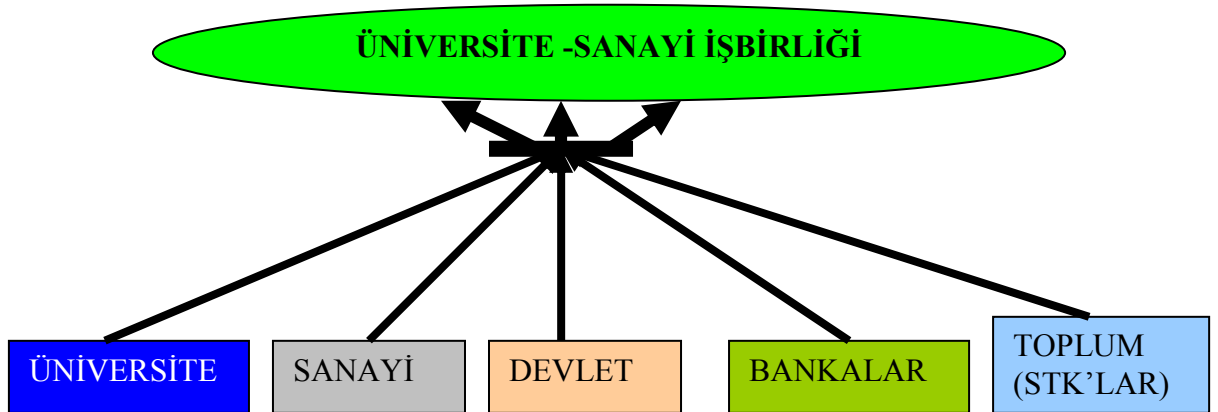
Bir topluma ait olan üretim birimleri ile bu birimlerin sahip olduğu teknoloji ve ürünlerin toplamı olarak tanımlanan sanayi, küreselleşme olgusu ile birlikte gelen, ülkelerin hızla bilgi toplumu olma uğraşı içine girmesi ile değişim ve rekabetle birlikte yaşamak, dünyadaki dinamik yapıyı takip edebilmek ve ayak uydurabilmek zorundadır. Bir süreç gerektiren böyle bir yapıya kavuşabilmek için sanayinin, üniversitelerle işbirliği içinde olması gerekliliği doğmaktadır (Karamete, 2001). Sanayiden beklenen, işbirliği sonucu ulaştığı, elde ettiği ürünleriyle, teknolojinin iticiliği rolünü üstlenmesidir.

Sanayinin üniversite ile Ar-Ge işbirliği dört değişik şekilde gerçekleşmektedir (Karamete, 2001);

- Ayrı-ayrı aynı proje kapsamında işbirliği,
- Birlikte aynı proje kapsamında işbirliği,
- Ortak laboratuvarlarda aynı proje kapsamında işbirliği,
- Özel saha projeleri kapsamındaki işbirliği,

Sonuç olarak, eğitim gelişmekte olan ülkelerde ağırlıklı olarak devlet tarafından desteklenmektedir. Eğitim hizmeti artık devletin sırtında kambur gibi görülmeye başlanmış ve Türkiye’de birçok alanda olduğu gibi özelleştirme ya da kaynakların piyasadan sağlanması yoluna geçilmeye başlanmıştır. Bu yapılanma ÜSİ’nin desteklenmesindeki bir diğer nedendir.

7.2. Üçlü Sarmal Modeli ve Yeni Taraflar

Şekil-9: ÜSİ ve İlgili Çıkar Grupları.

Üniversite-sanayi işbirliğinin oluşması için, “çıkar gruplarının” belirlenmesi ve aralarında var olan dinamik ilişkilerin incelenmesi gerekmektedir. Bunlar;

- **Üniversite**→ Eğitim kalitesini arttırmayı,
- **Sanayi**→ Karlılığını ve pazar payını arttırmayı,
- **Devlet** → Refah ve güvencesinin devamını,
- **Bankalar**→ Projelerin verimliliğini arttırmayı, (İnelmen, 1995, s.325,326)
- **Toplum**→ Üniversite Özerkliğinin meşruiyetini sağlayan şey, sonuçta kolektif bir varlığın yararına kullanılacak sonuçlar yaratmasıdır.

Toplum genel anlamda en büyük kamu tüzel kişiliği olan devlet aracılığıyla, kamu hizmetlerinin temel ve sürekli finans sağlayıcısı olarak sunulan hizmetlerin ve çıktılarının sürekliliğini ve verimliliğini, isteyecektir.

Yukarıda yapılan gruplamaya şu tür bir açıklık getirmek yerinde olacaktır. Üniversite ile ağırlıklı olarak kamu üniversiteleri, sanayi ile de, büyük sanayi kuruluşlarına ek olarak ağırlıklı olarak Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) anlatılmaya çalışılmaktadır.

Son zamanlarda çeşitli platformlarda, fonlanan araştırma faaliyetleri %43, kullanılan araştırma faaliyetleri %33 dolaylarında olan Türkiye'nin, bu oranlarını arttırması gerekliliği vurgulanmaktadır (<http://www.tubitak.gov.tr/istatistikler>).

Bu bağlamda, Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini kredi ve üyelik gibi önkoşullarla dayatan, IMF, Dünya Bankası, NATO, AB gibi uluslararası aktörler ve bu aktörlerin direktiflerini gerçekleştirmeye çalışan, işin operasyonel kısmını, mühendisliğini üstlenen, TÜBİTAK, TTGV, KOSGEB gibi ulusal aktörler ortaya çıkmakta ve bu kurumlara kaynaklar aktarılmaktadır. Çıkar grupları içinde, fiiliyatta önemli yere sahip olan üniversite ve sanayi kuruluşlarıdır. Sanayi kuruluşlarının, karlılık güdülerini zamanla tüm çıkar gruplarını avcuna alıp, kendi güdümüne ve denetimine sokacaktır.

7.3. Üsi Ve Tübitak

Yukarıda yer yer değinilen **TÜBİTAK**, uluslararası alanda rekabet gücünü geliştirmek amacıyla **ÜSAMP** (Üniversite- Sanayi Araştırma Merkezi Projesi) modelini geliştirmiştir.

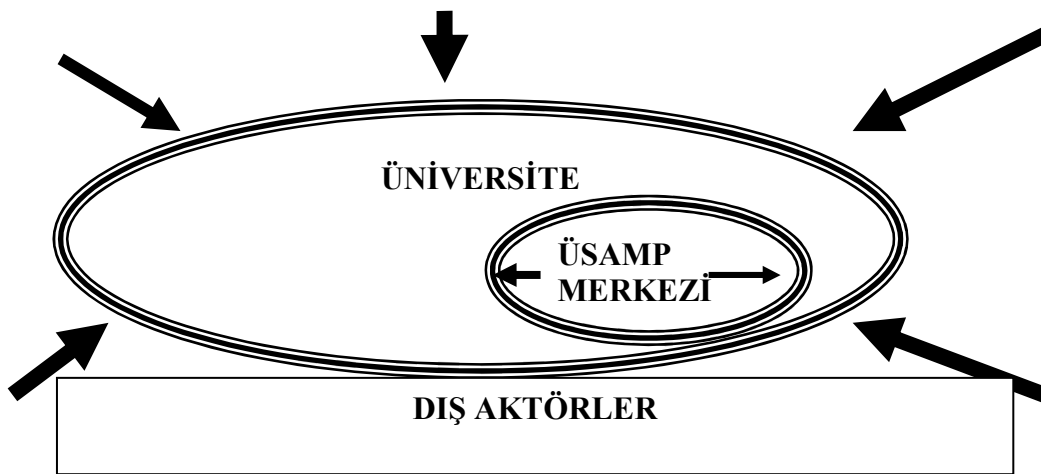
ÜSİ'yi hayata geçirmekte, kurulacak merkezde:

- **TÜBİTAK**→ Devlet, üniversite ve sanayi adına üst kurul gibi işlev yapacak, 5 yıl boyunca, sanayinin yaptığı katkıyı geçmeyecek şekilde katkı yapacak ve karşılık beklemeyecektir (Gökçora, 2005).

- **Üniversite**→ Kuruluş yerleşkesinde belli bir alan, alt yapı ve araştırmacı desteği sağlayacaktır.

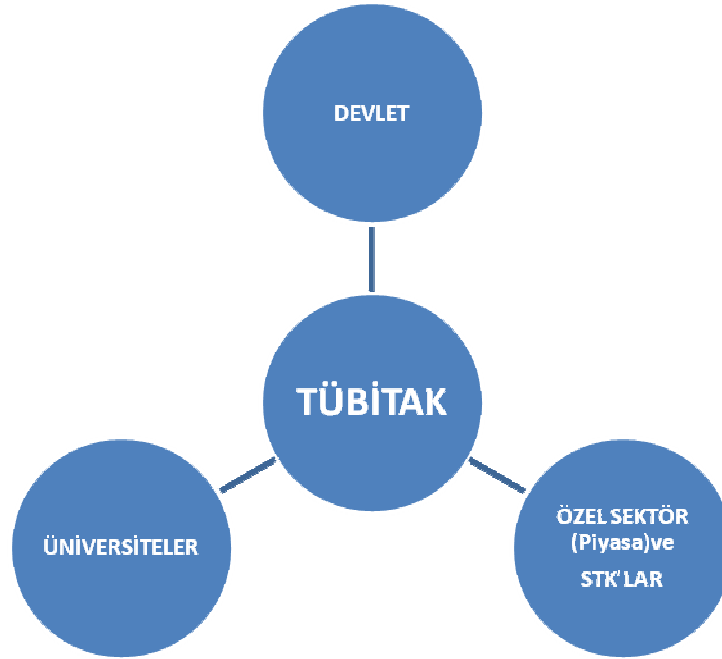
- **Sanayi**→ Kuruluş sermayesini karşılayacak ve 5 yıl boyunca maddi katkı sağlayacaktır. Sanayi burada sistemin parçası haline getirilmektedir. 5 yıl sonunda merkezin kendi devinimini sağlayacağı hedeflenmektedir. Bu hedef ya da beklenti, sanayicileri, merkeze pazar alanı bulma ya da yaratma çabası içine itmektir (Serbest, 2003). Aslında tamda bu noktada, sanayinin güdümü ve denetimiyle, akademisyenlerin yönlendirilmesi başlamaktadır. Pazarlanabilir bilgi ve teknoloji üretme kaygısı ile gerekli yasal zeminde hazırlanmış durumdadır. Ar-Ge faaliyetlerinde yer alan öğretim elemanları, teknoparklar yasasında da yer aldığı gibi 5 yıllık bir süre için yapmış oldukları Ar-Ge faaliyetleri bağlamında tüm vergi ve harçlardan muaf tutulmaktadır.

Merkez, üniversite öğretim üyeleri tarafından seçilen bir müdür tarafından yönetilir. Müdür, oy hakkı olmaksızın yönetim kurulu toplantılarına katılır. Merkezin üst yönetim organı, yönetim Kurulu'dur. 1 TÜBİTAK üyesi, 1 üniversite temsilcisi vardır. Diğer üyeler ise, katkı yapan sanayi temsilcileridir. Merkezin kurulması, ilk başvuru, planlama ve kuruluş başvurusu gibi uzun bir süreci kapsamaktadır (Serbest, 2003). Buradaki amaç, tarafların birbirilerini tanıyabilmeleri ve anlayabilmeleridir. Aslında yukarıda da açıkça görülmektedir ki, esas belirleyici olan sanayi temsilcileri yani piyasadır. Bu kuruluşlar, özerklik mücadelesi veren üniversiteler içindeki özerk kuruluşlar gibi görünmektedir. Böyle olunca üniversite aşağıda şekil-10'da görüldüğü üzere, özerkliği hem merkezi kuruluşlara karşı hem de yerleşkesi içinde bulunan bu tür yapılanmalara karşı korumaya çalışmaktadır, tabi meslek bilincini özümsemiş akademik bir camia varsa.

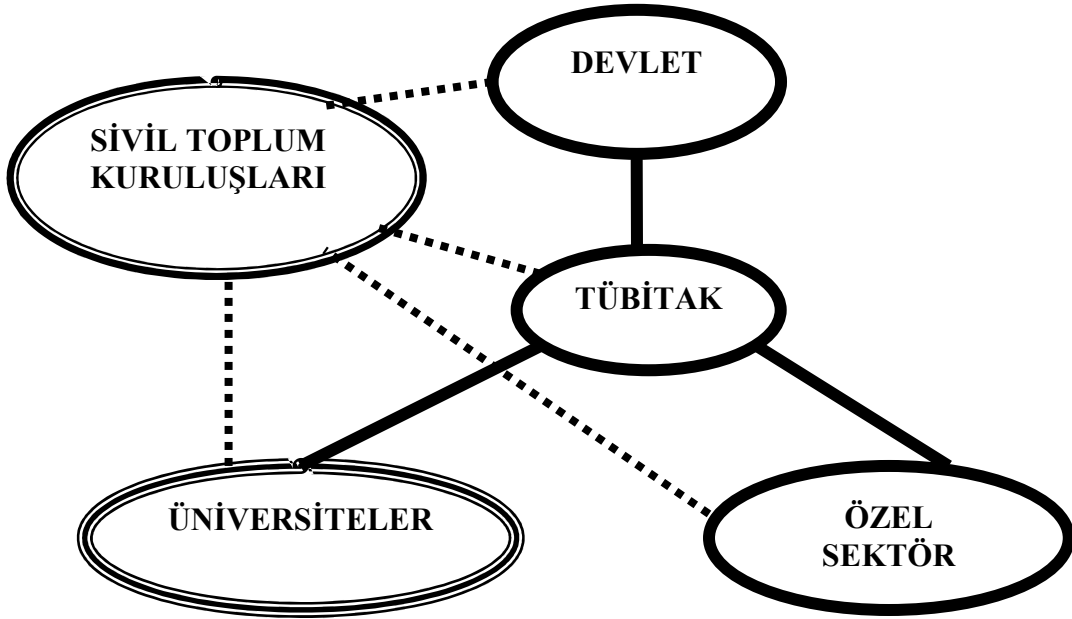
Şekil-10 : Üniversitelerin Özerklik Mücadeleleri (Dış Aktörler ve ÜSAMP).

TÜBİTAK'ın sayfasında da belirtildiği üzere aşağıdaki şemayı incelemekte yarar vardır.

Şekil-11: ÜSİ ve TUBİTAK (<http://www.tubitak.gov.tr>)

Yukarıda, şekil-11'de görüldüğü üzere, TÜBİTAK bu üç taraf arasında bir geçiş alanı, bir aktarım kurumu, düzenleyici bir kuruluş olarak görev yapmaktadır. Aslında geniş bir perspektiften bakılacak olursa ortada bir kaynak aktarımı söz konusudur. Kaynak devlet'ten çıkarak, TÜBİTAK eliyle sanayi kuruluşlarına ve üniversitelere sunulmaktadır. TÜBİTAK ise bu aktarımları üniversite-sanayi işbirliği zemininde gerçekleştirmek için özendiriciler kullanmaktadır. Uygulamalı bilimlerde kabul edilen proje oranlarının sosyal bilimlere göre çok fazla olması bunun en belirgin örneğidir. Fakat dikkat edilmesi gereken önemli bir konu da, özel sektör (piyasa) ve STK'ların aynı çember içine alınmış olmasıdır. Aslında bu şemada STK'lar ayrı birer toplumsal aktör olarak belirtilebilirdi. Çünkü özel sektör ve STK'lar kuruluş amaçları bakımından en baştan ayrılmaktadırlar. Özel sektör için, kar, büyüme, kazanç birincil plandayken, STK'lar için böyle bir amaç ya yoktur ya da ikincil plandadır. Toplumsal olanı koruma, geliştirme ve savunmayı hedef alan STK'ların, özel sektörle aynı tarafa konulmaları pek doğru sayılmaz. Bu bağlamda STK'lar toplumsal içeriği olan hertür kuruluşla farklı bir payda oluşturularak buluşmaktadır. Yukarıda tarafları belirtilmiş olan denkleme STK'lar eklenirse aşağıdaki gibi bir şema (Şekil-12) ortaya çıkar:

Şekil-12 : STK'lar- ÜSİ ve TÜBİTAK.

Şemada da (Şekil-12) görüldüğü gibi, STK'lar toplumlarda üstlenmiş oldukları amaçları gerçekleştirmek adına, ÜSİ ağındaki, tüm aktörlerle çeşitli şekilde etkileşimde bulunabilecek bir yapıdadırlar. Dolayısıyla TÜBİTAK'ın sayfasında da belirtilmiş olan aktörlerin yanına, özel sektör'den ayrı olmak koşulu ile yeni bir taraf olan STK'ları eklemek yerinde olacaktır.

7.3.1. Tübitak- Teknoloji ve Yenilik Odaklı Girişimleri Destekleme Programı (Teknogirişim)

TÜBİTAK içinde, Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığının destek programlarından birisi, Teknoloji ve Yenilik Odaklı Girişimleri Destekleme Programı (Teknogirişim)'dir. Türkiye'de, her yıl kurulan binlerce firmanın büyük çoğunluğunun ilk bir yıl içinde, kalanının önemli bir kısmının ise sonraki beş yıl içerisinde kapandığı bilinmektedir. Bu durumun nedenleri arasındaki küçük bir payı; kabul edilebilir, doğal sebepler oluştururken, temel neden işletmelerin iyi planlanmadan kurulması ve iyi işletilmemeleridir. Diğer önemli payı ise teknolojik değişim karşısında ürünlerini ya da kendilerini yenileyemeyen firmalar oluşturmaktadır. Bugün görünen pek çok işyeri veya ürünün, beş yıl önce pazarda olmaması, firmaların ve ürünlerin teknolojik değişime ayak uydurabilmesi zorunluluğuna işaret etmektedir. Ayrıca yapılan uluslararası araştırmalar büyümeye ve ileri teknoloji alanlarına yönelik olmayan bu tür iş kurma

girişimlerinin gelişmekte olan ülke ekonomilerinde durağanlık yarattığını göstermektedir. ÜSİ ile bu oluşum ve sürece ivme kazandırılmak istenmektedir.

Yüksek eğitilmiş (lisans, yüksek lisans veya doktora) kişilerin yenilikçi iş fikirleri, yeterli destek ve ortam sağlanmadığı için katma değeri yüksek girişimlere dönüşmeden yok olmaktadır. Bu durum sahip olunan beyin gücünün, ülke çıkarları için tüm potansiyeli ile kullanılmasına engel teşkil etmekte, Türkiye'deki beyin göçünün başlıca nedenini oluşturmaktadır. Yine yenilikçi firmaların, katma değeri olan girişimlere dönüşmesi, ÜSİ yapılanmaları içinde yapılmaya çalışılmaktadır. Fakat bu yapılırken, üniversitelerin önemli ölçüde prestij kaybettikleri, fikir sahibi öğrenci ve akademisyenlerin ucuz işgücü gibi görülmesi de ayrı ve acı bir gerçektir.

Bu gerçeklerden hareketle girişimcilik olgusunun teknoloji ve yenilik odaklı firmalara yönelmesini ve lisans, yüksek lisans veya doktora düzeyinde eğitilmiş öğrenci ve mezunların bilgi ve araştırmalarını ticari ve katma değeri yüksek ürünlere dönüştürebilmelerini teşvik etmek amacıyla TÜBİTAK, Teknoloji ve Yenilik Odaklı Girişimleri Destekleme Programını (TEKNOGİRİŞİM) kurgulamış ve uygulamaya almıştır.

Program kapsamında, girişimcilerin firmalarını kurmalarının ardından, personel, malzeme, alet/teçhizat/yazılım, seyahat, danışmanlık, hizmet alımı, ofis kira gideri ve ofise ait su, elektrik, ısıtma ve iletişim giderlerinin TÜBİTAK tarafından %75 oranında, en fazla 100.000 YTL ve bir yıl süre ile desteklenmesi öngörülmektedir.

7.4. ÜSİ ve KOBİ' ler (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler)

KOSGEB'in bazı verilerine göre:

- KOBİ'ler imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmelerin %99.9'unu,
- İmalat Sanayindeki istihdamın % 61.1'ini,
- Yaratılan Katma Değerin ise % 27.3'ünü oluşturmaktadır.

(İpekgil Doğan, Marangoz, 2002)

Yukarıdaki oranlar incelendiğinde açıkça görülmektedir ki, KOBİ'lerin sanayi işletmeleri içindeki oranının, yukarıdan aşağıya doğru inildikçe, istihdama ve katma

değer'e paralellik göstermesi gerekirken, oranlarda bir düşüş yaşanmaktadır. Üniversite-sanayi işbirliği ile KOBİ'lerin katma değer'e olan katkısının artırılması hedeflenmektedir. Bu yolla KOBİ'lerdeki istihdam oranı değişmekte, daha kalifiye iş gücü istihdam edilmektedir diyebiliriz. Esas olarak üniversite-sanayi işbirliği'nin temelini oluşturan KOBİ'lerdir. Ülkemiz koşullarında KOBİ'lerin üniversite ile yapacakları işbirliklerinin ne kadar yararlı olacağı da ayrı bir tartışma konusudur. Aslında tüm bunlar dışında, hangi işletmelerin KOBİ'ler kapsamına gireceği de düşündürücüdür. Dünyada hemen her ülkenin bu konudaki kriterleri birbirinden ayrılmaktadır. Türkiye'nin KOBİ olarak gördüğü işletmelerde çalışanların sayısı, Avrupa ve ABD'ye göre oldukça düşüktür. Bu tür irili ufaklı işletmeler genelde mevsimlik, kısa dönemli planlar yapmakta ve ömürleri de o kadar kısa olmaktadır. Bu gerçeklerden yola çıkarsak, ülke refahını geliştirme yolunun, üniversitelerin birincil işlevlerinden olan bilimsel bilgi üretiminin ve akademik merakın temeli olan Ar-Ge faaliyetlerinin özgünlüğünü ve özerkliğini tehlikeye atarak aranması oldukça sakıncalı bir durumdur.

7.5. ÜSİ ve Teknoparklar

Teknoparklar, kurulduğu yöre, bölge ve genel olarak ülkedeki bilgiye dayalı kurumlarının ve işletmelerinin teknoloji alanındaki rekabet edebilirliğini ve yenilikçi niteliğini geliştirmek amacıyla; bilgi ve teknolojinin üniversiteler, araştırma merkezleri, şirketler ve pazarlar arasında dolaşmasını teşvik eden ve kolaylaştıran, innovasyona (yenilik) dayalı şirketlerin kurulmasını ve gelişimini destekleyen, paydaşlarına Ar-Ge çalışmalarında kullanılacak yüksek nitelikli ofis alanları ve destek hizmetleri sunan, profesyonel anlayışla yönetilen organizasyonlardır (Kapusuz, 2004, s.30). Teknoparklarda Ar-Ge faaliyeti yürüten kuruluşlar; sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlarının Ar-Ge birimleri olabileceği gibi bu kuruluşların kurduğu müstakil Ar-Ge şirketleri, bilgi tabanlı şirketler, öğretim üyelerinin kurduğu Ar-Ge şirketleri, genç girişimciler tarafından kurulmuş bilgiye dayalı çalışmaya odaklanmış Ar-Ge şirketleri olabilmektedir.

Teknoparklar, büyüklüğüne, işlevine, yapısına, bulunduğu ülkeye bağlı olarak farklı isimlerle anılmaktadır. Bilim parkı, araştırma parkı, endüstri parkı, teknokent, teknopolis, kullanılan isimlerden bazılarıdır. Türkiye'de, 4691 Teknoloji Geliştirme

Bölgeleri Yasasında, Teknoloji Geliştirme Bölgesi şeklinde tek bir kavram kullanılmaktadır.

Teknoparkların işlevi; ağırlıklı olarak ileri ve yeni teknoloji alanında Ar-Ge çalışmaları yapılarak yeni ürünler ve yeni teknolojiler üretilmesi amaçlanmaktadır. ABD, bilgisayar teknolojisi alanındaki üstünlüğünü dünyada kurulmuş ilk teknopark olan, Silikon Vadisinde geliştirilen ürünler ve teknolojiye borçludur. Fransız sanayisi, oluşturduğu katma değer %24'ünü, ülkedeki çok sayıda teknoparktan sadece Sophia Antipolis teknoparkında yapılan Ar-Ge çalışmalarına borçludur. Teknoparklarda üretilen teknoloji doğrudan ihraç edilebilmektedir. Bugün dünyadaki teknoparkların sayısı 1000'i geçmiştir (www.gosbteknopark.com, <http://www.muhasabenet.net/teknokent%20nedir.html>).

7.5.1. Teknoparkların Doğuşu ve Gelişimi

1950'li yılların sonunda Stanford Üniversitesi **mali zorluktan** dolayı özel sektörle yaptığı işbirliği ile bugünkü Silikon Vadisinin temelini atmıştır. Soğuk savaş dönemi, özellikle ABD'de Ar-Ge projelerinde üniversitelerin rolünü arttırırken, MIT Route 128 gibi pek çok yeni araştırma parkının kurulmasına neden olmuştur. Anglo-Sakson içindeki bu yeni oluşum, yavaş yavaş önce tüm ABD'de son yıllarda da Avrupa ile gelişmekte olan ülkeler'de kendini hissettirmeye başlamıştır (www.erciyesteknopark.com).

1980'li yıllarda Avrupa'da hızla yayılan teknokentler özellikle AB'nin **bölgesel planlama** unsurlarından birisi olarak dikkati çekmiştir. Yaşanan politik ve ekonomik değişimler pazara yönelik, Ar-Ge faaliyetlerini hızlandırmıştır (www.erciyesteknopark.com).

1990'lı yıllarda **girişimcilğe** verilen önem, kuluçka merkezleri gibi yeni açılış gündeme getirmiş, **2000'li** yıllarla birlikte teknolojik rekabetin bir unsuru olmuştur. 1950'li yıllarda ABD'de kurulan Silikon Vadisi ile ortaya çıkan teknoparklar, dünyada üniversite-sanayi işbirliğini sağlama konusundaki en başarılı model olarak öne çıkmıştır (www.erciyesteknopark.com).

Günümüzde, birçok sanayileşmiş ülke, teknoparkları teknolojik ve ekonomik gelişmenin en önemli aracı olarak görmektedir. ABD, İngiltere, Fransa, Japonya, Çin,

Kore, Hindistan, İsrail, Finlandiya gibi birçok ülkede üretim ve hizmet sektörleri ürettikleri katma değer, önemli bölümünü teknoparklar bünyesinde yürütülen Ar-Ge çalışmalarına borçludur.

7.5.2. Teknoparkların Kuruluşu

Teknoparkın kurulması için teknoparkın kuruluşunu sağlayan kurumları temsile yetkili kişilerden oluşacak Kurucu Kurul, KOSGEB'e başvurmalıdır. Kurucu Kurul, Teknoparkın genel amaç ve politikaları ile kurulacağı bölgeyi belirleyerek, bölgedeki insan gücü, hammadde imkanları, mevcut sanayiinin durumu, üniversite sanayi ilişkileri ve pazar durumu, teknoparkın hangi sektörlerde faaliyet göstereceği, niteliği, büyüklüğü ve kurulması için gereken altyapı ve mali portre ile teknoparkın işletme yönetiminin nasıl yapılacağı, mali ilişkileri, tahmini gelir ve giderlerinin nasıl oluşacağını içeren bir rapor ve yönetmelikte yer alan ilgili dokümanlarla birlikte Teknopark kuruluşu için KOSGEB'e müracaat eder (4691 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu).

Hazırlanan rapor, KOSGEB tarafından Teknopark Kurulu'nca incelemeye tabi tutulur. Bu Kurulda Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB, TÜBİTAK, YÖK, TOBB, TTGV, TESK, HM, DTM, TYD, DPT, TPE, İGEME, MPM, TMMOB, SSM, temsilcileri yer almaktadır (4691 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu).

Başvuru, Kurul'ca uygun bulunması halinde T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı - Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğüne intikal ettirilir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından da uygun bulunması halinde Teknopark kuruluş süreci başlar.

Teknopark kuruluş başvurusu ve raporunun Teknopark Kurulu tarafından incelenmesinde;

- Ar-Ge kurumunun ve sanayi varlığının olması veya arazinin Ar-Ge kurumu ve sanayiye yakın olması,
- Hangi konu ve konularda faaliyet gösterileceği, işbirliği yapılacak kuruluşlar, sorumlunun kim ya da kimler olacağı,
- Teknoloji üretebilirliğinin veya geliştirilmesinin mümkün olup olmayacağı, istihdama etkisi, arazinin uygunluğu,

- Sosyal (eğitim, sağlık, sosyal hizmetler) ve teknik (su, kanalizasyon, enerji, ulaşım ve haberleşme) altyapı imkanlarının tamamlanmış olup olmadığı,
- Kalkınma planları ile öngörülen hedeflere uygun; Sanayi ve girişimcinin gelişimine açık; üretim, pazar ve sektör beklentilerinin Teknopark faaliyet dinamizmine pozitif etki yapacak düzeyde olup olmadığı,
- Girişimcilerin gücünün ve işletme leklerinin böyle bir faaliyetin sürdürülebilirliğini etkileyip etkilemeyeceği,
- Güçlü bir finansman desteğinin varlığı, en azından finansman kaynaklarının uygun olup olmadığı,

kriterlerine dikkat edilir. Amaca uygun faaliyetler olup olmadığı konularında olumlu kanaat sahibi olunması halinde başvuru T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün görüşüne sunulur (4691 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu). T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün uygun görüşü ile merkez kurulur.

7.5.3. Teknoparkların Temel Hedefleri ve Sađladđı Faydalar

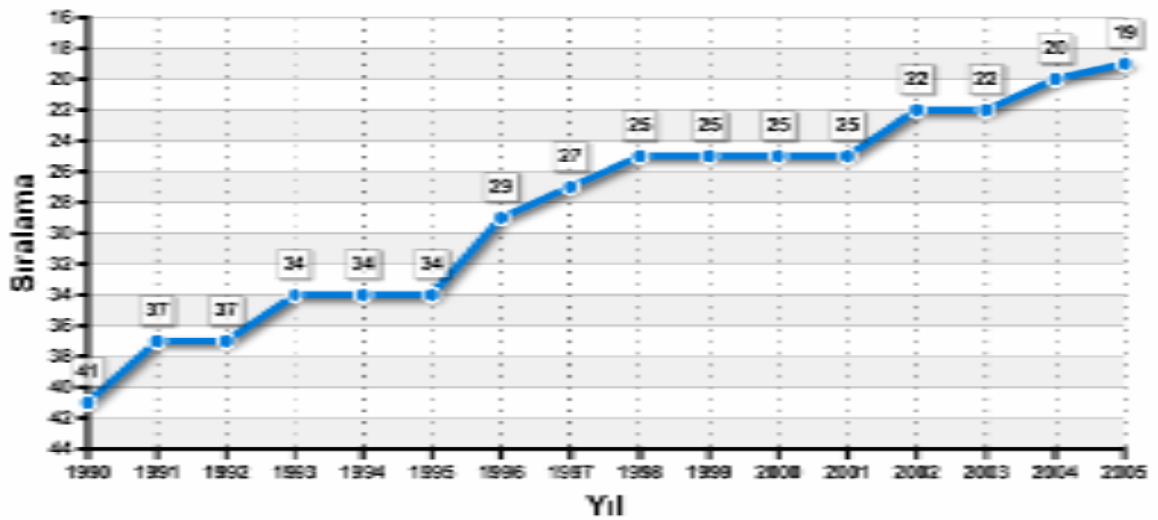
Sİ, Teknoparkların temel hedefleri ve beklenen katkıları arasında yer almaktadır. Teknoparklar:

- Katma değerini yüksek ürün üretmek,
- Teknoloji tabanlı ürün imal etmek,
- Yerel sanayinin Ar-Ge ile modernizasyonu sağlamak,
- Yabancı sermayeyi çekmek,
- Beyin gücünü engellemek,
- Nitelikli işgücü yetiştirmek, gibi amaçlar gütmektedir (Yüksel, 2005, s.10)

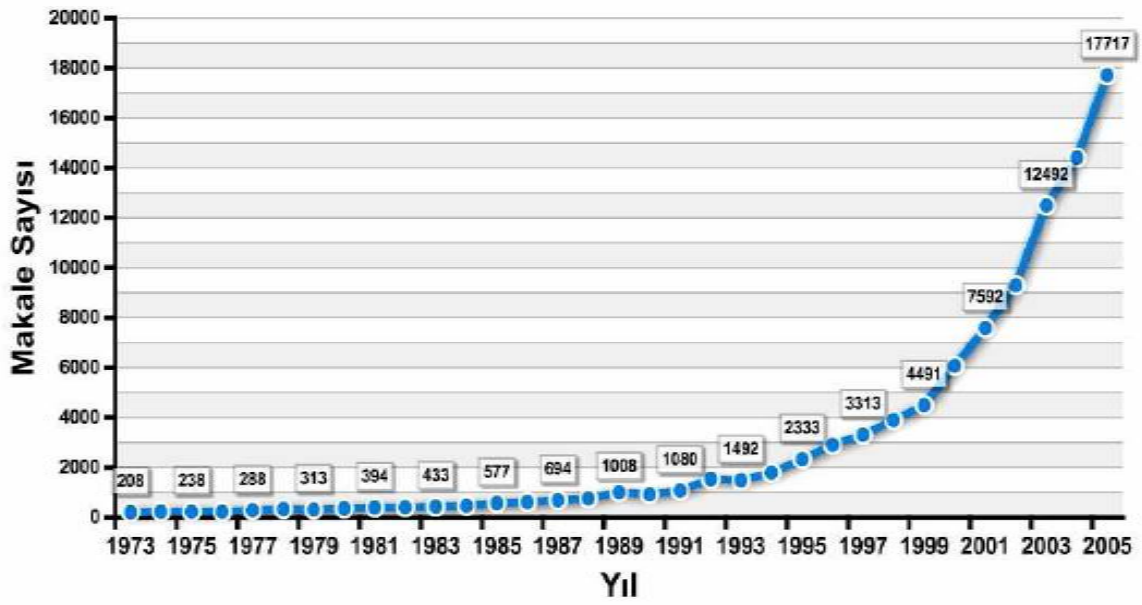
Teknoparklar, retim ve hizmet sektörüne, yeni geliştirilmiş ürünler, yeni ve geliştirilmiş teknolojiler üreterek rekabet gücünü, kalite ve verimliliği arttırmaları konularında önemli destekler sağlamaktadır.

Teknoparklar ile üretim ve hizmet sektörü, kuruluşları Ar-Ge yapmaya, kendi teknolojilerini üretmeye teşvik edilmektedir. Ülkemizde tekstil sektörü çok gelişmiş olmasına rağmen, tekstil teknolojisinin temeli olan tekstil makine sanayiinin yetersizliği nedeniyle, tekstil sektörü piyasalardaki gelişmelerden çok çabuk etkilenen bir sektör olmuştur.

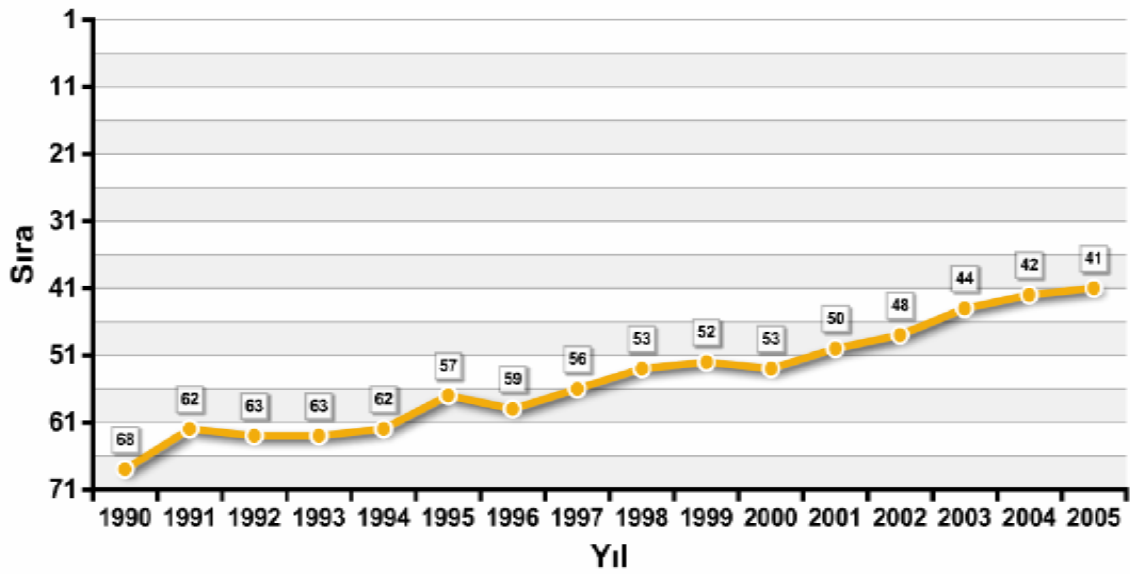
Kimi görüşlere göre, Türkiye üniversitelerinde yapılan bilimsel çalışmalar uluslararası endekslere giren itibarlı dergilerde yer almakta, kütüphane raflarını doldurmakta ancak sanayi ve hizmet sektörüne çok az bir miktarda katma değer girişi sağlamakta ve bu durumun önemli bir kaynak israfına neden olduğu vurgulanmaktadır. Teknoparklar, üniversite ve sanayinin Ar-Ge çalışması yapması konusunda sağladığı desteklerle üniversitelerde yapılan bilimsel çalışmaların teknolojiye dönüştürülmesi, bu çalışmaların üretim ve sanayi sektörleri tarafından ürün ve teknolojiye dönüştürülerek ticarileştirilmesinin, milli ekonomiye önemli katma değer sağlayacağı belirtilmektedir. Bu noktada, Türkiye'nin bilimsel yayın ve makalelerinin dünya'daki sıralamaları ve nüfusa oranlarını vermekte yarar vardır. Aşağıdaki grafiklerde sırasıyla: 1990-2005 arası bilimsel yayın bakımından Türkiye'nin dünya sıralamasındaki yeri (Şekil-13), 1973-2005 arası, Türkiye kaynaklı bilimsel makale sayısı (Şekil-14) ve 1990-2005 arası Türkiye'de milyon kişi başına düşen makale sayısı (Şekil-15) verilecektir. Bu garfikler ayrı ayrı ele alınmaktansa, bir bütün olarak ele alınıp analiz edilecektir:

Şekil-13 : Bilimsel Yayın Sıralaması Bakımından Türkiye'nin Dünya Sıralamasındaki Yeri (ISI Veritabanı- <http://www.tubitak.gov.tr/istatistikler>).

Şekil-14 : Türkiye Kaynaklı Bilimsel Makale Sayısı (ISI Veritabanı <http://www.tubitak.gov.tr/istatistikler>).

Şekil-15 : Türkiye’de Milyon Kişi Başına Düşen Makale Sayısı (ISI Veritabanı-<http://www.tubitak.gov.tr/istatistikler>).

Yukarıdaki grafikler incelendiğinde, Türkiye’nin, bilimsel yayın bakımından dünya sıralamasında (Şekil-13); 1990’da 41. sıradayken 2005’te 19. sıraya yükselmesi, Türkiye kaynaklı bilimsel makale sayısının (Şekil-14); 1973’te 208’deyken 1989’da 1008’e ve özellikle de hızlı bir artışla 2005’te 17717’ye ulaşması, son olarak da,

Türkiye'nin milyon kişi başına düşen makale sayısı sıralamasında (Şekil-15); 1990'da 68. sıradayken 2005'te 41. sıraya yükselmesinin, 1990'lı yıllarda ÜSİ'nin ABD ve Avrupa'da gelişme ve Türkiye'de ise oluşumun yerleştirilmesi için gerekli girişimlerin başlamış olduğu bir döneme rastlaması gerçekten dikkat çekicidir. Daha önce de değinildiği gibi, acaba üniversitelerin, sanayi (piyasa) ile yakınlaşmaları gerçektende bilimsel ve akademik değerlere zarar vermiyor mu? Burada unutulmaması gereken, yaşanan bu olumlu gelişmelerin yapay, geçici ve kısa vadeli pozitif çıktılar oldukları, buna karşılık tedbirlerin alınmaması ve doğru bir yapılanmanın sağlanmamasıyla, olumsuz çıktılarının ve akademik değerleri aşındırıcı yönün ortaya çıkmasının kendini uzun vadede göstereceği gerçeğidir.

Birçok gelişmiş ülke katma değeri düşük olan tekstil, makine imalat, otomotiv yedek parça, döküm vb. sanayileri geliştirmekte olan ülkelere bırakarak katma değeri yüksek olan ürünleri üretmeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle, Teknoparkların, Türkiye'de katma değeri yüksek olan ileri teknoloji ürünlerinin geliştirilmesi ve üretimi açısından önemli bir yönlendirme ve destek aracı olarak görev yapacağı düşünülmektedir.

Yukarıda açıklanan, ülke refahını arttırmada önemli bir yere sahip olan teknoparkların üniversitelerle olan ilişkilerine atfen çok sayıda eleştiri de mevcuttur. Üniversitelerin göbeğinde kurulan ve temelinde Ar-Ge faaliyetleri bulunan Teknoparkların bazı hedefleri belirtildi. Teknoparklar kuruluş yasaları da incelendiğinden de görülecektir ki, piyasa bileşenleri (sanayi,sanayici) ve piyasaya hizmet edecek akademik camia için, hertür kolaylık sağlanmış ve özendiriciler kullanılmıştır. Ortalama 5 yıllık vergi muafiyeti bunlardan sadece bir tanesidir. Yukarıda belirtilen ÜSAMP modeli de bu tabloya eklenirse, üniversitelerin, bir yandan devletin merkezi hiyerarşisine ve baskısına diğer yandan kendi yerleşkesi içinde bulunan bu tür yapılanmalara karşı çetin bir özerklik mücadelesi vermesi kaçınılmaz ve bir o kadar da zor gibi görünmektedir.

Yukarıda bazı verilere dayanılarak yapılan açıklamalarla, Teknoparklar bünyesinde gerçekleştirilen Ar-Ge faaliyetleriyle ne tür yararlar sağlanabileceği ve akademik camia üzerinde ne tür sakıncaların, zararların oluşabileceği, kısaca vurgulanmaya çalışıldı. Şimdi de 25 Şubat 2006 tarihinde, Uluslararası Bilim Parkları Birliğinin (IASP- International Association of Science Parks) dünya çapındaki tüm

teknoparkları (Bilim Parkları) kapsayıcı nitelikte olan ve teknoparkların yönetim birimleri tarafından cevaplanan, 20 sorudan oluşan ve sonucunda Bilim ve Teknoloji Parklarının (BTP), kuruluşlarından bugüne olan gelişim ve genişlemeleri, üniversite kampüslerine ve şehirlere göre konumları, mülkiyet durumları ve buna benzer birçok konu hakkında önemli verilerin çıkarıldığı anket çalışması kısaca incelenecektir.

Yapılan bu araştırmaya göre, BTP'lerin kuruluşlarıyla ilgili; 1970'li yıllarda herhangi bir artış gözlemlenmezken, 1980'li özellikle de 1980'in ikinci yarısında önemli bir sıçrama yaşanmış, Bilim ve Teknoloji Parkları'ndaki artış %23.38'i bulmuştur. XXI. Yüzyılı yaklaştıkça oran düşmüş, 1990'lı yılların ikinci yarısından 2006 yılına kadar olan periodda ise tekrar bir artış göstererek, 2006 yılında %26 olan en yüksek orana kavuşmuştur. BTP'lerin %78'lik bir oranı kuruluşlarından sonra genişlediklerini belirtmişlerdir. Kentlere göre konumları sorulduğunda, %66'lık bir kısmının kent sınırları içinde yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bölgesel anlamda ise karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır; Afrikadaki BTP'lerin %100'ü, Asya bölgesindekilerin %62.50'si, Avrupa'dakilerin %72.55'i, Latin Amerika'dakilerin %50'si, Kuzey Amerika'dakilerin %25'i ve son olarak Batı Asya'dakilerin %33.33'ü kent sınırları içinde kurulmuşlardır. BTP'ler, bu alanda önemli bir yere sahip olan ABD'de diğer bölgelere göre daha az kent içinde kurulmuşlardır. Buna karşılık kent içinde olmamakla birlikte kente pek de uzak kalmamışlardır. BTP'lerin, üniversite kampüslerinin içinde veya kampüse bitişik bir yerde yer alıp almadıklarına göre durumları incelendiğinde ise; % 36 bir oranın kampüs içinde ya da ona bitişik bir yerde yer aldığı, %8'lik bir oranın üniversite kampüsü içinde olmamakla birlikte üniversitenin arazisi üzerinde yer aldığı, %53'lük bir oranın ise üniversite kampüsü dışında ve üniversiteye ait olmayan herhangi bir yerde yer aldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Tüm bunlara rağmen BTP'lerin 50 km'lik çap içinde 5 üniversiteyi barındırdıkları da ortaya çıkmıştır.

Üniversitelerle BTP'ler çeşitli yollarla ve çeşitli derecelerle aralarında ilişki ve etkileşimde bulunmaktadır. Alt yapı olanaklarının paylaşımı bunların başında gelmektedir. % 54'lük bir oran çoğu altyapı olanaklarını üniversitelerle paylaştıklarını belirtmişlerdir. %72'lik bir oran ise, üniversite Ar-Ge birim ve gruplarını bünyelerinde barındırdıklarını belirtmişlerdir. BTP'lerin kapladıkları alanlar bakımından şu şekilde bir sonuç çıkmıştır: "Surface Area", BTP'lerin işgal ettikleri gelişmiş ve düzenlenmiş alanların tümüdür. Bu alanlar, gelecekte kurulacak olan binalar için parselleri ve ihtiyaç durumunda altyapı alanlarını, yeşil ve park alanlarını içermektedir. Dünya çapındaki

BTP'lerin %40'ı nispeten küçük alanlara sahiptirler. (200.000 metrekareden daha az...), diğer taraftan, %29'u 600.000 metrekare'den daha fazla bunun içindeki %19'luk bir oran ise 1.000.000 metrekare'den daha fazla bir alana sahiptir.

BTP'lerin bünyelerindeki bileşenler araştırma sonuçlarına göre şu şekilde sıralanabilir:

- Kuluçka birimleri %88'lik,
- Teknoloji merkezleri (Ar-Ge birimleri) %83'lük,
- Kuluçka merkezleri ve ileriki dönem iş alanları için muhafaza edilen alan %26'lık, bir oranı oluşturmaktadır.

Mülkiyet konusu ele alındığında karşımıza üçlü bir ayrım çıkmaktadır. Bunlar; kamu, özel ve karma mülkiyettir. BTP'lerin %40'lık kısmı kamu organlarına ait olmakla birlikte, kamu mülkiyeti içindeki ana aktör yerel yönetimler ve merkezi yönetimin taşra uzantılarıdır. Dünya çapında %25'lik oran yerel yönetimlere, %21'lik bir oran bölgesel yönetimlere ve %18'lik bir oranda mülkiyetin paylaşımı açısından merkezi yönetime aittir. Özel mülkiyetli BTP'lerin %70'lik bir kısmı özel şirket ve yatırımcılara aittir. Kamu ve özel mülkiyeti de kapsayacak *karma mülkiyet* oranları incelendiğinde, sonuç itibarıyla: %61'lik oranla kamu mülkiyeti, %33 olan özel sektör mülkiyetinden daha büyük oranla kendini göstermiştir.

7.5.4. Kuluçka Merkezleri ve Teknoparklar

İlk aşama merkezleri diğer adıyla kuluçka merkezleri genellikle teknoparkların bünyesinde bulunan kuruluşlardır. Bu merkezler teknoparklardan bağımsız olarak da kurulabilmektedirler. **1997 yılında Türkiye'de bulunan bütün kuruluşlar ilk aşama merkezi olarak kurulmuşlardır** (Atik, 2002, s.18).

İlk aşama merkezlerinin amaçları, teknolojiye dayalı firmaların kuruluşunu hızlandırmak, teknik teşebbüsleri teşvik etmek, teknolojiye dayalı yeni teşebbüslerin yaşama ve büyüme oranlarını yükseltmek, sürekli ve kalifiye işler yaratarak ekonominin gelişmesine yardımcı olmak, teknolojik gelişmelerin hükümet tarafından teşvikinde odak noktası olan kaynakların etkin kullanımına yardımcı olmaktır.

İlk aşama merkezleri, yeni ve/veya gelişen firmalara;

- Yönetim, teknik ve mali konularda danışmanlık hizmetlerinin verildiği,
- Yerleşim alanlarının ihtiyaca uyarlanabilen ve esnek olduğu,
- Ortak telefon, sekreterlik, telefax, kafeterya, toplantı ve konferans salonları gibi hizmetlerin müştereken sağlandığı,
- Kirası ucuz olan, ortamlardır.

İlk aşama merkezleri yeni girişimlerin başarı oranını önemli ölçüde arttırmaktadır. ABD'de ilk aşama merkezlerinde faaliyete geçen şirketlerde başarı oranı %80 olurken, ilk aşama merkezinin dışında faaliyete geçen şirketlerde başarı oranı %45'dir. Ayrıca bu merkezler içinde doğup büyüyen şirketlerin daha sonra kendilerine teknopark içinde daha büyük bir yer edinerek bir teknopark şirketi haline gelip, ekonomik güç dağılımı üzerinde etkili olma fırsatları da mevcuttur (www.internetdergisi.com/dosyalar/dosya/119/TEKNOPARK).

Teknoparklar ve ilk aşama merkezleri iç içe çalışmakta, ilk aşama merkezleri yeni doğan şirketleri besleyen, üniversite ve araştırma merkezi bağlantılı teknoparklar ise büyüyen şirketleri destekleyen ortamlar yaratmaktadır. Hem yeni doğan hem de büyüyen şirketlere hizmet sunmak teknoparkların da menfaatine uygundur, çünkü şirketler, ilk aşama merkezi sayesinde büyüyebilir ve teknopark içinde faydalı büyüyen şirketler haline gelebilirler. Bir açıdan teknopark, kiracıların finansman, personel veya eğitim gibi belirli ihtiyaçlarını karşılayabilecek kaynakları azami düzeye yükselten büyük bir ilk aşama merkezine benzetilebilir.

Bu tür bir yapılanmaya ev sahipliği yapan kampüs, benzeri bir ortam yaratarak çalışanları işlerinde daha verimli kılar ve daha çok tatmin eder; bu da personel devrini azaltır ve şirketin üstün özelliklere sahip personel bulmasını kolaylaştırır. Çoğu durumlarda arazi üniversiteye ait olduğu için, tesisler ve arazi satılmaz, kiraya verilir. Bu, parkta istikrarlı koşulların yaratılmasına katkıda bulunur ve arazi veya tesis için yatırım yapılmasının önüne geçerek, işletmeler açısından da yararlı bir durum oluşturur.

İlk aşama merkezlerinin kuruluşundan büyümesi sürecine kadar olan zaman diliminde mevcut tüm kaynaklara en güvenilir ve hızlı şekilde ulaşması hayati önem taşımaktadır. Teknoparkların kaynaklara ulaşım konusunda sağlamış olduğu bu kritik

avantaj, ilk aşama merkezlerinin ayakta durabilmeleri ve büyüebilmeleri için bulunmaz bir fırsattır.

İlişkili üniversite veya araştırma merkezi aracılığıyla sağlanan teknik ve yönetsel destek, bir teknoparkın en önemli katma değeridir.

Üniversitelerin teknopark kiracısı şirketlere sunabildikleri kaynaklar, önceki bölümlerde de değinildiği gibi akademik değerler ve üniversite bileşenleri için sakıncalı durumların sebeplerini oluşturmaktadır. Bunlar:

- Lisans ve lisansüstü öğrencileriyle ilişki kurma olanağı,
- İyi eğitim görmüş mezunlara erişme olanağı,
- Üniversitenin araştırma ekipman ve imkanlarına erişim,
- Üniversitenin sosyal ve kültürel etkinlik tesislerine erişim,
- Kütüphanelere erişim,
- Danışma hizmetlerinden yararlanma,
- Teknopark çalışanları için üniversitede ek öğretim üyeliği olanağı,
- Ortak araştırma projelerine katılım veya araştırmayı üniversitede finanse etmek,

Sağlanan tüm bu kaynaklar, zamanla sanayinin güdümünde şekillenmeye başlayabilir ve sanayinin üniversiteler üzerindeki denetimleri yıkıcı sonuçlar doğurabilir.

Deneyimli bir teknopark yöneticisi, pek çok farklı kaynağın zengin uzmanlık ve desteğini toplayabilir. Bunları ayakta kalmaya ve büyümeye çalışan yeni kurulmuş şirketlerin istifadesine sunabilir. Teknopark yöneticilerinin, kiracı şirketler, üniversiteler ve başka dış kaynaklar arasında aşağıdaki yollarla bir köprü işlevi gördüğü söylenebilir (www.internetdergisi.com/dosyalar/dosya/119/TEKNOPARK):

- Yeni şirketler için yönetici kadrolar bulmak ve istihdam etmek,
- Finansör veya yatırımcılar bulmak,
- Hükümet satın alma programlarına erişim imkanı sunmak,
- Ortak veya finanse edilen araştırma projeleri için üniversiteyle daha yakın ilişkileri teşvik etmek,

- Danışma hizmeti olanakları sunmak,

Teknoparklar, kiracılarının başarısında doğrudan paya sahiptirler ve herhangi bir sorun çıktığında kiracılarına yardımcı olmaktan sorumludurlar. Teknoparklar, pazar alanı olarak, teknoloji ve araştırmayı seçmekle son derece değişken özel bir pazara girdiklerini bilirler. Yeni, büyüyen şirketler sıklıkla aylık nakit akışlarına göre krize girer, yaşar yada ölürler. Şirketin nakit akışının azaldığı aylarda, park kirayı almayabilir. Park yönetimi için önemli olan, eksi nakit akışının geçici olup olmadığı ve gelecekteki nakit akışı için, o şirkette risk almayı haklı çıkartabilecek kadar yeterince sağlam bir temel var olup olmadığıdır. Anlaşıldığı üzere, tüm bu yapılanmalarla katma değeri ve rekabet gücü yüksek, pazarlanabilir bilgilerin üretilmesi, yeni merkezlerin kuruluş maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle, üniversiteler içinde gerçekleştirilmektedir. Üniversitelerin bu duruma hazır olup olmadıkları farklı ve düşünülmemeyen bir konudur.

7.6. Bölgesel İnovasyon Sistemleri

İnovasyon, yeniyi yaratmak için eskiyi tahrip ederek yeni ürünler, üretim işlemleri, hizmet ve organizasyonların araştırılması, bulunması, denenmesi, geliştirilmesi, izlenmesi ve benimsenmesidir (Durgut, 2003).

OECD tanımına göre; bir fikri, ürün, hizmet, imalat, dağıtım yöntemi, yeni toplumsal hizmete dönüştürebilme, pazarlanabilir kılma olarak tanımlanmaktadır. Ulusal İnovasyon sisteminin temel taşı devlet ve dolaylı olarak hükümetler'dir. İnovasyon sistemleri ile bilimsel bilgi, inovativ ürünlere dönüşmekte ve bu süreç hızlanmaktadır. İnovasyon sistemleri ÜSİ'de köprü görevi yapmaktadır (Arıkan, 2003).

İnovasyonun üç türü mevcuttur. Bunlar yenilikçinin yeteneklerini artıran, kuruluşun rekabetçi konumunu güçlendiren, ürün veya üretim işlemine yapılan küçük geliştirmelerden oluşan **artımsal inovasyonlar**; yenilikçinin yeteneklerini tahrip edip, teknolojilerin modasını değiştiren, kuruluşların kapanmasına neden olabilen, sanayiinin niteliğini değiştiren **radikal inovasyonlar**; ve sanayileri tahrip eden, toplumsal değişikliklere neden olan yeni, başka inovasyonlara yol açan temel etkili **dönüşümcü inovasyonlardır** (Durgut, Cemil, Aksoy, Göker, 2003).

İnovasyonun üç temel kategorisi vardır. Bunlar; teknolojik ürün inovasyonları, teknolojik süreç inovasyonları ve organizasyonel inovasyondur (Durgut ve diğerleri, 2003, s.27).

Ulusal İnovasyon Sistemi (ULİS), ulusal ekonomide yeni ürünlerin yayını ve tanımını, süreçleri ve sistemleri etkileyen bütün kurumsal ve yapısal faktörleri içeren bir sistemdir. Bu tanım üretim faaliyetlerinin yan bir ürünü olarak öğrenmeyi etkileyen ekonomik yapı ve kurumsal düzenin bütün yön ve bölümlerini içerir (Lundvall ve Freeman, 1992'den Aktaran Mente, 2004, s.7).

Ulusal İnovasyon Sistemi Kurumları, genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Özel ve kamu Ar-Ge laboratuvarları,
- Kalite kontrol ve test birimleri,
- Patent ve ulusal standart enstitüleri,
- *Bilim parkları, yayınlar, kütüphaneler ve üniversiteler,*
- Öğretim sistemi ve sınai eğitim sistemi,
- Bakanlıklar, ulusal araştırma konseyleri'dir. Bu kapsama daha bir çok kurum ÜSİ'nin gelişmesine paralel olarak sıralanabilir. Ama konuyla ilgili bu kadar örneklendirme yeterli bulunmaktadır.

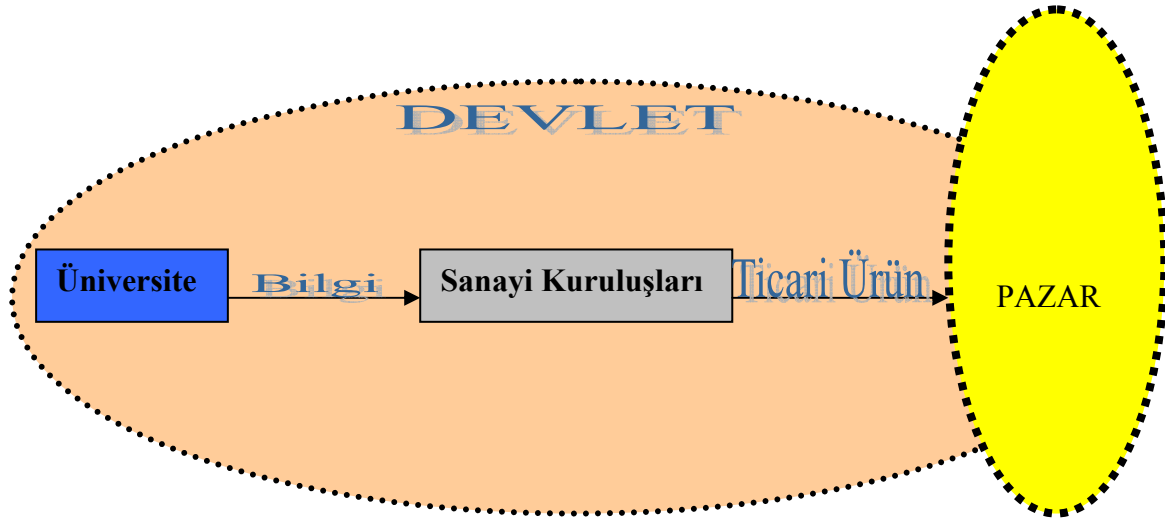
ULİS'in amacı; ulusların etkili Ar-Ge yönetim programları yapmasına olanak sağlamak, etkin öğrenme ve eğitim süreçleri sağlamak ve yeni inovatif ürün ve süreçleri üretmek, geliştirmek ve tasarlamaktır (Göktepe, 2002, s.26).

ULİS'in iki ana unsuru bulunmaktadır. Bunlar; üretim sisteminin yapısı ve genel kurumsal düzendir. Üretim sisteminin yapısı yatay ve dikey olarak üretim faaliyetlerinin sanayi sistemi ile nasıl bağlantılı olduğunu tanımlar. Kurumsal düzen ise firma, üniversite vb. resmi organizasyonlardan oluşan kurumlar ile kurallar, normlar, gelenekler, gibi resmi olmayan kurumları kapsar (Lundvall1992'den akataran Mente, 2004, s.10).

Her toplumun ULİS'i kendi **iç dinamiklerine** göre farklılıklar gösterir. Süreç boyu belirsizlikler, toplumun bilinç seviyesi, teknolojik, hukuki ve yapısal durum, üniversite, araştırma kurumu, firma, devlet yönetim şekli, toplumsal kültür, ekonomik ve sosyal kaygılar, devlet ve devlet dışı aktörlerin yaklaşımları, politika amaçlarının

seçimi, uygulama süreci, değişimi uyarlama başarısı, finansal inovasyon politikaları, askeri ve sivil hedefler vb. unsurlar ULİS'i belirleyen önemli kavramlardır (Göktepe, 2002, s.29).

ÜSİ bağlamında İnovasyon sistemleri aşağıda Şekil-16'daki taraflar arasında gerçekleşmektedir:

Şekil-16 : ÜSİ, İnovasyon Sistemleri ve İlgili Taraflar.

İnovasyon süreci olarak tanımlanan bu süreç, aslında, bilginin ekonomik bir faydaya dönüştürülmesini ifade etmektedir. Bu süreçte yer alan taraflar ve işlevleri aşağıda verilmiştir:

Üniversite; Bilgiyi üretecek, bunun için gerekli araştırmaları yapacak,

Sanayi; Bunu ticari bir ürüne dönüştürecek,

Devlet; Bu iki ayrı unsurun, beklenen işlevleri yerine getirebilecek düzeyde geliştirilebilmesi ve inovasyon sürecinin doğası gereği, sistemsal bir bütünlük içinde çalıştırılabilmesi için gerekli önlemleri alacaktır. Ayrıca, serbest pazar güçlerinin, bilimsel ve teknolojik ilerleme için gerekli sermayeyi gerektiği düzeyde sağlayamadıkları durumlarda ortaya çıkan Ar-Ge alanındaki yatırım ve faaliyet açığını, devlet, kuracağı kamu araştırma kurumları ya da kamu finansmanı ile kapatacaktır.

SONUÇ

Üniversite Yönetimi, hem idari, hem de mali yönden yeni yönetim sistemleriyle yüz yüze gelmiştir. Devletin yavaş yavaş üniversitelerden elini çekmeye başlamasıyla, denkleme yeni aktörler katılmaktadır. Sanayi kuruluşları bu aktörlerin başında gelmektedir. Sanayi ve devlet gücü yeni bir dengeye oturmakta; hükümetler üniversitelerin doğrudan yönetiminden çekilmektedirler. Üniversitelerin, tabii kaynak akışına güvenemedikleri, mali kaynaklara ulaşmanın ön şartı olan kriterleri sağlamak üzere daha çok gayret gösterdikleri, aynı zamanda pazarda kendi pozisyonlarını güçlendirmek zorunda kaldıkları gözlenmektedir. Mali bağımlılık ile birlikte yönetimin paylaşılmaya başlanması ve yönetim kademelerine dışardan aktörlerin katılması akademik camia'yı, sürecin bir parçası olmak ya da sürece karşı değerleri korumak için dimdik ayakta durmak gibi bir seçime itmektedir. Bu noktada, akademik camia'yı düşündüren, rektör, senato, üniversite yönetim kurulu gibi makam ve kurulların yetkilerinin sınırlandırılmasından ve oradaki temsil sorunundan ziyade bu sınırlamaların üniversitelerin kuruluş amaçları olan bilimsel bilginin özgürce üretilmesi, öğretilmesi ve dağıtılması işlevlerini aşındıracak olmasıdır.

Bu bağlamda ortaya çıkan ve çözülmesi gereken iki temel sorun vardır. Bunlardan birincisi, üniversitenin dışında olmakla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde kendini her alanda hissettiren devlet aygıtı ve sanayi kuruluşlarının karşılıklı ilişkileri ve buna bağlı olarak üniversiteler üzerinde olan konumlarında meydana gelen değişiklikler, ikincisi ise üniversitelerin temel bileşenleri olan akademik camia'nın içinde bulunduğu durumdur.

Birinci sorun, Habermas'a göre; üniversitelerin sanayinin güdümüne girmesinin sebebi, bilimsel bilginin özünü yitirmiş olması değildir. Habermas'a göre sebep, pazar dinamiklerini frenleyecek, denetleyecek herhangi bir politik çerçevenin bulunmayışıdır. Artık devletler, kaynak sağlayıcılık yönündeki işlevlerini yitirmekte ve üniversiteler üzerindeki düzenleyici niteliklerinden sanayi kuruluşları lehine vazgeçmektedirler. Devletler, üniversitelere kaynak sağlamaktan çekilmekle birlikte, üniversitelerin sanayile işbirliğine gitmeleri için gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Durum böyle olunca sanayi (piyasa), dizginlenememektedir.

İkinci sorun, ikiye bölünmüş ve ikilem arasında kalmış akademik camia'nın, mevcut süreçte nasıl davranacakları konusunda ortak bir kaniya ulaşamamalarıdır. Akademik camianın bir tarafı; devletin merkezileşmiş yapısını kendine engel görmektedir. Bu taraf, çıkış yolu olarak, kaynak yaratma bağlamında özel sektör-sermaye'ye yönelmektedir. Bu yöneliş, akademik camiayı, kişisel çıkarlarını maksimize etme peşinde koşan, kadro, mevki, makam sevdalısı bilim insanları haline getirmektedir. Akademik camianın ikinci tarafı; tüm olanlara rağmen, profesyonel adanmışlık duygusuyla hareket eden, bilimin ve evrensel olanın önceliklerini gözetan bilim insanlarıdır. Yaşanan ikilem; kaynak sağlayıcı olarak, bir tarafta sanayi (piyasa), diğer tarafta artık kaynak sağlayıcılıktan elini çekmeye başlayan devlet. Bu sürece teslim olmuş veya mücadele ederek ayakta kalmaya çalışan akademik camia.

Karar mekanizmaları, üniversitelerin en başta kuruluş amaçları ışığında hareket etmelidir. Üniversiteler, her tür, gerek ulusal gerek uluslararası siyasal örgüt, çıkar, politika, güdü ve sermaye dışında tutulmalıdır. Karar mekanizmaları, dış aktörlere karşı göreceli bir kavram olan özerklik zırhını güçlendirmelidir. İdari-mali konularda sıkıntılı yapılanmalardan ziyade geliştirmeye, var olan sorunları çözmeye yönelik yapılanmalar önermeli ya da oluşturmmalıdır. Eğer devlet ÜSİ'yi gerçekleştirecekse, mevcut ya da olası işbirlikleri bağlamında üniversitenin (bilimsel kaygılarla üretilenin) yanında olmalıdır. Devlet, ÜSİ sürecinde, üniversitelerin öz yapılarını aşındırıcı düzenlemelere ve aktörlere yol vermemelidir. Karar mekanizmaları, tüm bu düşünce silsilesinin tüm akademik camia'ya hakim olmasını ve bu yönde davranmalarını sağlamalıdır. Bu nedenle, akademik camia'nın pozisyonlarında ufak rötuşlar yaparak kendi devinimi içinde bu bilince kavuşmalarını sağlamalıdır.

Sonuç olarak, eğitim ve öğretimin her aşamasında olması gerektiği gibi yüksek öğretimin de, kaynağı hangi kurum ya da kişiler olursa olsun, ekonominin hizmetine ve emrine sokulmaması gerekmektedir. Ekonomik varlık ve olanaklar, eğitim ve öğretimde evrensel ve sosyal sorumluluk ve duyarlılık gözardı edilmeksizin, tüm paydaşlar tarafından belirlenmiş amaçlara ve önceliklere ulaşmada bir araç olarak kullanılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, varlığın ve sürekliliğin temeli bilimsel gerçeklere riayet etmekten geçer. Bilimi, daha geniş anlamda eğitim, öğretim ve araştırmayı ana ilkelerinden saptırarak özerklik çerçevesi içine yeni kavramların ve aktörlerin girmesiyle, istikrara kavuşmak imkansızlaşırken, artık farklı boyutta kendini gösteren sömürü düzenine mahkum olmak hiç de şaşılacak bir son olmaz.

KAYNAKÇA

- Alışkan, M. (2004), “**Yüksek Öğretim Mevzuatı**“,Yaylım Yayıncılık, İstanbul.
- Aktan, C.C. (2003), “**Özlenen Üniversite/ Yaşanan Üniversite**”, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Aktan, C.C. (2007), "**Yüksek Öğretimde Değişim: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar**", Yaşar Üniversitesi Yayını, Ankara.
- Aktay, Y. (2003), “**Üniversiteden Multiversiteye Taşra-Merkez Diyalektiği**”, Toplum ve Bilim, Sayı-97, Birikim Yay., Ankara, s. 93-123.
- Arıkan, C. (2003), “**Ulusal İnovasyon Sistemi**”,< http://www.bilisimsurasi.org.tr/arge/docs/AYK_TBTP_1993-2003_Uyg_Durumu2.doc>
- Atanur Başkan, G. (2001), “**Türkiye’de Yüksek Öğretimin Gelişimi**”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı , Ankara.
- Ateş, T. (2007), “**Üniversitelerimiz ve Demokrasi**”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Atik, H. (2002), “**Üniversite-Sanayi İşbirliği; Avrupa Birliği ve Türkiye Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi.
- Avcı Sarıçiçek, H. (Ekim-2005), Teknoparklarda Başarı Ölçütleri, II. Teknoparklar Zirvesi “**Uluslararası Projelere Açılımda Teknoparklar Arası İşbirliği**“ Bildiriler Kitabı, Mavi Basımevi , Lefkoşa(KKTC).
- Berry, A. (1996), “**Bilimin Arka Yüzü**“, (çev. Levent Aysever), TÜBİTAK yay., Ankara.
- Bok, D. (2007), “**Piyasa Ortamında Üniversiteler**”, (çev. Barış Yıldırım), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bookchin, M. (1999), “**Kentsiz Kentleşme-Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü**”, (çev. Burak Özyalçın), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Demir, A. (1996), “**Uluslararası Belgelerde Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliğine İlişkin Ortak Ölçütler**”, II. Üniversite Kurultayı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, s.53-73.

Doğramacı, İ. (2000). “**Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi (Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bakış)**”, Meteksan Yayınları, Ankara.

Durgut, M. – Cemil, A.- Aksoy M. – Göker, A. (2003), “**Ulusal İnovasyon Sistemi Kavramsal Çerçeve, Türkiye İncelemesi Ve Ülke Örnekleri**”, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul.

Etzkowitz, H. – Leydersdorf, L., “**The Triple Helix Of University-Industry-Goverment Relations**”, Cassel Academic London.

Erdem, A. R. (2003), “**Dünyadaki Yükseköğretimin Değişimi**”, Denizli.

Erdem, A. R. (2004), “Türkiye’de Yükseköğretimin Değişimi”, Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, <www.universite-toplum.org.>

Ergur, A. (2003), “**Üniversitenin Pazarla Bütünleşmesi Sürecinde Akademik Dünyanın Dönüşümü**”, Toplum ve Bilim, Sayı-97, Birikim Yay., Ankara, s.183-217.

Erkan, H. (1993), “**Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**“,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Evans, G. R. (2007), “**Akademisyenler ve Gerçek Dünya**”, (çev. Ebru Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Gambetti, Z.- Gökçen G.- Zırhlı, S.,”**Kamu Yönetimi Reformuna Doğru**”, Radikal, 07/03 / 2004.

Gökçora, H. İ. (Haziran-2005), “**TÜBİTAK- 2005: Türk Bilmi İnsanları Nerede?**”, Bilim,Eğitim ve Düşünce Dergisi, Cilt 5,Sayı 2, <www.universite-toplum.org.>

Göker, A. (2003), “**Onuncu Yılında Türk Bilim ve Teknoloji Politikası:1993-2003, 3 şubat 1993 Günü Yapılan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Toplantısında Alınan Kararlar ve Uygulama Sonuçları**”,<Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.TBTP_1993-2003_ Uyg_Durumu2 .doc>

Göktepe, D. (2002), “**Triple Helix Model And The İsraili MAGNET Program: A Comparative Approach to National Innovation Programs with İmplications for Turkey**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara ,ODTÜ.

Gürüz, K. (1992), “**Batı Üniversitelerinin Tarihi Gelişimi, Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**”, Başbakanlık Yayınları, Ankara.

İşıklı, A. (Eylül-2002), “**Bilime ve Üniversiteye Karşı Küresel Saldırı**”, Bilim,Eğitim ve Düşünce Dergisi, Cilt 2,Sayı 3,< www.universite-toplum.org.>

İnelmen, E. (1995), “**Üniversite- Sanayi İşbirliğinin Sağlanmasında Devlet ve Vakıfların Bütünleştirici İşlevleri**”, II. Üniversite Kurultayı, Sarmal Yayınevi İstanbul, s.323-328.

İpekgil Doğan, Ö., Marangoz, M. (2002), “**Kobi’lerin Dış Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri ve Bir Uygulama**”, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/nisan2002/kobi.htm>>

Karamete, F. (2001), “**Önlisans Düzeyindeki Okullarda Üniversite Sanayi İşbirliği ve Yerel Bazda Uygulamaya İlişkin Bir Model Önerisi**”, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi.

Kapusuz, İ. (2003), “**Üniversite-Sanayi İşbirliği ve Bilgi Transfer Sürecinin Kurumsallaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma**”, Yüksek Lisans Tezi, Gebze, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü.

Korkut, H. (2001). “**Sorgulanan Yükseköğretim**”, Nobel Yayınları, Ankara.

Küçükçirkin, M. (1990), “**Üniversite –Sanayi İşbirliği- Ülke Sanayii ve Ekonomisi Açısından Önemi**”, TOBB Yayınları, Ankara.

Metne, A. (2004), “**Üniversite-Sanayi-Devlet İşbirliği Çerçevesinde TSK Tedarik Sistemi: K.K. Teknik ve Proje Yönetim Daire Başkanlığı-ODTÜ-ASELSAN Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Kara Harp Okulu.

Marginson, S. - Considine, M. (2000), “**Power, Governence and Reinnetion in Austrralia,**

Ortaş, İ. (Mart-2003), “**Milli Eğitim Bakanı’na Yeni Yüksek Öğretim Yasası Taslağı Konusunda Açık Mektup**”, Bilim,Eğitim ve Düşünce Dergisi, Cilt 3,Sayı 1, <www.universite-toplum.org.>

Ortaş, İ. (Mart-2004), “**Üniversite Özerkliği Nedir?**”, Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, <www.universite-toplum.org.>

Öztoprak Sağır, M. (2003) , “**Türk DemokrasisininYansıması: Genç Üniversiteler**”, Antalya.

Öztürk, S. (2006), “**Üniversitelerin Yapısal ve İşlevsel Değişiminde Üniversite Özerkliğinin Yeniden Tanımlanması Veya Özerklik Kavramı ve Üniversite Özerkliği**”, Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, Cilt 6, Sayı 4, <www.universite-toplum.org.>

Özuğurlu, M. (2003), “**Özel Üniversite: Üniversite Sistemindeki Gedikten Sistemin Kendisine**”, Toplum ve Bilim, Sayı-97, Birikim Yay., Ankara, s.260-281.

Rosovsky, H. (2000), “**Üniversite-Bir Dekan Anlatıyor**“, (çev. Süreyya Ersoy), TÜBİTAK y., İstanbul.

Serbest, H. (Aralık-2003), “**Üniversite-Sanayi Ortak Araştırma Merkezleri ABD’den Örnekler**”, Bilim,Eğitim ve Düşünce Dergisi, Cilt 3,Sayı 4, <www.universite-toplum.org.>

Tekeli, İ. (2003), “**Dünyada ve Türkiye’de üniversite üzerinde konuşmanın değişik yolları**”. Toplum ve Bilim, Sayı-97, Birikim Yay., Ankara, s. 123-144.

Tekeli, İ.- Özoglu, S. Ç. - Akşit, B. - Irzık, G. - İnam, A. (2005), “**Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunsallar/Görüşler, Yorumlar/ Eleştiriler ve Tartışmalar**“,Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.

Tekin, S. (2003), “**Üniversite İdeasını Yeniden Düşünmek: Neoliberalizm, Teknik Akıl ve Üniversitenin Geleceği**”, Toplum ve Bilim, Sayı-97, Birikim Yay., Ankara, s. 144-164.

Timur, T. (2000), “**Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**”, İmge Yayınevi, Ankara.

Tosun, İ. (Kasım-2003), “**Yüksek Öğretimde Ne Yapılmalı Ne Yapılmak İsteniyor**”, <http://www.che.metu.edu.tr/~itosun/data/yuksekogretim.pdf>.

Vardar, Ö. (Ekim-2003), “**Üniversiteler ve Yönetişimde Değişen Paradigmalar**”, <
<http://www2.isikun.edu.tr/personel/OktemVardar/yonetisim.htm>>

YÖK. (2006), “**Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi,- Taslak Rapor**”, YÖK Yayın.
 Ankara.

YÖK.(2006),“**Transnasyonel Eğitim, ve Akademik Hareketlilik**”, <http://www.yok.gov.-tr/egitim/raporlar/akademikhar.html>.

Yüksel, U. (Ekim-2005), Bilgi Çağında Sürdürülebilir Rekabet: Bilim,Teknoloji, İnovasyon, Girişimcilik, II. Teknoparklar Zirvesi “ **Uluslararası Projelere Açılımda Teknoparklar Arası İşbirliği**“ Bildiriler Kitabı, Mavi Basımevi, Lefkoşa (KKTC).

4691 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu.

1982 Anayasası, Seçkin Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.iasp.ws/publico/index.jsp?enl=6>

http://www.oecd.org/topicstatsportal/0,2647,en_2825_495609_1_1_1_1_1,00.html

http://www.aca-secretariat.be/04news/current_issues.htm

www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular/yogm/YuksekogrenimKanunTasarisi.pdf

http://www.ua.gov.tr/portal/page?_pageid=218,42507&_dad=portal&_schema=PORTAL

http://www.anatomidernegi.org/belge/bo-logna_sureci.pdf

<http://www.bologna.gov.tr>

http://www.mu.edu.tr/t/universite/-uluslar-arasi/bologna_senato.ppt,

www.magna-charta.org/pdf/mc_pdf/mc_german.pdf

<http://www.yok.gov.tr/egitim/ab/avrupa.pdf>

<http://www.bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/BolonyaDeklarasyo-nu.doc>,

http://www.anatomidernegi.org/belge/bolog-na_sureci.pdf

http://ec.europa.eu/education/policies/2010/et_2010_en.html

http://digm.meb.gov.tr/belge/AB_LizbonDekl.htm

http://www.bologna.gov.tr/documents/files/Bologna_sabah_sunumu_son.pps#257,2,TA
RİHSEL GELİŞİM

<http://www.bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/PragBildirisi.doc>,

<http://www.bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/GrazDeklarasyonu.doc>

<http://www.bologna-berlin2003.de/>

<http://www.bologna-bergen2005.no>

http://www.-yok.gov.tr-/duyuru/londra_bildirisi_final2.pdf)

<http://www.bologna.gov.tr/index.cfm?action=detay&ID=35&PUBLISH=43&lang=TR>

www.biltek.gov.tr/dergi/97/eylül.

<http://www.tubitak.gov.tr/istatistikler>

<http://www.muhasebenet.net/tekno-kent%20nedir.html>

www.internetdergisi.com/dosyalar/dosya/119/TEKNOPARK

www.metutech.metu.edu.tr

www.marmarateknokent.com.tr

iztekgeb.iyte.edu.tr

www.cyberpark.com.tr

www.gosbteknopark.com

www.ariteknokent.com.tr

www.hacettepeteknokent.com.tr

teknopark.kou.edu.tr

www.atap.com.tr

www.teknopark.yildiz.edu.tr

www.konyateknokent.com.tr

www.bateknokent.org

www.erciyesteknopark.com

teknokent.ktu.edu.tr

teknokent.cukurova.edu.tr

www.atateknokent.com.tr

www.technoscope.com.tr

ulutek.uludag.edu.tr

teknopark.sdu.edu.tr

www.gantepteknopark.com

tekmer.emu.edu.tr

ÖZGEÇMİŞ

- Adı ve Soyadı** : Ali ERDEM
- Doğum Tarihi ve Yeri** : 01/12/1982- Gaziantep
- Medeni Durumu** : Bekar
- Eğitim Durumu** : -
- Mezun Olduğu Lise** : Türkoğlu Yabancı Dil Ağırlıklı (Süper) Lisesi
- Lisans Diploması Bölümü** : Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi
- Yüksek Lisans Diploması** : -
- Tez Konusu** : Üniversite-Sanayi (Piyasa) İşbirliğinin, Üniversitelerin İdari ve Mali Özerklikleri ile Akademik Özgürlükleri Üzerine Etkileri
- Yabancı Dil/ Diller** : İngilizce, Almanca
- Bilimsel Faaliyetler** : Kamu Yönetimi Forumu
- İş Deneyimi** : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Araştırma Görevlisi (2005-)
- Projeler** : -
- Çalıştığı Kurumlar** : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Araştırma Görevlisi (2005-)
- Adres** : Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi
Bölümü Kampüs
- Tel No** : 0 (242) 310 64 24
- E-posta** : alierdem@akdeniz.edu.tr